

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису
УДК 35207-044.337”364”:32.019

КОЗЮПА ОЛЕНА АДАМІВНА

ДИСЕРТАЦІЯ

**ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ ПРОЦЕСІВ КОМУНІКАЦІЇ ОРГАНІВ
МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ
РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ**

Спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси

Подається на здобуття наукового ступеня

кандидата політичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Козюпа О. А.

Науковий керівник (консультант): **Бортніков Валерій Іванович**, доктор
політичних наук, професор

Луцьк – 2024

АНОТАЦІЯ

Козюпа О. В. Інституалізація процесів комунікації органів місцевого самоврядування в Україні в умовах реформи децентралізації. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. – Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2024.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження, її об'єкт та предмет, визначено мету і завдання, охарактеризовано методи дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення наукової роботи, апробацію основних положень дисертації, її структуру та обсяг.

Метою дисертаційної роботи є аналіз та систематизація процесів розвитку інституційної структури, форм і механізмів комунікації органів місцевого самоврядування з громадянами та іншими суб'єктами суспільно-політичних відносин в умовах реформи децентралізації в Україні на прикладі Волинської обласної ради. Реалізація мети передбачає виконання низки дослідницьких завдань, зокрема: охарактеризувати основні теоретико-методологічні підходи дослідження феномену комунікації суб'єктів суспільно-політичних відносин; визначити методологію дослідження процесів інституалізації суб'єктів комунікації в Україні в умовах децентралізації; з'ясувати рівень висвітлення проблеми дослідження в науковій літературі; розкрити зміст нормативно-правової бази процесів комунікації органів публічної влади та громадськості в умовах реформи децентралізації; з'ясувати зміст інституційної структури та механізмів комунікації Волинської обласної ради з суб'єктами суспільних відносин; визначити напрями діяльності Волинської обласної ради в питаннях координації роботи органів публічної влади, інституцій громадянського суспільства на місцевому, загальнодержавному та міжнародному рівнях у контексті розвитку громад і територій, місцевої демократії, відновлення

інфраструктури та економіки України загалом, що постраждала внаслідок російської агресії; здійснити систематизацію форм діяльності депутатського корпусу обласної ради в організації відсічі російським агресорам; узагальнити досвід комунікації Волинської обласної ради з волонтерським рухом в умовах воєнного стану; визначити головні напрями співпраці Волинської обласної ради з європейськими партнерами.

Наукова новизна дослідження полягає в постановці проблеми, а також у способах реалізації творчого задуму – здійсненні комплексного аналізу процесів інституалізації форм і механізмів комунікації Волинської обласної ради з суб'єктами публічної влади, інституціями громадянського суспільства та громадянами в умовах реформи місцевого самоврядування на засадах децентралізації. Уперше здійснено комплексний аналіз нормативно-правової бази, інституційної структури комунікації Волинської обласної ради з органами публічної влади та громадськістю в контексті забезпечення практичної реалізації загальних принципів транспарентності та відповідності європейським стандартам. Доведено, що комунікація обласної ради здійснюється на засадах відкритості та прозорості відповідно до вимог ЄС, зокрема Європейської хартії місцевого самоврядування. Водночас, продовження та поглиблення реформування місцевого самоврядування на засадах децентралізації в Україні потребує подальшого унормування на конституційному рівні. Також уперше систематизовано форми, канали та механізми комунікації Волинської обласної ради з громадськістю, суб'єктами суспільно-політичних відносин, інституціями громадянського суспільства тощо в умовах реформи децентралізації. Чинником, що вносить суттєві корективи та впливає на характер комунікації органів місцевого самоврядування є російська збройна агресія.

У першому розділі – «Теоретико-методологічні засади дослідження», здійснено аналіз концептуальних засад феномену комунікації як суспільного явища, розкрито методологію дослідження процесів інституалізації суб'єктів комунікації в умовах децентралізації, а також здійснено аналіз проблеми

дослідження в науковій літературі. Наукові підходи до пояснення поняття «комунікація» показують, що на практиці ні одна із існуючих теоретичних моделей комунікації в «чистому» вигляді не працює. В реальному житті неможливе послідовне відтворення ні одного із сконструйованих вченими типів комунікації, оскільки в спілкуванні суб'єктів суспільних відносин співіснують елементи різних типів взаємодій. Водночас їх теоретичне розмежування надає можливість з'ясувати, до якого із типів комунікації тяжіє індивід у певній конкретно-історичній ситуації.

Предметом наукового аналізу також стали такі поняття як «місцеве самоврядування», «децентралізація», «інституалізація», «волонтерство», «внутрішньо переміщені особи», «транспарентність» тощо. Аналіз понять «волонтерство» та «внутрішньо переміщені особи» через призму процесів їх становлення і розвитку доводить, що волонтерство як діяльність і суспільний рух перебуває в стадії інституалізації та відповідної правової регламентації. Аналогічні процеси відбуваються і з внутрішньо переміщеними особами, щоправда їх інституалізація відбувається у формі специфічної соціальної групи.

Огляд наукової літератури зарубіжних та вітчизняних авторів довів, що теоретичне осмислення таких феноменів як комунікація, місцеве самоврядування, децентралізація тощо отримали в науковій літературі достатньо повне висвітлення. Натомість залишаються поза увагою науковців аналіз комунікативної діяльності органів місцевого самоврядування, зокрема Волинської обласної ради в умовах російської збройної агресії.

У другому розділі – «Нормативно-правова база та інституційна структура процесів комунікації органів публічної влади в Україні», здійснено аналіз та визначено зміст нормативно-правової бази процесів комунікації органів публічної влади в умовах реформи децентралізації, охарактеризовано інституційну структуру комунікації Волинської обласної ради з суб'єктами суспільно-політичних відносин.

Діяльність органів місцевого самоврядування в Україні в умовах децентралізації регламентується законами України, постановами уряду, указами Президента України, розпорядчими документами Кабміну, органами публічної влади та управління, постановами місцевих рад та державних (військових) адміністрацій. Окрему групу документів складають акти, що унормовують процеси забезпечення відкритості та гласності в роботі органів публічної влади, активізації участі громадянськості в справах держави та суспільства на всіх рівнях. Збройна агресія РФ проти України спонукала до прийняття низки правових актів, спрямованих на регламентацію життєдіяльності суспільства в умовах війни, допомоги людям, що постраждали внаслідок дій російських окупантів, організацію допомоги ЗСУ тощо.

Завдяки наявності розгалуженої структури інститутів, форм та механізмів комунікації Волинської обласної ради з суб'єктами суспільно-політичних відносин різного рівня та населенням забезпечується належний рівень взаємодії, а також зворотній зв'язок між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, військовими адміністраціями та громадянами, що дає можливість своєчасно відповідати на виклики, розв'язувати складні проблеми та вирішувати важливі питання, оптимізувати, наскільки це можливо, роботу органів публічної влади регіону в багатьох сферах, забезпечувати економічну та суспільно-політичну стабільність в краї.

Доведено, що основними формами комунікації є: діяльність постійних комісій ради; виконання регіональних програм та проєктів; прийняття регуляторних актів; звернення обласної ради до вищих та центральних органів влади; запити депутатів обласної ради; діяльність консультативно-дорадчих органів ради (тематичних/тимчасових комісій та рад); звернення громадян; робочі зустрічі депутатів з громадськістю на місцях; комунікація з представниками міжнародних організацій, установ та бізнесу тощо.

У третьому розділі – «Реалізація механізмів комунікації Волинської обласної ради з громадянами в умовах збройної агресії РФ проти України», розкриваються питання діяльності обласної ради щодо координації роботи органів місцевого самоврядування, участі депутатського корпусу ради в організації відсічі російським агресорам, узагальнюється досвід комунікації депутатського корпусу обласної ради з волонтерським рухом в умовах воєнного стану, простежуються напрями співпраці Волинської обласної ради з європейськими партнерами тощо.

Практична реалізація комунікації Волинської обласної ради з суб'єктами суспільно-політичних відносин різного рівня та громадянами здійснюється за декількома основними напрямками: активізації діяльності обласної ради в питаннях координації роботи органів місцевого самоврядування; участі депутатського корпусу ради в організації відсічі російським агресорам; комунікації депутатського корпусу ради з благодійними організаціями та представниками волонтерського руху загалом; поглиблення співпраці з європейськими партнерами, насамперед у питаннях допомоги Україні.

Оскільки місцеве самоврядування як інститут є складною системою публічних органів влади, інституцій громадянського суспільства різного рівня, територіальних громад, форм та механізмів залучення громадян до державних та суспільних справ, то, відповідно, він потребував координації діяльності усіх її складових. Специфіку цієї діяльності визначали чинники процесів євроінтеграції, реформи децентралізації і головне, забезпечення скоординованої роботи усіх державних і самоврядних структур в умовах воєнного стану. Поряд із традиційними формами та механізмами комунікації, Волинська обласна рада сприяла організації ефективній роботі новостворених інститутів, програм і проєктів, забезпечення повноцінної діяльності усіх галузей економіки, соціальної та культурно-духовної сфер краю. Значну увагу при цьому приділено розгортанню волонтерського руху, допомозі внутрішньо переміщеним особам із залученням міжнародних

партнерів і церкви. Йдеться про прийняті умови житла, тепло, одяг, продукти харчування, послуги медичного обслуговування, роботу, безкоштовні юридичні послуги тощо.

Водночас головні зусилля ради спрямовані на зміцнення обороноздатності країни, допомоги ЗСУ та силам територіальної оборони шляхом їх техніко-технологічного та гуманітарного забезпечення, моральної та матеріальної підтримки тощо. Еволюція форм діяльності депутатів, що спрямована на захист Вітчизни, еволюціонувала від звернень до світової спільноти, вищих і центральних органів влади України, де засуджувалися дії російських окупантів, перегляду бюджету області на користь завдань оборони, до організації практичної допомоги ЗСУ на фронті й в тилу. Ця діяльність включала організацію збору та передання військовим необхідного матеріально-технічного обладнання, продуктів, медикаментів та ін., сприяння активізації волонтерського руху, влаштування внутрішньо переміщених осіб, організацію лікування та реабілітації воїнів, що повернулися з фронту, вшанування героїв тощо.

У Висновках узагальнено головні ідеї і положення дисертації, що мають теоретичне і практичне значення дослідження проблеми інституалізації процесів комунікації органів місцевого самоврядування в Україні в умовах реформи децентралізації.

Ключові слова: Україна, місцеве самоврядування, децентралізація, Волинська обласна рада, комунікація, інституалізація, російсько-українська війна.

SUMMARY

Kozyura O.V. Institutionalization of communication processes of local self-government bodies in Ukraine in the context of decentralization reform – Qualification scientific work on the rights of manuscript.

Thesis submitted for obtaining the Doctor of Philosophy degree in political sciences in the specialty 23.00.02 – political institutions and processes. – Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, 2024.

The introduction substantiates the relevance of the chosen research topic, its object and subject, defines the purpose and objectives, characterizes the research methods, and reveals the scientific novelty and practical significance of the research work, the testing of the main provisions of the dissertation, its structure and scope.

The purpose of the dissertation is to analyze and systematize the processes of development of the institutional structure, forms and mechanisms of communication between local governments and citizens and other subjects of socio-political relations in the context of the decentralization reform in Ukraine on the example of the Volyn Regional Council. The realization of the goal involves a number of research tasks, in particular: to characterize the main theoretical and methodological approaches to the study of the phenomenon of communication of subjects of socio-political relations; to determine the methodology for studying the processes of institutionalization of communication entities in Ukraine in the context of decentralization; to find out the level of coverage of the research problem in the scientific literature; to reveal the content of the regulatory framework for the processes of communication between public authorities and the public in the context of decentralization reform; to find out the content of the institutional structure and mechanisms of communication of the Volyn Oblast Council with the subjects of public relations; to determine the areas of activity of the Volyn Regional Council in terms of coordination of public authorities, civil society institutions at the local, national and international levels in the context of community and territorial development, local democracy, restoration of infrastructure and the economy of Ukraine as a whole, which has suffered as a result of Russian aggression; to systematize the forms of activity of the deputy corps of the regional council in organizing resistance to Russian aggressors; to summarize the experience of communication between the Volyn Regional Council

and the volunteer movement under martial law; to identify the main areas of cooperation between Volyn Regional Council and European partners. The scientific novelty of the study lies in the problem statement, as well as in the ways of implementing the creative idea – a comprehensive analysis of the processes of institutionalization of forms and mechanisms of communication of the Volyn Regional Council with public authorities, civil society institutions and citizens in the context of local government reform based on decentralization.

For the first time, a comprehensive analysis of the regulatory framework and institutional structure of communication between the Volyn Regional Council and public authorities and the public has been carried out in the context of ensuring the practical implementation of the general principles of transparency and compliance with European standards. It has been proved that the communication of the regional council is carried out on the basis of openness and transparency in accordance with EU requirements, in particular the European Charter of local self-government. At the same time, the continuation and deepening of the reform of local self-government on the basis of decentralization in Ukraine requires further normalization at the constitutional level. Also, for the first time, there have been systematized the forms, channels and mechanisms of communication of the Volyn Regional Council with the public, subjects of socio-political relations, civil society institutions, etc. in the conditions of the decentralization reform. Russian armed aggression is a factor that makes significant adjustments and affects the nature of communication of local self-government bodies.

In the first section «Theoretical and methodological foundations of research», there has been carried out an analysis of the conceptual foundations of the phenomenon of communication as a social phenomenon, the methodology of researching the processes of institutionalization of communication subjects in conditions of decentralization has been disclosed, and there also has been carried out an analysis of the research problem in the scientific literature. Scientific approaches to the explanation of the concept of «communication» show that in practice none of the existing theoretical models of communication work in their

«pure» form. In real life, it is impossible to consistently reproduce any of the types of communication constructed by scientists, since elements of different types of interactions coexist in the communication of subjects of social relations. At the same time, their theoretical distinction provides an opportunity to find out which of the types of communication an individual gravitates to in a specific historical situation. Such concepts as «local self-government», «decentralization», «institutionalization», «volunteering», «internally displaced persons», «transparency», etc. were also subject to scientific analysis. The analysis of the concepts of «volunteering» and «internally displaced persons» through the prism of their formation and development proves that volunteering as an activity and social movement is in the process of institutionalization and appropriate legal regulation. Similar processes occur with internally displaced persons, although their institutionalization takes place in the form of a specific social group.

A review of the scientific literature of foreign and domestic authors has shown that the theoretical understanding of such phenomena as communication, local self-government, decentralization, etc. has been sufficiently covered in the scientific literature. Instead, scholars have not analyzed the communication activities of local governments, in particular the Volyn Regional Council, in the context of Russian armed aggression.

In the second section, «The Legal Framework and Institutional Structure of Communication Processes of Public Authorities in Ukraine», there has been analyzed and defined the content of the legal framework for communication processes of public authorities in the context of decentralization reform, and there has been characterized the institutional structure of communication of the Volyn Regional Council with the subjects of socio-political relations.

The activities of local governments in Ukraine in the context of decentralization are regulated by the laws of Ukraine, government resolutions, decrees of the President of Ukraine, administrative documents of the Cabinet of Ministers, public authorities and management bodies, resolutions of local councils and state (military) administrations. A separate group of documents includes acts

that regulate the processes of ensuring openness and transparency in the work of public authorities, and enhancing the participation of citizens in the affairs of the state and society at all levels. The armed aggression of the Russian Federation against Ukraine prompted the adoption of a number of legal acts aimed at regulating the life of society in conditions of war, helping people who suffered as a result of the actions of the Russian invaders, organizing assistance to the Armed Forces of Ukraine, etc.

Due to the presence of a branched structure of institutions, forms and mechanisms of communication of the Volyn Regional Council with subjects of socio-political relations of various levels and the population, an appropriate level of interaction is ensured, as well as feedback between state authorities, local self-government bodies, military administrations and citizens, what makes it possible to respond to challenges in a timely manner, solve complex problems and solve important issues, optimize, as far as possible, the work of public authorities of the region in many areas, ensure economic and socio-political stability in the region.

It has been proven that the main forms of communication are: the activities of the council's permanent commissions; implementation of regional programs and projects; adoption of regulatory acts; appeal of the regional council to higher and central authorities; requests of deputies of the regional council; the activities of advisory bodies of the council (thematic/temporary commissions and councils); appeal of citizens; working meetings of deputies with the public in the field; communication with representatives of international organizations, institutions and businesses, etc.

The third section, «Implementation of Mechanisms of Communication of the Volyn Regional Council with Citizens in the Context of the Russian Armed Aggression against Ukraine», there have been revealed issues of the activity of the regional council regarding the coordination of the work of local self-government bodies, the participation of the deputy corps of the council in the organization of repelling Russian aggressors, there have been traced communication experience of the deputy corps of the regional council is summarized councils with the volunteer

movement in the conditions of martial law, directions of cooperation of the Volyn regional council with European partners, etc.

The practical implementation of communication of the Volyn Regional Council with subjects of socio-political relations of various levels and citizens is carried out in several main directions: intensification of the regional council activities in matters of coordination of the local self-government bodies; the participation of the deputy corps of the council in the organization of repelling the Russian aggressors; communications of the council's deputy corps with charitable organizations and representatives of the volunteer movement in general; deepening cooperation with European partners, primarily in matters of assistance to Ukraine.

Since local self-government as an institution is a complex system of public authorities, civil society institutions of various levels, territorial communities, forms and mechanisms of citizen involvement in state and public affairs, it, accordingly, required coordination of the activities of all its components. The specifics of this activity were determined by the factors of European integration processes, decentralization reforms and, most importantly, ensuring the coordinated work of all state and self-governing structures in the conditions of martial law. Along with the traditional forms and mechanisms of communication, the Volyn Regional Council contributed to the organization of the effective work of newly created institutes, programs and projects, ensuring the full-fledged activity of all branches of the economy, social and cultural and spiritual spheres of the region. At the same time, considerable attention was paid to the deployment of the volunteer movement, assistance to internally displaced persons with the involvement of international partners and the church. These include acceptable housing conditions, heat, clothing, food, medical services, work, free legal services, etc.

At the same time, the council's main efforts are aimed at strengthening the country's defense capabilities, helping the Armed Forces of Ukraine and territorial defense forces through their technical and technological and humanitarian support, moral and material support, etc. The evolution of the deputies activity forms aimed

at protecting the Motherland evolved from appeals to the world community, higher and central authorities of Ukraine, where the actions of the Russian occupiers were condemned, revision of the regional budget in favor of defense tasks, to the organization of practical assistance to the Armed Forces of Ukraine at the front and in the rear. This activity included the organization of collecting and handing over to the military necessary material and technical equipment, products, medicines, etc., promoting the activation of the volunteer movement, housing internally displaced persons, organizing the treatment and rehabilitation of soldiers returning from the front, commemorating heroes, etc.

The conclusions summarize the main ideas and provisions of the dissertation, which have theoretical and practical significance for the study of the problem of institutionalization of communication processes of local self-government bodies in Ukraine under the conditions of the decentralization reform.

Key words: Ukraine, local self-government, decentralization, Volyn regional council, communication, institutionalization, Russian-Ukrainian war.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких відображено основні результати дослідження

*Фахові видання України та наукові періодичні видання України,
що включені до міжнародних наукометричних баз:*

1. Харчинська О. А. [Козюпа О. А.]. Участь громадськості у здійсненні транскордонної співпраці (на прикладі Єврорегіону «Буг»). *Історико-політичні проблеми сучасного світу: зб. наук. статей*. Чернівці: Рута. 2009. Т. 19–20. С. 288–294. (Індексується в базах: DOAJ, Index Copernicus, ERIH PLUS, Scilit, Sherpa Romeo).

2. Бортніков В. І., Козюпа О. А. Інституційна структура Волинської обласної ради. *Вісник Львівського університету: філософсько-політологічні студії*. 2022. Вип. 44. С. 155–162. (Індексується в базі Index Copernicus International) (внесок авторки 60 %).

3. Козюпа О. А. Форми комунікації Волинської обласної ради з країнами Європейської Співдружності у 2021–2023 рр. *Літопис Волині: всеукр. наук. часопис*. 2023. Число 29. С. 194–198. *(Ідексується в базі Index Copernicus)*.

4. Козюпа О. А. Структурні характеристики процесів комунікації політичної влади та громадськості в умовах відкритості. *Регіональні студії*. 2023. Вип. 35. С. 76–81. *(Ідексується в базі Index Copernicus International)*.

5. Козюпа О. А. Форми участі Волинської обласної ради в організації відсічі російським агресорам. *Регіональні студії*. 2024. Вип. 36. С. 112–118. *(Ідексується в базі Index Copernicus International)*.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Харчинська О. А. [Козюпа О. А.]. Політичні домінанти становлення транскордонного співробітництва. *Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. асп. і студ.* (16–17 квіт. 2008 р.). У 2-х т. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин, держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. Т. 1. 362 с.

2. Харчинська О. А. [Козюпа О. А.]. Європейський досвід складання транскордонної співпраці в умовах єврорегіонів та пріоритети для України. *Європейська та євроатлантична інтеграція і транскордонне співробітництво: тези доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. студ., асп. і молодих науковців*, Луцьк, 15–16 трав. 2008 р.: в 2-х т. / за ред. В. Й. Лажніка і С. Ф. Федонюка. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин., нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. Т. 2. 312 с.

3. Харчинська О. А. [Козюпа О. А.]. Транскордонна співпраця України та Польщі в європейському контексті (на прикладі Єврорегіону «Буг»). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія. Соціологія. Філософія*. Вип. 9 / редкол.: М. Вегеш (гол. ред.), В. Андрущенко, О. Бабкіна та ін. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2009. 276 с.

4. Козюпа О. А. Змістовні характеристики поняття «транспарентність» у контексті комунікативної взаємодії. *Політологічні читання імені професора Богдана Яроша*: зб. наук. пр. / за заг. ред. В. І. Бортнікова, Я. Б. Яроша. Луцьк: Вежа-Друк, 2021. Вип. 10. С. 44–49.

5. Козюпа О. А. Структурні характеристики Регламенту Волинської обласної ради. *Політологічні читання імені професора Богдана Яроша*: зб. наук. пр. та навч.-метод. праць / за заг. ред. В. І. Бортнікова, Я. Б. Яроша. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. Вип. 11. С. 76–83.

6. Бортніков В., Байрак С., Козюпа О. Рефлексія Волинської обласної ради на агресію Російської Федерації проти України: міжнародний контекст. *Формат розвитку відносин України та країн Центральної Європи у контексті російсько-української війни*: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 23 верес. 2022 р.) / Ю. Остапець, М. Палінчак (голов. редкол.); відповід. за вип.: М. Вегеш, В. Гиря. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2022. С. 227–231.

7. Козюпа О. А. Реалізація принципу відкритості в діяльності Волинської обласної ради у 2020–2021 рр. Аналітичний матеріал до звіту голови обласної ради. *Всеукраїнські політологічні читання імені професора Богдана Яроша*: зб. наук. та навч.-метод. пр. / за заг. ред. В. І. Бортнікова, Я. Б. Яроша. Луцьк: Вежа-Друк, 2023. Вип. 12. С. 54–58.

8. Козюпа О. А. Юрген Габермас про зворотній бік відкритості. *Розвиток громадянського суспільства в умовах воєнного часу*: зб. матеріалів та доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22 квіт. 2023 р.). Ред. кол. А. Є. Конверський (голова), О. В. Батрименко, Ф. П. Власенко [та ін.]. Київ: ВАДЕКС, 2023. С. 39–42.

9. Козюпа О. А. Волонтерство в Україні як соціальний феномен. *Світоглядна освіта молоді в умовах сучасних викликів*: зб. наук. праць. Матеріали міжнар. конф. – третіх академ. читань ім. Р. Арцишевського. 23–24 черв. 2023 р., м. Луцьк / упоряд.: Г. В. Бондаренко. Луцьк: Вежа-Друк, 2023. С. 81–84.

ЗМІСТ

ВСТУП	17
Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	
1.1. Концептуалізація феномену комунікації як суспільного явища	25
1.2. Методологія дослідження процесів інституалізації суб'єктів комунікації в контексті реформи децентралізації в Україні	41
1.3. Аналіз проблеми дослідження в науковій літературі.....	56
Висновки до розділу 1	69
Розділ 2. НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ТА ІНСТИТУЦІЙНА СТРУКТУРА ПРОЦЕСІВ КОМУНІКАЦІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ	
2.1. Нормативно-правова база процесів комунікації органів публічної влади в умовах реформи децентралізації	71
2.2. Інституційна структура комунікації Волинської обласної ради з суб'єктами суспільних відносин.....	84
Висновки до розділу 2	105
РОЗДІЛ 3. РЕАЛІЗАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ КОМУНІКАЦІЇ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ	
3.1. Діяльність обласної ради в питаннях координації роботи місцевого самоврядування з органами державної влади, інституціями громадянського суспільства та міжнародними структурами	106
3.2. Організаційна діяльність депутатів обласної ради в умовах збройної агресії РФ проти України	122
3.3. Досвід комунікації депутатського корпусу обласної ради з волонтерським рухом.....	139
3.4. Співпраця Волинської обласної ради з європейськими партнерами.....	149
Висновки до розділу 3	157
ВИСНОВКИ	159
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	166
ДОДАТКИ	202

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Місцеве самоврядування становить підвалини сучасної демократії. Депутати місцевих рад представляють інтереси населення територіальних громад. Водночас вони є репрезентантами регіональних політичних еліт, вплив яких на розвиток політичного процесу разом із поглибленням реформи місцевого самоврядування в Україні щороку зростає. Реформа децентралізації, як одна із найуспішніших за роки незалежності, залишається пріоритетом для українського суспільства і в наступні роки.

Легітимність та авторитет місцевих рад зумовлено наявністю в них ефективних каналів і механізмів комунікації з суб'єктами суспільних відносин, відкритістю та прозорістю прийняття більшості рішень, наявністю засобів контролю з боку громадськості, колегіальним характером діяльності тощо. Загалом інституалізація процесів комунікації місцевих рад із суб'єктами суспільно-політичних відносин в Україні є віддзеркаленням шляхів формування сучасної парадигми політики регіонального розвитку.

Змістовні характеристики комунікативної діяльності органів місцевого самоврядування в Україні загалом та на Волині, зокрема, зазнали суттєвих змін і новацій у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації проти України. Це пов'язано із географічним розташованим Волинської області, перетворенням її на логістичний хаб допомоги ЗСУ, регіонам, що найбільше постраждали від війни, прийому значної кількості внутрішньо переміщених осіб, релокованих підприємств тощо. Значну роль в організації зміцнення обороноздатності країни, захисту кордонів області, координації діяльності благодійних та волонтерських організацій, міжнародного співробітництва тощо, відіграє Волинська обласна рада.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах науково-дослідницької теми кафедри політології та публічного управління ВНУ імені Лесі Українки: «Інституційні

зміни процесу демократичної трансформації в Україні: Волинь» (номер державної реєстрації – 0119U002221).

Об’єкт дослідження – теоретико-методологічні та практично-політичні аспекти аналізу процесів комунікації в діяльності органів місцевого самоврядування в Україні.

Предмет дослідження – інституалізація процесів комунікації органів місцевого самоврядування в Україні в умовах реформи децентралізації.

Мета і завдання дослідження – аналіз та систематизація процесів розвитку інституційної структури, форм і механізмів комунікації органів місцевого самоврядування з громадянами та іншими суб’єктами суспільно-політичних відносин в умовах реформи децентралізації в Україні на прикладі Волинської обласної ради.

Реалізація мети передбачає виконання таких *завдань*:

- охарактеризувати основні теоретико-методологічні підходи дослідження феномену комунікації суб’єктів суспільно-політичних відносин;
- визначити методологію аналізу процесів інституалізації суб’єктів комунікації в Україні в умовах децентралізації;
- з’ясувати ступінь наукового розроблення проблеми дослідження в науковій літературі;
- розкрити зміст нормативно-правової бази процесів комунікації органів публічної влади та громадськості в умовах реформи децентралізації;
- здійснити аналіз та з’ясувати специфіку інституційної структури комунікації Волинської обласної ради з суб’єктами суспільних відносин;
- визначити напрями діяльності Волинської обласної ради в питаннях координації роботи органів публічної влади, інституцій громадянського суспільства на місцевому, загальнодержавному та міжнародному рівнях у контексті розвитку громад і територій, місцевої демократії, відновлення інфраструктури та економіки України загалом, що постраждала внаслідок російсько-української війни;

- здійснити систематизацію форм діяльності депутатського корпусу обласної ради в умовах збройної агресії РФ проти України;
- узагальнити досвід комунікації Волинської обласної ради з волонтерським рухом;
- визначити головні напрями співпраці Волинської обласної ради з європейськими партнерами.

Методи дослідження. Успішна реалізація мети і завдань дисертаційної роботи зумовили використання низки принципів, підходів, методів пізнання та організації наукового дослідження. *Принцип об'єктивності* передбачає здобуття достовірної інформації, заперечує свідоме викривлення та ігнорування фактів, довільне трактування перебігу політичних процесів в Україні без їх належного наукового обґрунтування. *Принципи системності та комплексності* передбачають аналіз місцевого самоврядування як складної системи організації публічної влади, що інтегрує територіальні громади на засадах спільних інтересів і демократії в певну цілісність. Відповідно його ґрунтовний аналіз можливий лише за умови комплексного підходу, що передбачає багаторівневий *міждисциплінарний підхід*.

Інституційний підхід та структурно-функціональний аналіз сукупно дали змогу розкрити характер зв'язків між елементами структури суспільних відносин та інститутами політичної системи України, а також розкрити зміст функціональних ролей окремих публічних інститутів у системі центральних і місцевих органів влади, виявлення цілого та його частин у загальній системі політичних відносин і комунікації.

Використання в роботі *процесуального аналізу* сприяло вивченню динаміки політичних процесів, логічної зумовленості їх етапів, зміни форм та механізмів комунікації органів публічної влади, рівня суспільно-політичної активності українських громадян.

Соціокультурний підхід спонукав до акцентування уваги на соціально-політичних умовах функціонування органів публічної влади та інституцій громадянського суспільства з урахуванням їх національно-культурної

специфіки. Такий метод розширив пізнавальні можливості аналізу українського соціокультурного простору в контексті виявлення механізмів впливу політичної культури на прийняття рішень і форми комунікації суб'єктів суспільно-політичних відносин на центральному, регіональному та місцевому рівнях.

За допомогою методів *аналізу* та *синтезу* стало можливим дослідження окремих аспектів проблеми комунікації публічної влади та громадськості як складових елементів загальної системи управління політичними процесами. За *проблемно-хронологічним методом* сформовано розділи роботи і згруповано їх матеріал. Цей метод дав змогу простежити послідовність дій органів центральної та місцевої влад, їх представників у сфері державного управління й місцевого самоврядування в хронологічній послідовності під час розв'язання нагальних проблем реалізації завдань реформи децентралізації та організації роботи в умовах війни.

Методи *систематизації* та *класифікації* стали інструментом впорядкування багатьох комунікативних практик депутатів Волинської обласної ради на міжособистому, регіональному, загальнодержавному та міжнародному рівнях. Метод *case study* уможливив накопичення емпіричного матеріалу з метою його подальшого аналізу, оброблення та узагальнення: за його допомогою розглянуто приклади комунікації депутатського корпусу рад, пов'язаних з процесами організації управління на місцях в умовах децентралізації.

Наукова новизна дослідження полягає в постановці проблеми, а також способах реалізації творчого задуму – комплексного аналізу процесів інституалізації засобів комунікації Волинської обласної ради з суб'єктами публічної влади, інституціями громадянського суспільства та громадянами в умовах реформи децентралізації.

Уперше:

– здійснено комплексний аналіз нормативно-правової бази та інституційної структури процесів комунікації Волинської обласної ради з

органами публічної влади і громадськістю на відповідність засадам транспарентності та європейським стандартам. Доведено, що комунікація обласної ради загалом відповідає вимогам ЄС, зокрема Європейської хартії місцевого самоврядування. Водночас, продовження та поглиблення адміністративно-територіальної реформи в Україні потребує подальшого унормування на конституційному рівні. Чинником, що вносить суттєві корективи та впливає на характер комунікації органів місцевого самоврядування в Україні є російська збройна агресія;

– систематизовано форми, канали та механізми комунікації Волинської обласної ради з громадськістю, суб'єктами публічних відносин, інституціями громадянського суспільства тощо в умовах реформи децентралізації та російсько-української війни. Доведено, що основними формами комунікації є: діяльність постійних комісій ради; виконання регіональних програм і проєктів; прийняття регуляторних актів; звернення обласної ради до вищих та центральних органів влади; запити депутатів обласної ради; діяльність консультативно-дорадчих органів ради (тематичних/тимчасових комісій та рад); звернення громадян; робочі зустрічі депутатів з громадськістю на місцях; комунікація з представниками міжнародних організацій, установ та бізнесу тощо;

– досліджено діяльність вищого представницького органу Волині в умовах російсько-української війни. Зміна форм діяльності депутатів, що спрямована на захист Вітчизни, еволюціонувала від звернень до світової спільноти, вищих і центральних органів влади України, де засуджувалися дії російських окупантів, перегляду бюджету області на користь завдань оборони, до організації практичної допомоги ЗСУ на фронті й в тилу шляхом організації збору та передання військовим необхідного матеріально-технічного обладнання, продуктів, медикаментів та ін., активізації волонтерського руху, влаштування внутрішньо переміщених осіб, лікування та реабілітації воїнів, що повернулися з фронту, вшанування героїв та ін.

Поглиблено:

– знання щодо форм кооперації органів місцевого самоврядування, державних установ та організацій, інституцій громадянського суспільства в реалізації політики регіонального розвитку, зокрема через участь і сприяння роботі таких інституцій, як Агенція регіонального розвитку Волинської області, Асоціація міст України, Координаційна рада з питань місцевого самоврядування при голові Волинської обласної ради тощо;

– уявлення про перспективи подальшого реформування місцевого самоврядування і територіальної організації влади, що передбачає: вдосконалення бюджетного фінансування шляхом вдосконалення податкової політики держави; досягнення оптимального розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади на різних рівнях адміністративно-територіального устрою за принципами субсидіарності та децентралізації; створення належних матеріальних, фінансових та організаційних умов для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень тощо.

Набули подальшого розвитку:

– дослідження інституційних форм координації діяльності влади та суспільства в контексті підтримки та заохочення громадської ініціативи і творчості, спрямованих на організацію допомоги військовим і людям, які постраждали внаслідок дій російських окупантів. Серед них: створення громадських фондів, логістичних центрів гуманітарної допомоги, спортивних змагань, велопробігів, творчих конкурсів і виставок з метою збору благодійних коштів та ін.;

– аналіз діяльності органів публічної влади Волинської області в питаннях налагодження конструктивної співпраці з європейськими партнерами, реалізації міжнародних програм, проектів і платформ тощо. Йдеться про Європейську асоціацію місцевої демократії *ALDA*, програми *USAID* «Підвищення ефективності роботи та підзвітності органів місцевого самоврядування» («ГОВЕРЛА»), «Рада: наступне покоління», а також

програму Ради Європи «Посилення доброго демократичного врядування і стійкості в Україні», «Ініціативу трьох морів» або «Тримор'я» та ін.

Теоретичне і практичне значення наукової роботи. Окремі теоретичні положення та висновки дисертації можуть бути використані в процесі подальшого наукового розроблення комунікативної діяльності органів публічного управління України в умовах поглиблення реформи децентралізації, пошуку ефективних каналів участі громадян у здійсненні справжнього народовладдя. Матеріали дисертації можна використати в процесі викладання курсів з політології, державного управління, регіональних студій та інших суспільних дисциплін. Висновки та рекомендації дисертації можуть бути корисними і в практично-політичній діяльності органів публічної влади в Україні, спрямованих на підвищення ефективності їх роботи на місцях.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційної роботи апробовано на міжнародних та вітчизняних конференціях та інших наукових зібраннях. Серед них: II Міжнародна науково-практична конференція аспірантів і студентів «Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє» (Луцьк, 2008 р.); V Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих науковців «Європейська та євроатлантична інтеграція і транскордонне співробітництво» (Луцьк, 2008 р.); X Політологічні читання імені професора Богдана Яроша (Луцьк, 2021 р.); XI Політологічні читання імені професора Богдана Яроша (Луцьк, 2022 р.); XII Політологічні читання імені професора Богдана Яроша (Луцьк, 2023 р.); науково-методичний семінар «Розбудова української державності в сучасному науковому дискурсі» (Луцьк, 2023 р.); VII Міжнародна науково-практична конференція «Формат розвитку відносин України та країн Центральної Європи в контексті російсько-української війни» (Ужгород, 2022 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток громадянського суспільства в умовах воєнного часу» (Київ, 2023 р.); Міжнародна конференція «Світоглядна освіта

молоді в умовах сучасних викликів» (Треті академічні читання імені Романа Арцишевського (Луцьк, 2023 р.).

Дисертацію обговорено та рекомендовано до захисту на засіданні кафедри політології та публічного управління ВНУ імені Лесі Українки.

Публікації. За матеріалами дослідження опубліковано п'ять статей у фахових виданнях України, що внесені до міжнародних наукометричних баз та дев'ять тез у матеріалах конференцій, що додатково відображають результати дослідження.

Структура та обсяг дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів (дев'ять підрозділів), висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи складає 205 сторінок, із них 151 сторінка – основний текст, список використаних джерел – 280 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Концептуалізація феномену комунікації як суспільного явища

Комунікація як суспільне явище є інтегративним показником якості суспільства, його соціальної та інституційної структури, соціокультурного та економічного розвитку, суспільно-політичного ладу тощо. Складність та багатство комунікативних зав'язків залежить від зрілості суспільства, що детерміноване рівнем економічного розвитку, освіти та науки, характером політичного режиму, рівнем свободи та демократії, практичними навичками людини в царині спілкування, а також багатьма іншими чинниками, що визначають культуру соціуму загалом.

Комунікація вимірюється як просторовими характеристиками, коли йдеться про її специфіку в окремому регіоні або країні, так й темпоральними, коли ми розглядаємо її в історичній ретроспективі, в суспільствах, що пройшли (або не пройшли) випробування часом. Важливе значення також мають рівні комунікації, коли йдеться про глобальний, загальнодержавний, регіональний або локальний/місцевий, міжособистий теж, рівні. Залежно від типу суспільства, форми його правління та устрою в спілкуванні суб'єктів суспільних відносин можуть переважати вертикальні або горизонтальні зв'язки. Так, в Україні унаслідок реформи місцевого самоврядування відбулися позитивні зміни у відносинах між центром та регіонами в напрямі відмови від концепту «центр-периферійних відносин» до визнання регіонів повноправними суб'єктами суспільно-політичних відносин з наданням їм відповідних прав та фінансових можливостей [19, с. 155–156].

У науковому дискурсі, що послуговується поняттям «комунікація», виділяють декілька напрямів або підходів пояснення його сутності, зокрема: інструменталістський, інформаційно-кібернетичний, феноменологічний,

екзистенційно-діалогічний, семіотично-нарративний, дискурсивно-консенсусний тощо.

Інструменталістський підхід передбачає розуміння комунікації як способу розширення людських можливостей. Найбільш послідовно цей підхід розкрито М. Маклюеном у другій половині ХХ ст. Згідно його теорії зміна форм комунікації зумовлена зміною технічних засобів передання інформації як процесу подальшої емансипації людських властивостей. Недоліком цього підходу є суттєва обмеженість тлумачення комунікації лише інструментальними характеристиками та недооцінка інших її властивостей [30, с. 29].

Інформаційно-кібернетичний підхід (Н. Вінер, К. Шенон) у центр комунікації ставить інформацію. За цим підходом комунікація бачиться як розповсюдження інформації в природних системах, суспільстві, а також технічних засобах. При цьому еволюція суспільства тлумачиться у вигляді послідовного ускладнення форм збереження та розповсюдження інформації за допомогою комунікації. Завдяки сучасному повсюдному використанню медіа цей підхід набув значного поширення. Проте за такого підходу спостерігається явище т. зв. технологічного детермінізму, коли за основу суспільного розвитку береться лише технологія, за одночасної недооцінки в процесах комунікації соціокультурних і морально-етичних засад.

Феноменологічний підхід передбачає розгляд комунікації як основи конструювання моделі реальності суб'єктами суспільних відносин (Ф. Brentano, Е. Гуссерель, А. Шюц, М. Мерло-Понті, П. Бергер, Н. Луман та ін.). Попри його креативність, у межах цього підходу втрачаються об'єктивні характеристики комунікативної дії, оскільки головний акцент робиться на людській уяві та індивідуальній свідомості. Прикладом поєднання інформаційного та феноменологічного підходів є модель Н. Лумана, згідно з якою будь-яка соціальна система, розглянута у власному, незалежному від людської діяльності розтині, є мережею потоків комунікації. Тобто суспільство як система ототожнюється з комунікацією [Там само, с. 33].

Екзистенційно-діалогічний підхід, за якого комунікація бачиться як атрибут суто інтерсуб'єктивної взаємодії як визначальної ознаки людського буття. Цей підхід було розвинуто в межах екзистенціалізму (М. Гайдеггер, М. Бубер, Ж.-П. Сартр, Е. Фромм та ін.).

Семіотично-нарративний підхід, за якого всі процеси комунікації розглядаються як текст. Тут головний акцент робиться на вербальних засобах комунікації та його семіотичних характеристиках (В. Гумбольдт, Ч. Пірс, Р. Барт, К. Леві-Строс, Ж. Дельоз та ін.). Головними складовими комунікації в цьому підході є інтертекстуальність, дискурсивність, контекстуальність. Обмеженість такого підходу очевидна, оскільки комунікація обмежується вербальними аспектами спілкування за ігнорування усіх інших.

Дискурсивно-консенсусний підхід (К. Апель, Ю. Габермас) розглядає комунікацію як дискурс (тобто реалізована мовленнєва практика) зі встановленням взаєморозуміння. Цей підхід на відміну від інших враховує соціокультурні та морально-етичні детермінанти спілкування. Відповідно він дає змогу акцентувати увагу на процесі єднання за допомогою емпатії та моральних імперативів.

Як зазначає український політолог Д. Павлов, успішна політична комунікація залежить від здатності влади створити такі умови взаємодії, які б сприяли посиленню довіри між протилежними сторонами політичного процесу – суб'єктами політики та суспільства. Умовою таких взаємовідносин «має бути емпатія претендентів на здійснення влади до почуттів, емоцій, переживань, страждань, проблем представників широкого спектра груп суспільства, що передбачає насамперед, ставлення до кожного як унікальної істоти, що заслуговує на вищій ступінь поваги, піклування, свободи, довіри та прекрасне майбутнє» [167, с. 206–207].

Особливого значення для дослідження суспільно-політичних явищ та процесів має розуміння теоретичних засад, змісту та специфіки здійснення *політичної комунікації*. Так вітчизняна дослідниця Л. Климанська пропонує

класифікацію підходів, що існують у межах теорії політичної комунікації. Загалом виділяють шість фундаментальних підходів:

1. *Системний підхід*, що започаткований у кібернетиці: комунікацію розглядають у термінах інтеракції (взаємодії) між елементами системи та пов'язують з концепцією соціального контролю.

2. *Лінгвістичний підхід*, де мову розглядають як засіб соціального контролю та обмеження доступу до політичних інститутів і процесів. Саме за допомогою політичних наративів, які є відображенням політичної культури та знань політичної еліти, її представники реалізують свою владу.

3. *Символічний підхід* визначає політику, так само, як і комунікацію, в термінах обміну символами. Панування та лідерство здійснюються переважно через маніпулювання символами та розподіл символічних винагород.

4. *Функціональний підхід* переміщує центр уваги з проблеми соціального контролю на значення комунікації для політичної системи у контексті забезпечення її стабільності та розвитку.

5. *Організаційний підхід* розглядає уряд як велику бюрократичну організацію. За такого підходу головна увага приділяється інформаційним потокам всередині уряду та чинникам, що обмежують цей потік та диференціюють доступ до інформації.

6. «Екологічний» підхід аналізує політичну комунікацію в контексті впливу на неї політичної системи, оскільки остання створює середовище, в якому формуються механізми, канали та інститути комунікації, регулюються процеси суб'єктів суспільних відносин загалом. Прикладом цього може бути регулювання політики використання державної мови та мов національних меншин [111, с. 12–13].

За твердженням Л. Климанської, політична комунікація є своєрідним соціально-інформаційним полем політики, вона «являє собою сукупність процесів інформаційного обміну, передавання політичної інформації, що

структурують політичну діяльність та надають їй нового значення» [Там само, с. 11].

Аналіз підходів до комунікації загалом та політичної комунікації, зокрема, засвідчує складність, багатоваріантність комунікації як соціального явища, що в політиці детермінована специфікою використання політичної влади. Ці та інші підходи є свого роду теоретичними моделями, що у «чистому» вигляді практично не існують. У житті під час комунікації суб'єктів соціальних відносин відбувається поєднання декількох моделей, де залежно від контексту перевага надається окремим із них.

Комунікація характеризує взаємини між людьми і включає в себе низку властивостей, де головною є соціалізація особистості шляхом навчання, запозичення та передання вмінь та навичок тощо. Комунікація не обмежується лише вербальними актами, вона охоплює весь світ соціального, який побудований на спілкуванні, що кодується словами, діями, символами, жестами, ритуалами, обрядами, переконаннями, інтересами, речами, конфліктами, грошима, демонстрацією цинізму чи гуманізму. Смісл міститься в основі будь-якої комунікації, саме він конституює комунікацію, оскільки будь-яка комунікація – це породження, передача та інтерпретація смислу. Тому одним із головних завдань комунікації виступає породження смислу та перетворення його в ресурс політики [167, с. 195].

Комунікація передбачає певний алгоритм дій, послідовність передання інформації в напрямі від відправника до одержувача цієї інформації, де інформація може бути отримана безпосередньо від відправника або через посередників. Цей процес не обов'язково може бути у формі діалогу, але однозначно, що він передбачає певні наслідки – матеріальні або морально-психологічні як мінімум для однієї із сторін. До того комунікативні дії «генерують особливий соціальний простір, що має як видиму локацію (місця повсякденної інтеракції, а також суспільні майданчики-форуми), так і абстрактний територіальний образ – аудиторія медіа» [120, с. 57].

Вітчизняні дослідники визначають комунікацію, як «процес передачі значень, смислів (когнітивних, етичних, естетичних, психологічних, політичних та інших) від одного суб'єкта до іншого, в ході якого створюється та відтворюється прийнятна (в межах певної культурної спільноти) модель світу, що інтегрує й означає індивідуальний і колективний досвід та діяльність» [167, с. 309].

В демократичному суспільстві, спілкування ґрунтується «на презумпції (демократичної) комунікативної рівності – рівному праві кожного на участь у всьому, що трапляється. Нарешті, сучасна комунікація планетарно спілкує нас, підтримує і створює групові та національні спільноти, творить глобальний всесвіт» [15, с. 6].

Демократична форма правління сьогодні зазнає трансформацій, що викликані феноменами інформаційної доби, насамперед у вигляді сучасних медіа та їх повсюдним впливом на сферу політичних відносин, політичні інститути, суб'єкти політичного процесу та їх рішення. Вони змінюють способи громадянської комунікації та політичної участі громадян [75, с. 101].

Якщо виходити з нормативних очікувань концепції публічної сфери ліберальної демократії, то інтереси суспільства масові медіа відображаються через такі ролі:

- 1) інформувати – забезпечувати громадян інформацією, необхідною для ухвалення політичних рішень;
- 2) бути форумом для публічних дискусій і дебатів з важливих проблем;
- 3) інституалізувати право особи на свободу слова. Звичайно, ці ролі можна вважати ідеалом того, чим медіа можуть бути, водночас визнаючи, що насправді інформаційні системи працюють за реальних політичних, економічних та законодавчих умов. Відповідно існує низка умов і чинників, які впливають на підходи до управління медіа-системами [124, с. 110–111].

Рисою, що істотно впливає на структуру медіа-середовища та його інформаційне наповнення, є зростання залученості аудиторії в процес виробництва контенту та розвиток нових видів масових комунікацій.

Активне впровадження новітніх технологій змінює медійні практики та стандарти спілкування і обміну інформацією, сприяє зростанню медіа-аудиторії, розширюючи можливості співпраці та співтворчості. Унаслідок цього виник феномен соціальних медіа, що об'єднують цифрові платформи та онлайн-комунікацію і характеризуються «високим рівнем інтерактивності, тобто можливості не лише споживати, а й створювати чи змінювати контент з боку реципієнтів» [182, с. 184].

За свідченням вітчизняних соціологів, соціальними мережами в Україні у 2023 р. частіше користувалися представники молодших та середніх вікових груп (від 70 до 76 %), тоді як, наприклад, серед представників найстаршої вікової групи (60 років і старші) – лише 37 %. Те ж само стосується месенджерів, інтернет-видань, веб-сторінок аналітичних центрів, наукових установ, блогів експертів [72].

У поведінці українських громадян спостерігається така закономірність: чим старші респонденти, тим частіше вони користувалися телебаченням (частка таких зростає від 28 % у наймолодшій віковій групі до 77 % у найстаршій), радіо (відповідно 9 % і 28,5 %), друкованими виданнями (відповідно 6 % і 17 %) [Там само]. Соціологи трактують це як компенсаторність, спробу людини бути більш соціально інтегрованими; як намагання особи зберегти «відчуття причетності» і водночас спосіб подолання «відчуття самотності», що є суттєвою ознакою постмодерного світу. Усе це пояснює, чому й донині традиційні медіа (особливо телебачення) продовжують зберігати провідні позиції в царині культурно-дозвільних практик [235, с. 63].

Впроваджуючи в масову свідомість потоки інформації, телебачення може змінювати політичні преференції суспільства в напрямі, вигідному політичним силам, що контролюють ЗМІ. У цьому плані телебачення не відрізняється від інших соціальних інститутів, які формують громадський світогляд, таких як школа, університет, або публічні виступи політиків. У той

же час, сучасні медіа відрізняються від інших інститутів силою «ефекту присутності», коли людина нібито «бачила подію» [261, с. 161].

За спостереженнями вітчизняних соціологів, логіка нових медіа – це не лише логіка постійної присутності, досяжності *online*, а й логіка участі. Мережа стимулює розкриття творчого інтерактивного потенціалу кожного учасника. Специфікою сучасного віртуального спілкування – створення цифрових мереж, які є не просто сучасними високотехнологічними засобами соціальних комунікацій, – вони пропонують можливості для створення нових просторових локацій, продукують несподівані структури, «трансформують рутинні практики, створюючи нові режими соціальних взаємодій. Адже сучасна повсякденність є гібридом фізичного та віртуального простору, яка дає змогу і змушує до одночасного існування і в звичайній, і в цифровій реальності» [155, с. 411–412].

До того ж, віртуальна реальність завжди привабливіша для індивідів, оскільки тією чи іншою мірою «є результатом утечі від травмуючого характеру повсякденної первинної реальності у сферу досконалості, ідеалів, урочистості бажаного над дійсним, уявного, втіленого в символічному. ... Віртуальність являє собою симулякр, правдоподібну видимість безпосередньої реальності. Вона здатна виробляти, попри свою ефемерність, такий самий вплив на сприйняття, інтерпретації, наміри й учинки людей, як і дійсні події та речі. І завдяки цьому вона є реальністю, хоча й такою, що сконструйована» [167, с. 178–179, 182].

Важливим аспектом сучасної комунікації в контексті форми та змісту інформаційних повідомлень, є прагнення до сенсаційності й актуалізації їх розважального аспекту за одночасного зменшення їх змістовної частини. Фактично форма з'їдає сутність, а розважальний характер відтісняє сутність змісту настільки, що він перетворюється на другорядне явище. Тоді увага споживачів інформації спрямовується не на політичний зміст, а на ті обставини, у зв'язку з якими він виник; унаслідок цього має місце не інформування, а розвага. Політики і журналісти, визначаючи форми

взаємодії, самі можуть керувати політичною якістю теперішньої конкуренції під час виборчих кампаній, тобто вони спроможні її піднести або зменшити [237, с. 82].

Водночас проблема онлайн-спілкування має ще один вимір – рівень доступу людей до глобальної мережі. Так, на зауваження вітчизняного політолога О. Майбороди, особливості існування мережі Інтернет «створює для держави низку проблем у спілкуванні з суспільством, що їх вона має розв'язувати. Насамперед – протиріччя між рівністю людей у доступі до інформації і їхньою нерівністю у можливостях самореалізації. Інша проблема – протиріччя між глобальністю мереж і локальністю боротьби за різного роду ресурси» [131, с. 15].

Сукупність певних форм і методів політичної комунікації узагальнені у такій галузі політичної діяльності як публік релейшнз. *PR* є одночасно і наукою і мистецтвом формування громадської думки. Його визначають як заплановані і тривали зусилля, спрямовані на створення й підтримку доброзичливих відносин і взаєморозуміння між організацією та громадськістю.

Вивчаючи комунікативні можливості у сфері державного управління, Г. Почепцов стверджує, що «сама комунікація набула ознак найважливішої функції будь-якої системи, зокрема й соціальної, яка є безпосередньо продуктом людської взаємодії, заснованим на досягненні взаєморозуміння та згоди, передусім унаслідок комунікативних взаємодій. Комунікація – це «нервова система державного управління», основний транслятор інформації між громадянами та державними інститутами. Грамотна комунікація – одна із необхідних умов успішного управління державою, ефективність якої порівнянна з володінням передовими засобами виробництва» [186].

Комунікація суб'єктів суспільно-політичних відносин в умовах демократії вписується в контекст сучасних практик т. зв. «доброго адміністрування (*good administration*)», що є складовою більш широкого поняття «добре управління (*good governance*)» [274; 280]. Перелік принципів

доброго (належного) управління включає: дотримання верховенства права; відкритість, прозорість та підзвітність демократичним інституціям; чесність і справедливість у стосунках з громадянами, включно з механізмами консультування та участі; ефективні та дієві послуги; ясні, прозори та застосовані закони та норми; послідовність у формуванні політики; високі стандарти етичної поведінки [234, с. 207].

У науковому обігу сьогодні широко використовується поняття «транспарентність», яке вміщує в собі такі категорії як: «прозорість» (англ. – «*transparency*»), «відкритість» (англ. – «*openness*»), «гласність» (англ. – «*publicity*»). На справедливе твердження українських вчених, реалізація принципу транспарентності, «передбачає не просто відвертість і доступність соціально значущої інформації (статичний аспект), а й участь громадян, інститутів громадянського суспільства та бізнес-структур в управлінні та контролі публічного управління з боку суспільства (динамічний аспект)» [96, с. 44].

У процесі комунікації важливе значення має не лише практичний бік справи – вирішення питань з максимальною ефективністю за мінімальних матеріальних витрат, а і його морально-етичний та психологічний аспекти – відповідність принципам гуманізму та людяності, запитам пересічних людей тощо. Насамперед йдеться про відносини між органами публічної влади та громадянами, державою і суспільством загалом. У цьому контексті правомірним є гасло «Держава для людини», а не навпаки, як це практикується в деспотіях і в тоталітарних режимах. Відповідно держава під час реалізації своїх функцій має враховувати ці обставини і діяти так, щоб чинник раціональності не стояв на заваді добробуту і моральним засадам конкретного суспільства. Інакше відносини між владою та підлеглими можуть набути кризового характеру з непередбачуваними наслідками [27, с. 418].

Ця теза має безпосереднє відношення до діяльності органів місцевого самоврядування в Україні, оскільки в умовах реформи децентралізації разом

із зростанням їх ваги, політичної суб'єктності та фінансових можливостей, зростає рівень відповідальності перед жителями територіальних громад та українським суспільством загалом. Саме від місцевої влади значною мірою залежить моральна атмосфера та емоційний стан людей, що проживають у територіальних громадах.

На справедливе твердження німецьких вчених Й. Тезінга і В. Гофмайстера, політична комунікація є сумішшю з інформацій та емоцій, які в політичній сфері майже неможливо відокремити. Політична комунікація не обмежується певним видом засобів масової інформації, вона поширюється на всі види ЗМІ та об'єднує політичні і комунікаційні елементи стратегії [237, с. 79].

Велике значення для здійснення ефективної комунікації є набуття практичного досвіду та навичок громадської роботи та співпраці з багатьма суб'єктами суспільних відносин [112, с. 155]. Така діяльність уписується в контекст політичної та громадської участі (залученості), рівень якої в Україні щороку зростає. Це пояснюється поступовим відходом України від радянського досвіду та її інтеграції до європейської спільноти з її демократичними практиками та нормами співучасті громадянського суспільства з державою. Не випадково, що європейські демократичні інституції проводять в Україні численні практичні семінари та школи, де навчають жителів територіальних громад, їх керівників, демократичним практикам організації та діяльності інститутів місцевого самоврядування.

Спонукальним мотивом до активної політичної та громадської участі є рівень довіри громадян, що безпосередньо залежить від рівня транспарентності влади. Навпаки брак публічності, за твердженням вітчизняних вчених, «породжує незадоволеність роботою державних органів у громадян, а також створює негативні настрої в суспільстві загалом» [152, с. 161].

У цьому контексті викликає інтерес рівень довіри громадян України до державних та суспільних інститутів, засвідчений в результатах соціологічних

моніторингів. Так, у вересні 2023 р., серед державних та суспільних інститутів найчастіше довіра висловлюється до Збройних Сил України (їм довіряють 93 % опитаних), добровольчих загонів (85 %), волонтерських організацій (84 %), Державної служби з надзвичайних ситуацій (83 %), Національної гвардії України (81 %), Державної прикордонної служби (76,5 %), Президента України (72 %), Міністерства оборони України (71 %), Служби безпеки України (66 %), громадських організацій (60,5 %), Церкви (59 %), Національної поліції України (57 %), Голови міста (селища, села), в якому живе респондент (54 %). Також частіше висловлюється довіра, ніж недовіра, до ради міста (селища, села), в якому живе респондент (відповідно 49 % і 41 %), до ЗМІ України (відповідно 47 % і 43 %), до Національного банку України (відповідно 46 % і 42 %), до Уповноваженого Верховної Ради з прав людини (Омбудсмена) (відповідно 44 % і 31 %).

Більшість респондентів висловлюють недовіру політичним партіям (не довіряють 74 %), державному апарату (чиновникам) (72 %), судам (судовій системі загалом) (70 %), Верховній Раді України (64 %), прокуратурі (61 %), Уряду України (60 %), комерційним банкам (59 %), Національному антикорупційному бюро України (53 %), Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі (52 %), Національному агентству з питань запобігання корупції (52 %) [165].

Рівень довіри населення до органів публічної влади напряму корелює з її популярністю. У цьому контексті заслуговує на увагу думка Ю. Габермаса, який, порівнюючи чинники популярності та відкритості, зробив висновок про їх принципову відмінність. Водночас вчений зауважував, що популярність значною мірою детермінована рівнем оприлюднення, тобто відкритістю влади, проте «в жодному разі не залежить тільки від неї», – наголошував вчений [57, с. 272].

За існування багатства форм комунікації, що практикують органи публічної влади, є такі, що перебувають на стику політичної діяльності та громадської участі. Йдеться про громадські обговорення (громадські слухання),

що за певних умов можуть проводитися в загальнонаціональному масштабі (обговорення проєктів Конституції, фундаментальних законів країни) або стосуватися місцевих проблем, які можуть мати, або не мати далекосяжні політичні наслідки (місцеві обговорення, слухання, референдуми, опитування тощо). Так, ініціювання окремими політичними силами на території компактного проживання культурно-національних спільнот обговорення статусу мови або адміністративно-територіального устрою і навіть виходу з країни з утворенням незалежної держави, вочевидь є питаннями політичними, оскільки підживлюватиме сепаратистські настрої.

Зокрема, громадські обговорення є одним із перспективних напрямів розвитку сучасної демократії участі, що отримала назву *деліберативної демократії*. На зауваження вітчизняної дослідниці Н. Ротар, центром теорії деліберативної демократії є ідея обґрунтування норм суспільного життя, що здійснюється засобами обговорення (деліберації) на рівні політичної системи. Для обґрунтування норм необхідна організація справжньої публічної дискусії щодо політичного рішення, яка здійснюється відповідно до легітимної комунікативної моделі: тільки за таких умов зміст деліберації «можна вважати раціонально мотивованим» [222, с. 32–33].

Підтвердженням важливості подібних контактів з людьми, є прийняття Постанови Кабінету Міністрів «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики», що визначає форми здійснення консультацій з населенням. Урядовий документ визнає безпосередньою формою консультацій органів державної влади з жителями окремих територій публічне обговорення (громадські слухання, форуми, «круглі столи», конференції, збори, зустрічі з громадськістю, засідання громадських рад, інтернет- та відеоконференції) та/або електронні консультації, що здійснюються через офіційний веб-сайт органів виконавчої влади або через урядовий веб-сайт «Громадянське суспільство і влада». Опосередкованою формою консультацій органів державної влади з населенням країни є вивчення громадської думки, яке реалізується через

соціологічні дослідження, спостереження, телефонні «гарячі лінії», опрацювання та узагальнення пропозицій та зауважень громадян, моніторинг друкованих та електронних ЗМІ [196].

Ефективність комунікації органів публічної влади та громадськості досягається тоді, коли вони взаємодіють не як опоненти, а як партнери, що прагнуть отримати від таких контактів не лише моральне задоволення, а і практичну користь. Особливе значення це має тоді, коли з владою взаємодіють представники соціально відповідального середнього та великого бізнесу, фінансові можливості яких дозволяють брати участь у реалізації відповідних бізнес-проектів. Такий вид комунікації є різновидом соціального партнерства.

Так, український дослідник В. Юрченко соціальне партнерство розглядає як конструктивну взаємодію трьох секторів сучасного суспільства: 1) державної влади; 2) бізнес-спільноти та 3) неурядового сектору громадянського суспільства. Представники кожної із цих сторін мають, відповідно до закону, «рівні можливості та ресурси для прийняття рішень і корпоративної участі в конструюванні суспільства» [269, с. 158].

Щоправда складові запропонованої автором «тріади» потребують уточнення й, навіть коригування, оскільки суб'єкти бізнес-спільноти (приватний бізнес) переважно входять до неурядового сектору громадянського суспільства. Державні ж установи і підприємства апріорі перебувають в безпосередньому контакті і під контролем держави. Віддаючи належне вагомості державної влади, приватного бізнесу та громадській ініціативі, варто пам'ятати, що соціальні бізнес-проекти є не абстрактними конструктами, – вони реалізуються на відповідній території, що перебуває в зоні відповідальності та під юрисдикцією конкретних територіальних громад і відповідних органів місцевого самоврядування, без дозволу та допомоги яких годі вести мову про успіх у реалізації згаданих ініціатив або проектів.

У цьому контексті доречно розглянути таку форму комунікації органів публічної влади та приватного бізнесу, як *державно-приватне партнерство* (ДПП). (Щоправда деякі з авторів називають його «публічно-приватне

партнерство»). Державно-приватне партнерство з'явилося у 90-х роках ХХ ст. у Великій Британії під назвою «*Public-private partnership*» та було пов'язане з реалізацією нової концепції управління державної власності у вигляді залучення приватного фінансування [228, с. 33]. У цьому словосполученні «державний» означає, що у взаємодії беруть участь не лише державні, а й муніципальні органи та ресурси (тобто місцеве самоврядування) та «приватний», що зі свого боку передбачає залучення ресурсів будь-яких, відмінних від держави суб'єктів.

Як зазначив В. Зеленський в щорічному посланні Верховній Раді України, «стабільне функціонування економіки створює ресурс для протистояння ворогу, забезпечує життєдіяльність людей та збереження інфраструктури країни. Підприємництво є базисом стійкості національної економіки, а в умовах війни на виснаження ще більшого значення набуває створення сприятливих умов для підприємницької діяльності за допомогою дальшої дерегуляції та демонополізації» [90, с. 67]. Саме розвиток партнерських відносин держави та бізнесу дозволить залучити в державний сектор економіки додаткові інвестиційні ресурси.

На сайті Міністерства економіки України розміщена інформація, що пояснює сутність, перелічує ознаки та розкриває переваги механізму державно-приватного партнерства. Основні ознаки механізму ДПП, що зумовлюють його ефективність при залученні приватного бізнесу: створення та/або будівництво (нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт та технічне переоснащення) об'єкта державно-приватного партнерства та/або управління (користування, експлуатація, технічне обслуговування) таким об'єктом; фіксація у договірних відносинах «державного інтересу»; довготривалість відносин (від п'яти до 50 років); передача приватному партнеру частини ризиків у процесі здійснення державно-приватного партнерства; внесення приватним партнером інвестицій в об'єкт державно-приватного партнерства [236].

На зауваження фахівців Національного інститут стратегічних досліджень, викладених ними в аналітичній записці, механізм ДПП формує підґрунтя для спільної відповідальності держави, громади і бізнесу за розвиток секторів, що мають пріоритетне значення для регіональної економіки. Зокрема, «йдеться про реалізацію інфраструктурних проектів (перш за все дорожньо-транспортної інфраструктури), модернізацію сфери ЖКГ (водопостачання, водовідведення, утилізація сміття тощо), житлове будівництво. Потужний потенціал ДПП існує й у сфері розвитку енергетики (у т. ч. впровадженні технологій альтернативної та відновлюваної енергетики), інноваційного та венчурного підприємництва, формування регіональної інформаційної та освітньої систем» [8].

Принциповою відмінністю цього виду партнерства від інших видів взаємодії держави з приватним сектором є те, що партнерство повинно служити інтересам суспільства, а не приватному капіталу чи державним і муніципальним інституціям. Характерним у цьому плані є визначення Європейської Комісії, сформульоване у Зеленій книзі, де стверджується, що державно-приватне партнерство необхідно відносити до форм співпраці між владою і бізнесом для забезпечення фінансування, спорудження, відновлення управління чи підтримки інфраструктури або надання послуг [223, с. 46].

Однак сьогодні ДПП не отримало належного запровадження в Україні загалом та Волинській області, зокрема: станом на 1 січня 2023 р. на умовах державно-приватного партнерства укладено 193 договори, з яких реалізується 18 договорів (дев'ять – концесійних договорів, п'ять – договорів про спільну діяльність, чотири – інші договори), 162 договори не реалізується (116 – не виконується, 46 – розірвані/закінчився термін дії), 13 призупинені у зв'язку зі збройною агресією російської федерації [231].

Отже, комунікація загалом та політична, зокрема, є невід'ємним атрибутом та умовою існування будь-якого суспільства. Разом з тим, багатство форм комунікації, вектор її спрямованості, детерміновані зрілістю соціальних та суспільних відносин, розвитком економіки та культури,

наявністю технічних засобів для здійснення ефективної комунікації, що отримали значний розвиток у зв'язку із запровадженням мережі Інтернет. Одним із визначальних чинників поширення комунікативних зав'язків є розвиток демократії та громадянського суспільства, налагодження конструктивної взаємодії органів державної влади, місцевого самоврядування та пересічних громадян. Загалом комунікацію можна розглядати як «процес обміну інформацією, що об'єднує в єдине ціле органи державного управління, органи місцевого самоврядування та групи громадськості; зміцнює необхідний зворотний зв'язок між адміністративним апаратом, управлінськими структурами, суспільством, окремими громадами й індивідами» [132].

Показником успішності поступу України до євроспільноти є набуття практик суспільної комунікації виразно європейського забарвлення, що яскраво проявляється в змісті суспільно-політичного дискурсу, що збагачується такими дефініціями, як «добре врядування», «транспарентність», «політична участь», «деліберативна демократія», «державно-приватне партнерство» тощо.

1.2. Методологія дослідження процесів інституалізації суб'єктів комунікації в контексті реформи децентралізації в Україні

З точки зору пізнання інституційної структури політичної влади слушними є зауваження українських правників М. Баймуратова та В. Могилевського про те, що в Україні існує єдина легітимна публічна влада. Проте вона функціонує на двох рівнях: 1) публічна державна влада – що здійснюється народом як верховним сувереном через органи держави; 2) публічна самоврядна (муніципальна) влада – що здійснюється народом (населенням відповідних територій – членами територіальних громад) через органи місцевого самоврядування [5, с. 12–13].

Методологія дослідження інституалізації процесів комунікації органів місцевого самоврядування (ОМС) передбачає використання не лише певних принципів, підходів та методів, а й аналіз понятійно-категоріального апарату, інституційних та позаінституційних форм і практик діяльності органів публічної влади, населення місцевих територіальних громад тощо. На справедливе твердження вітчизняного політолога М. Токара, перебіг політичного процесу в Україні на засадах демократії засвідчує тенденцію до виникнення нових суб'єктів суспільно-політичних відносин, «формування нових конструктів інституційної співпраці», що здійснюють помітний вплив на суспільне життя та спрямування державної політики [240, с. 499–500].

Інститутом, що сьогодні справляє величезний вплив на характер суспільних відносин в Україні, є *місьцеве самоврядування*, яке через свої структури та механізми дає змогу жителям територіальних громад брати активну участь в управлінні місцевими справами. Тобто йдеться про достатньо високий рівень його суб'єктності, що стало можливим лише внаслідок позбавлення в державному управлінні України рудиментів радянської практики підпорядкування місцевого самоврядування настановам правлячої комуністичної партії та централізованого характеру функціонуванні органів місцевого самоврядування тощо.

Фактично на той час діяла державницька модель організації публічної влади, що позбавляла місьцеве самоврядування лівової частки своїх прав і можливостей для самореалізації. Альтернативою цій моделі є громадівська теорія, де пріоритет у відносинах між державою та органами місцевого самоврядування належить останнім. Проте місьцеве самоврядування без підтримки держави також не може повноцінно функціонувати та розкривати свій творчий потенціал. Саме тому на практиці застосовується інша модель, яка враховує сильні та слабкі сторони згаданих теоретичних конструктів. Йдеться про громадівсько-державницьку теорію або модель муніципального дуалізму, де на субрегіональному рівні органи державної влади мають власні та делеговані від місцевих представницьких органів влади повноваження. Також

знаходить практичне втілення теорія соціального обслуговування або сервісної держави. У цьому контексті показовим є робота центрів надання адміністративних послуг, мережа яких у всіх регіонах України щороку збільшується.

Вагомість місцевого самоврядування, як однієї із базових засад функціонування сучасної демократії, підтверджена закріпленням його статусу, як інституту народовладдя, в Конституції України (ст. 5, 7, 140–146) [118].

Нормативно-правове визначення місцевого самоврядування в Україні, як публічного інституту, міститься у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» і визначається як «гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України» (ч.1, ст. 2) [206].

До інституційної структури місцевого самоврядування за законом відносять: «територіальну громаду; сільську, селищну, міську раду; сільського, селищного, міського голову; виконавчі органи сільської, селищної, міської ради; старосту; районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст; органи самоорганізації населення» (ч. 1, ст. 5).

У контексті євроінтеграційного курсу України визначальним чинником функціонування ОМС є їх відповідність європейським стандартам, нормам Європейської хартії місцевого самоврядування, рекомендаціям Ради Європи та ін. [140]. Зокрема хартія визначає місцевого самоврядування як «право і спроможність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання та управління суттєвою часткою публічних справ, під власну відповідальність, в інтересах місцевого населення» (п. 1, ст. 3. Ч. I) [94].

В Європейській хартії міст II, що прийнята Конгресом місцевої і регіональної влади Ради Європи в 2008 р, зазначено, що принцип субсидіарності, покладений в основу діяльності органів публічної влади сучасних демократичних держав, «не повинен зависати в просторі між державою і місцевим органом, а надихати і розподіл відповідальності між різними рівнями територіальних органів і усередині самих територій» [93, с. 4].

Іманентною властивістю діяльності місцевого самоврядування на сучасному етапі національного державотворення є *децентралізація*. Її природа та сутність полягає у визначенні типу взаємовідносин, підпорядкування та субординації між центром і регіонами, що в конкретно-історичних умовах та за існування відмінних форм правління і політичних режимів можуть суттєво відрізнитися і, навіть, набувати характеру антагоністичних суперечностей. Фактично в умовах децентралізації рівень економічної, фінансової, соціокультурної тощо суб'єктності місцевого самоврядування є достатньо високим.

Децентралізація, за визначенням французького вченого Б. Гурне, є способом територіальної організації влади, за якого держава передає право на прийняття рішень із визначених питань або у визначеній сфері структурам локального або регіонального рівня, що не входять у систему виконавчої влади і є відносно незалежними від неї [74, с. 88]. У цьому визначенні є два принципових моменти, що розкривають природу місцевого самоврядування. По-перше, це відносність політичної суб'єктності місцевого самоврядування, яка не є повною, оскільки політичний курс країни та її регіонів визначає держава. По-друге, органи місцевого самоврядування не є структурами виконавчої влади держави і мають певну автономію в реалізації планів та настанов територіальної громади.

За оцінкою німецького аналітика й публіциста У. Умланда, українська реформа місцевого самоврядування, розпочата 2014-го, «стала одним із найважливіших постмайданних трансформаційних проектів. <...>

Децентралізація глибоко змінює умови суспільної самоорганізації, державного фінансування й економічного розвитку» [249]. На зауваження українських учених, реформа встановлює між регіонами зв'язки принципово нової якості, оскільки в системі адміністративно-територіального устрою з'являються нові елементи – об'єднані територіальні громади, «що по-новому визначають координацію та підпорядкованість суб'єктів адміністративного устрою» [84, с. 3].

Президент України в щорічному посланні українському парламенту 2022 р., зазначив, що стійкість, виявлена громадами, «довела дієвість концепції децентралізації та необхідність її подальшого поглиблення в контексті європейської інтеграції та повоєнного відновлення України. Реформа децентралізації дала можливість повернутися до традиційної для України європейської системи самоврядування» [90, с. 51].

На другому етапі реформи децентралізації в Україні планувалося внести зміни до порядку адміністрування місцевих податків у напрямі їх оптимізації. Не зважаючи на успіхи в питаннях надання більшої автономії ОМС вони не отримали повноцінної фінансової підтримки, оскільки в Україні бюджети громад до війни наповнювався завдяки місцевим податкам не більш ніж на 25 %. Зі свого боку в країнах Євросоюзу цей показник сягає 40 % [175]. Вочевидь, що резерв покращення фінансового становища територіальних громад є і він достатньо великий. Проте війна внесла до цього питання суттєві корективи – з 1 жовтня 2023 р. територіальні громади зобов'язані повністю спрямувати до державного бюджету – ПДФО (податок на доходи фізичних осіб), а не до бюджету громади.

За свідченням українських учених, сьогодні наша держава фактично перебуває в стані пошуку оптимальної моделі державного управління, яке б уособлювало органічне поєднання сильної держави із потужним місцевим самоврядуванням. Відмова від централізованої управлінської моделі і здійснення реформи децентралізації автоматично не призводить до

утворення спроможних територіальних громад, здатних задовольнити потреби населення в якісних послугах [66, с. 259].

Потрібний комплексний підхід, що передбачає реалізацію низки заходів і з боку держави, і з боку місцевого самоврядування, і з боку громадськості. Він має базуватися на повноцінному втіленні принципів субсидіарності і транспарентності із чітким визначенням сфер відповідальності кожного із суб'єктів управління, їх належного фінансування, матеріального та морального заохочення, залучення інноваційного потенціалу науки, громадянського суспільства та забезпечення широкої участі населення у вирішенні місцевих справ, включно. Разом з тим має бути налагоджена система прозорості підзвітності органів публічної влади, здійснення громадського контролю над витрачанням коштів тощо. Розбудова нової системи управління неможливе поза проведення цілеспрямованої політики регіонального розвитку, яка б базувалася на адекватних механізмах координації рівнів управління, систем вирівнювання і скорочення територіальних диспаритетів тощо [85, с. 82].

Голова правління Центру політико-правових реформ І. Коліушко наприкінці 2023 р. накреслив п'ять напрямів подальшого поглиблення реформи місцевого самоврядування.

На думку експерта:

- по-перше, варто провести ґрунтовний аналіз повноважень різних рівнів влади і привести їх у відповідність з принципом субсидіарності, чітко визначивши, що має бути на державному, а що на субрегіональному рівнях;
- по-друге, треба розширити фінансову базу органів місцевого самоврядування;
- по-третє, нагальною потребою є прийняття закону про місцеві державні адміністрації в новій редакції, оскільки до сьогодні «не працює нагляд за законністю діяльності органів місцевого самоврядування та відповідності їх актів»;

– по-четверте, слід продовжити впорядкування адміністративно-територіального устрою, насамперед прийнявши відповідний закон;

– по-п'яте, визнати саме громади – юридичною особою, а не окремі її органи. «У цьому ми в Україні маємо парадокс: у Конституції в нас саме місце самоврядування здійснює управління фінансами чи майном. Але фактично – ради й виконкоми, тому що тільки вони визнані юридичними особами», – зазначив фахівець [226].

Для розуміння перспектив подальшого реформування місцевого самоврядування важливе значення має оприлюднення в листопаді 2023 р. на сайті Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України «Дорожньої карти децентралізації» з відповідним планом заходів на 2024–2027 рр. [91].

У контексті поглиблення реформи місцевого самоврядування залишається актуальними врахування ризиків, що супроводжує процес децентралізації. У процесі підготовки реформи, на початку лютого 2013 р., на сайті Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД), оприлюднено аналітичну записку провідних вчених цієї наукової установи «Очікувані ризики у процесі децентралізації», де вони висловили низку застережень, які гіпотетично могли супроводжувати реформу. Як засвідчив досвід та наслідки реформи децентралізації, більшість із передбачуваних ризиків виявилися такими, що справдилися.

Так, виникало незадоволення та конфлікти під час перегляду меж кордонів адміністративно-територіальних одиниць, має місце послаблення державного контролю «за реалізацію повноважень, які будуть передані виконавчим органам місцевих рад», унаслідок недосконалості системи рекрутування місцевої еліти підтвердився ризик «зниження якості місцевого управління та легітимності прийнятих рішень», також мають місце в областях «партикулярні тенденції» як наслідок зростання ролі ОМС місцевих політичних еліт. Негативним чином на якість державного управління та міцність держави впливає відсутність комплексного підходу та

фрагментарність реформ у життєво важливих галузях та сферах публічного управління: судовій, податковій, фіскальній, адміністративно-територіальній, соціальній тощо [158, с. 59].

Отже, реформа децентралізації в Україні, попри її позитивний вплив на розвиток суспільних відносин у напрямі демократизації й створення сприятливих умов для політичної участі громадян, потребує подальших виважених кроків щодо її поглиблення та вдосконалення.

Визначальними для здійснення аналізу інституційної складової комунікативної діяльності органів місцевого самоврядування стали системний та інституційний підходи, а також структурно-функціональний аналіз [177]. Дослідження інституційної структури комунікації органів місцевого самоврядування практично неможливе без використання *системного підходу*, що дозволяє розглядати досліджувані інститути та процеси як складну систему соціальних відносин, що існують не ізольовано, а перебувають в органічному зв'язку із оточуючим середовищем, отримуючи від нього імпульси для розвитку, а також відповідні обмеження. Разом з тим цей підхід не може врахувати всіх нюансів поведінки або моралі суб'єктів комунікації, їх реакції тощо. Натомість положення синергетичної теорії, на думку вітчизняного політолога О. Третяка, «можуть дати можливість розглядати ці явища в контексті біфуркації і флуктації як одномоментних змін стану публічності публічної сфери [243, с. 4, 5].

Зі свого боку *структурно-функціональний аналіз* допомагає сформулювати уявлення про процеси, що відбуваються в середині політичної системи та за її межами – у відносинах системи із зовнішнім середовищем. У нашому випадку це утворення системного зв'язку Волинської обласної ради з суб'єктами суспільно-політичних відносин на місцевому, регіональному, національному та міждержавному рівнях. Цей комплексний метод дає змогу розкрити відповідну функціональну взаємозалежність між структурними елементами системи, зокрема органами публічної влади, інституціями громадянського суспільства тощо. В його межах будь-який соціальний об'єкт

(культура, суспільство, інститут, організація, група, особа) розглядаються в якості системно-організованої структурної цілісності, де кожний елемент виконує відповідну функцію.

Біхевіоральний підхід сприяв вивченню індивідуального виміру політичної поведінки та групові форми політичної діяльності суб'єктів суспільних відносин в досліджуваний період. За його допомогою встановлено домінуючі мотиви участі та особливості політичної орієнтації громадян, моделі політичної поведінки місцевої політичної еліти, до якої, зокрема, відноситься керівництво та депутатський корпус Волинської обласної ради, благодійних організацій тощо. Зокрема, біхевіоралізм, як уособлення поведінкової і психологічної інтерпретації політики, розглядав її як процес зіткнення індивідуальних прагнень до влади. Політична дія, здійснювана за принципом «стимул-реакція», актуалізується під час прийняття політичних рішень щодо розподілу ресурсів, реалізації групових та суспільно значимих інтересів тощо.

У кожній сфері суспільних відносин функціонують інститути, що визначають їх природу та специфіку. В економіці такими інститутами є гроші, ринок, холдинг або корпорація, в соціальній сфері – шлюб і сім'я, в соціокультурній сфері – традиція, церква, в освітньо-науковій – школа, університет, академія, в політичній – держава, політичні партії, у правовій – суд, прокуратура, конституція та ін. Уособленням інституту може бути установа, як наприклад, Кабінет Міністрів, або процес, втіленням якого є інститут виборів.

Процес утворення інститутів визначається поняттям *інституалізація*, і характеризується він тривалістю та низкою інших специфічних ознак. Так, для того, щоб явись явище, процес або суб'єкт суспільних відносин перетворилися на інститут, потрібен певний проміжок часу, упродовж якого відбувається формування його структури та функцій, здійснюється унормування (приймаються відповідні закони, норми поведінки та правила), з боку громадськості отримується його визнання, люди звикають до його

існування, що зі свого боку закладає підґрунтя легітимації нового інституту, який стає повсякденною нормою суспільного життя.

Загалом інституалізацію, на думку відомого українського соціолога Н. Паніної, слід розуміти як процес утвердження соціальних інститутів у трьох аспектах:

1) становлення та прийняття суспільством нових соціальних правил (законів, традицій і ритуалів);

2) створення організаційних структур, відповідальних за артикуляцію та порядок дотримання цих правил, що складають соціальну інфраструктуру інституціолізованої поведінки;

3) формування відносин суспільного консенсусу, що відображає згоду людей з існуючим інституціональним порядком [169, с. 64].

На влучне висловлення західного політолога Р. Белламі, саме політичні інститути «дозволяють суб'єктам суспільно-політичних відносин діяти у певний спосіб і надають їм засоби захисту проти зазіхань з боку інших» [13, с. 998].

Наочним прикладом такої інституалізації в останні роки в Україні є волонтерський рух, який почав утверджуватися від початку російсько-української війни. Активізація діяльності волонтерів, створення мережі благодійних організацій, потреба координації їх діяльності, прийняття запобіжників проти шахрайства тощо, вимагало внесення відповідних змін до вітчизняного законодавства, унормування різних аспектів благодійної та волонтерської діяльності як, наприклад, внесення змін до податкового законодавства.

Серед усього багатства творчих форм поведінки *волонтерство* може бути визначено як «добровільне служіння громаді», не маючи на меті отримання за це матеріальної винагороди або іншої користі, часто нехтуючи власним здоров'ям та безпекою. Волонтери – це люди, які готові до руйнування канонів соціальної комунікації, усталених соціальних практик заради збереження цілісності й безпеки усієї спільноти. Такого типу

соціальну активність можна розглядати як вищу форму емпатії, як зразок моральної поведінки ідеального типу.

Волонтера можна визначити як людину доброї волі, який згідно із своїми цінностями складає стратегію своєї поведінки: волонтер (фр. *volontaire*, англ. *volunteer*, лат. *voluntarius*) – це доброволець, тобто, людина, що за власним рішенням йде служити до армії, бере участь у небезпечній експедиції, погоджується діяти в умовах небезпеки природного екологічного лиха, працювати серед заражених людей під час епідемії тощо.

Унормування діяльності волонтерів та благодійників здійснено в Законі України «Про волонтерську діяльність», що був прийнятий у другій половині 2011 р. і до якого упродовж 2013–2022 рр. внесено низку змін [192]. Законодавець акцентує увагу на добровільності, неприбутковості та соціальній спрямованості цього виду суспільно корисної діяльності, яку можуть здійснювати як пересічні громадяни, так і об'єднання громадянського суспільства. Особливу увагу приділено діяльності, щодо «захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України» (ч.1–3, ст. 1).

Часом виникнення волонтерського руху в світі вважається середина XIX ст. У цей період французьким письменником Ж. А. Дюнаном створено громадську організацію Червоний Хрест, що стала відомою після Кримської війни 1853–1856 рр. Принципами, які сформулював Ж. Дюнан, волонтерські організації усього світу керуються й досі. На XI-му конгресі Міжнародної асоціації волонтерів у Парижі (1990 р.) прийнято Загальну декларацію волонтерів, що містила мету та основні принципи волонтерського руху [97]. Декларацію укладено на основі положень Загальної декларації прав людини та інших міжнародних нормативно-правових актів, виходячи із принципу вільного об'єднання людей у мирні асоціації.

В Україні початок розвитку волонтерського руху відносять до початку 1990-х рр. – часу створення служби під назвою «Телефон довіри», де працювали волонтери [130, с. 17].

За твердженням вітчизняних науковців О. Панькової та О. Касперович, процес становлення та розвитку волонтерського руху в Україні, а отже його інституалізація, пройшов низку послідовних етапів. На першому етапі відбувся процес створення волонтерських структур різної суспільної «ваги» та спрямованості. Від поодиноких акцій благодійників до великих громадських об'єднань, фінансові можливості яких вимірюються величезними сумами. Попри значні масштаби благодійної діяльності, вчені звертають увагу на певні недоліки та слабкості цього масового руху, природа чого криється у відсутності державної стратегії та належної координації між благодійними об'єднаннями, волонтерами та бенефіціарами [173, с. 287].

Другий етап розвитку волонтерського руху науковці визначають терміном «платформізація», що характеризує процес створення віртуальних платформ у мережі Інтернет, кількість яких в умовах російської збройної агресії помітно зростає. Серед них особливою активністю та масовістю визначаються такі онлайн платформи: «Люди для України», «Волонтерство в Україні», «Робота в тилу», інформаційні платформи *Help People Leave Ukraine*, *Tarjimyly*, Лінія гуманітарної пошти від «Нова Пошта Глобал», Сервіс *Shelter for Ukraine*, Портал *UA Aid Center*, Інформаційна платформа *Support Ukraine Now* тощо. Третій етап – «мережизація», характеризує процес «поступового перенесення значної частини взаємодії в мережу Інтернет та поєднання всіх учасників у певну єдину розгалужену систему, що має мережеву, а не ієрархічну структуру» [Там само].

Російсько-українська війна має катастрофічні наслідки для населення. Російська окупація частини територій Сходу та Півдня України спонукала людей шукати притулок у центральних та західних регіонах країни. Соціально-політичні, економічні, культурні та інші права мільйонів українців порушено. Значна кількість їх отримали статус *внутрішньо переміщених осіб* (ВПО). За даними Міністерства соціальної політики України на грудень 2023 р. в Україні нараховувалося 4,9 млн внутрішньо переміщених осіб [36]. Така велика кількість постраждалих, що потребували допомоги, не могла

залишитися поза увагою держави. Було розроблено низку заходів і програм, спрямованих на їх соціальний захист. Вже в березні 2022 р. передбачено щомісячні виплати: 2 тис. грн для дорослої людини й 3 тис. грн для дитини або особи з інвалідністю та призначено допомогу для покриття витрат на проживання, зокрема на оплату житлово-комунальних послуг [90, с. 37–38].

Статус внутрішньо переміщених осіб у правовому та соціальному стані відрізняється від унормованих у міжнародному праві категорій – «біженці», «емігранти» тощо, оскільки ВПО – це специфічна категорія людей, які постраждали від війни на території України і перебувають під винятковою юрисдикцією держави. Відповідно надання допомоги з боку офіційних міжнародних структур ВПО «може кваліфікуватися як втручання у внутрішні справи держави» [28].

Унормування правового статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні, створення особливих умов їх проживання та працевлаштування, життєзабезпечення загалом упродовж тривалого часу (від початку анексії Криму у 2014 р.), дають підстави говорити про процес їх інституалізації.

За Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», ВПО визнається «громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання в результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру» (ст. 1) [195].

Комунікацію органів публічної влади в демократичних країнах уособлює сукупність практик, які об'єднані поняттям «*транспарентність*». Аналіз різних підходів щодо трактування сутності цього поняття в поглядах сучасних західних вчених дозволяє прийти до висновку про певну спрямованість їх міркувань. Так, К. Худ акцентує увагу на юридичному аспекті реалізації транспарентності – праві громадян та можливості

отримувати своєчасну та достовірну інформацію про діяльність органів влади та управління. Зі свого боку Х. Парк розглядає її у вигляді відкритого потоку інформації. Для Д. Альта і Р. Лоурі транспарентність бачиться через процес надання доступної та достовірної державної інформації [Цит за: 176, с. 139].

Поширеним є підхід, що розглядає феномен транспарентності як засадниче поняття, що органічно поєднує декілька властивостей, таких як: прозорість, відкритість, гласність, громадську залученість за одночасного існування каналів і практик зворотного зв'язку від влади до громадян. Саме вони визначають інституційні властивості функціонування публічної влади у державі, де панує демократичний політичний режим [176, с. 140].

У цьому контексті прийнятним бачиться визначення транспарентності, яке пропонує українська дослідниця М. Пашковська, «транспарентність – це сукупність компонентів, які формують належний рівень розуміння та обізнаності громадян щодо різних аспектів діяльності органів влади, а також забезпечують права та можливості доступу до інформації, участі в роботі органів влади, впливу на прийняття рішень та контролю за діяльністю посадових осіб» тощо [Там само, с. 140].

Близької до цієї позиції є визначення цього феномену вітчизняними вченими Е. Афоніним і О. Сушим. На їх твердження, «транспарентність – це засадна властивість політичної влади, насамперед її виконавчої гілки, яка забезпечує розвиток демократії, громадянського суспільства шляхом відкритості дій різних гілок влади, процедури прийняття політичних рішень та активізації суспільного контролю над діяльністю органів державної влади та управління» [3, с. 9–10].

Водночас зустрічаються спроби надто широкого трактування цього поняття. Так, за твердженням Л. Налівайко і М. Романова, «транспарентність є базовим функціональним принципом *будь-якого політичного явища*, вважаємо, що його можна застосувати на державно-владні, соціальні та інші відносини у суспільстві» [152, с. 159]. Таке трактування транспарентності не може бути прийнятним хоча б тому, що політика не завжди передбачає публічність,

прозорість і гласність, часто в цій царині панують таємничість, прийняття рішень обмеженим колом суб'єктів суспільно-політичних відносин. У політиці завжди існує потреба в збереженні державної таємниці, також поширеною є практика домовленостей та угод, які не передбачають оприлюднення.

Таким чином, засади транспарентності є не загальним принципом здійснення політики, а лише демократичним інструментом налагодження ефективної комунікації між владою та суспільством. Інша справа коли йдеться про коло близьких друзів та однодумців, де максимальна відкритість є запорукою встановлення міцних, довготривалих стосунків, що будуються на емпатії, взаємній повазі та довірі.

За твердженням німецьких вчених К. Крос та Р. Гакета, рівень відкритості і доступності влади детерміновано рівнем її демократизму. Транспарентність є атрибутом насамперед демократичного політичного режиму. Але це не абсолютна, а відносна властивість та принцип діяльності політичної влади. Публічна сфера перебуває водночас не лише під тиском органів державної влади, а й різноманітних груп інтересів у вигляді приватного бізнесу, партійних структур, транснаціональних корпорацій тощо, що практикується й в демократичних країнах [124, с. 13].

Відповідно реалізація засад транспарентності, що є прерогативою державної влади, таким чином створює передумови для ефективної комунікації влади та суспільства. Водночас вона має супроводжуватися механізмами, свого роду запобіжниками, що блокують зловживання у сфері публічної політики. Тут головним чином йдеться про обмеження впливу партикулярних відносин і бізнесу на засоби масової інформації та комунікації, де потужним чинником впливу на суспільну свідомість крім мережі Інтернет залишається телебачення.

Отже, методологія дослідження процесів інституалізації комунікативних практик суб'єктів суспільно-політичних відносин в Україні в умовах децентралізації включає сукупність методів та аналіз понятійно-категоріального апарату, де головними методами є аналіз і синтез,

інституційний, структурно-функціональний, біхевіоральний тощо. Місцеве самоврядування та його іманентна складова – децентралізація, перебувають на стадії реформування, процес якого загальмовано у зв'язку з російською агресією. Волонтерський рух та внутрішньо переміщені особи, одні як інституція, інші – як специфічна соціальна група, перебувають у стадії інституалізації. Окремим напрямом формування інституціолізованих громадських практик є організація відсічі російським агресорам та допомога ЗСУ.

1.3. Аналіз проблеми дослідження в науковій літературі

Комунікація, як іманентно присутня властивість існування суспільства і як наукова проблема, є предметом аналізу дослідників багатьох спеціальностей та наукових напрямів, зокрема, соціологів, політологів, психологів, істориків та ін. Значний внесок у її розвиток внесли такі західні вчені, як П. Бергер і Т. Лукман, Ж. Бодріяр, Ю. Габермас, С. Гантингтон, Е. Гідденс, К. Крос і Р. Гакет, Н. Луман, М. Маклюен, Д. Норт, Б. Вайнгест і Дж. Воллес, В. Парсонс, Й. Тезінг і В. Гофмайстер, П. Штомпка, А. Шюц [14; 16, 275; 56, 57, 276; 58; 61; 124; 129; 133; 154; 174; 237; 264; 268] та ін.

Важливим теоретичним підґрунтям дисертації є науковий доробок сучасних західних соціологів П. Бергера і Т. Лукмана «Соціальне конструювання реальності. Трактат із соціології знання», де розкриваються базові засади існування індивіда в соціумі, де зміни в способах комунікації визначають зміну суспільства загалом. Іманентно присутнім у суспільстві процесом є процес інституалізації дій індивідів, дій які стали звичними, повторюваними і такими, що закріплюються в свідомості і поведінці людей. Як зазначають учені, інституалізація має місце всюди, де здійснюється взаємна типізація звичних дій різними суб'єктами. Інакше кажучи «будь яка типізація є інститутом». Причому під час інституалізації відбувається типізація не лише дій, а й суб'єктів цих дій, тобто формується певний тип

індивідів [14, с. 27]. Таким чином, люди завдяки комунікації не лише змінюють соціальну реальність, а й самі перетворюються на продукт цієї реальності.

Проблема комунікації в цивілізованих демократичних суспільствах безпосередньо корелює з таким поняттям, як «відкритість». Відкритість політичної влади реалізується через публічну сферу та різні види комунікації держави і громадянського суспільства, окремих груп населення та осіб між собою. Водночас сфера відкритості в цивілізованих країнах вимагає відповідної поведінки і містить не лише гуманітарний і демократичний потенціали, а й несе в собі приховані загрози існування соціуму, що передбачає наявність належного правового регулювання і контролю з боку держави та суспільства (заборона пропаганди війни, насилля та ін.).

Суспільна комунікація на засадах відкритості з боку владних структур різних рівнів і підпорядкування є предметом зацікавленості певного кола вчених, які досліджують специфіку суспільних відносин в умовах мінливого світу, що набуває нових ознак і властивостей унаслідок процесів глобалізації та інформатизації, залучення широких мас громадськості до суспільного діалогу з метою вирішення нагальних проблем існування соціуму.

Особливе місце серед дослідників цього напрямку займає німецький вчений Ю. Габермас. А його праця «Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії громадянське суспільство» стала майже хрестоматійною. Громадянську відкритість вчений визначає насамперед «як сферу згуртованих у публіку приватних осіб» [57, с. 71]. Відкритість за твердженням Ю. Габемаса, була принципом демократії «не тому, що в ній принципово кожний має право на рівні шанси для проголошення особистих прихильностей, побажань і способу мислення – *opinions*; на реальність все це можна обернути тільки мірою того, як особисті судження кожного через резонерство публіки можуть сформуватися в громадську думку – в *opinion publique*» [Там само, с. 273].

Відкритість як принцип і практика комунікації в умовах демократії, весь час перебуває під тиском приватних та державних інтересів, спокусою популізму також, що реалізується через політичні інститути та організації. На справедливе твердження Ю. Габермаса, «відкритість, затиснута суспільними організаціями, віддана під утиски колективних приватних інтересів, тільки тоді, через задіяння політичних компромісів, зможе виконувати функції політичної критики і контролю, коли вона сама беззастережно підпорядкована умовам оприлюднення, тобто знову стає відкритістю в прямому розумінні слова» [Там само, с. 260–261].

Як зазначає британський політолог В. Парсонс, ідеї Ю. Габермаса «мають далекосяжні наслідки і для теорії, і для практики. На теоретичному рівні вони наголошують на необхідності більшої уваги до мови, дискурсу й аргументації. На практичному рівні теорії Габермаса... вказали на необхідність пошуку нових аналітичних методів та інституційних процесів, що можуть слугувати для розвитку інтеркомунікативного підходу до формулювання і здійснення публічної політики» [174, с. 65].

Монографія західних політологів К. Крос і Р. Гакета «Політична комунікація і висвітлення новин у демократичних суспільствах: перспективи конкуренції» є змістовним дослідженням політичної комунікації та новітніх медіа в демократичних суспільствах у двох загальних конкурентних перспективах: ліберального плюралізму, який розглядає медіа як незалежні інституції з переважно позитивними функціями та «критичної» парадигми, що оцінює новинні медіа як обмежені й підпорядковані могутнім економічним і політичним силам.

Автори цієї монографії дають змістовну характеристику поняття «публічна сфера», пов'язуючи її з існуванням громадянського суспільства та можливістю створювати публічні форуми для обговорення нагальних проблем. На їх думку, це така сфера суспільних відносин, що не залежить ані від держави, ані від приватних осіб. Фактично йдеться про суспільний простір, у якому відбувається вільне спілкування та висловлюються різні

думки вільних людей, які мають різний статус і можуть належати до різних соціальних груп або культурно-національних спільнот. Саме в публічній сфері формується певний політичний дискурс, створюють передумови формування громадської думки до якої мають дослухатися політики. Разом з тим вільне спілкування можливе лише за існування вільного громадянського суспільства, що існує лише в умовах ліберальної демократії, коли люди мають можливість говорити те, що думають, а влада не лише спроможна дослуховуватися до висловлених думок, а й сама бере участь у публічних дискусіях [124, с. 10].

Неодмінним інститутом, що уособлює політичну комунікацію є політичні партії. Німецькі дослідники Й. Тезінг і В. Гофмайстер – автори іншої монографії «Політичні партії в демократичному суспільстві», зазначають, що однією із головних функцій партії є залучення до її лав прихильників через переконання та формування суспільної свідомості. Це завдання пов'язане з публічним характером партій та формуванням громадської думки. За спостереженнями вчених, громадська думка умовно має два виміри – та, що оприлюднена через засоби масової інформації, проте вона є такою, що створена штучно в інтересах певних політичних сил і не відбиває інтересів широкого загалу, і справжня громадська думка, що в силу певних обставин або технологій не набула публічного характеру за відсутності доступу до ЗМІ та її носіїв. Відповідно політичні партії мають прагнути опанувати або здійснювати контроль над масовими медіа, оскільки саме від них значною мірою залежить формування громадської думки, що стане рушієм суспільних змін під час наступних виборів або інших, недемократичних форм трансформації політичної влади [237, с. 14].

Теоретичні та практично-політичні аспекти комунікації органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів соціальних відносин, специфіка її здійснення в сучасних умовах, є предметом аналізу таких вітчизняних вчених, як В. Андрющенко, О. Бажинова, О. Батанов, Н. Бойко, В. Бурлачук, О. Висоцька, Л. Климанська, М. Ковальчук, Л. Кочубей, В. Куйбіда,

В. Ладиченко, М. Лендєл, А. Ліпкан і М. Дімчогло, О. Майборода, М. Наумова, Д. Павлов, Ю. Панейко, Т. Панченко, В. Погорілко, Ю. Половинчак, К. Ровінська, Н. Ротар, З. Сірук, М. Токар, Ю. Шайгородський, О. Шульга [2; 4; 9; 17; 25, 26; 30; 111; 112; 121, 122; 215; 278; 126; 127; 131; 155; 167; 168; 171; 181; 182; 217; 222; 279; 239, 240; 261; 267] та ін.

Цінною з точки зору дослідження теоретичних засад комунікації є монографія О. Висоцької «Комунікація як основа соціальних перетворень (у контексті становлення постмодерного суспільства)», де простежено еволюцію становлення та розвитку наукового поняття «комунікація», здійснено аналіз сучасних наукових підходів щодо визначення його змісту, зокрема, інструменталістський, інформаційно-кібернетичний, феноменологічний, екзистенційно-діалогічний, семіотично-нарративний, дискурсивно-консенсусний тощо. За твердженням дослідниці, комунікація як багатовимірний процес «може бути осмислена і як інструмент розвитку можливостей людини, і як процес, що передбачає передання, обмін та збереження інформації, і як дискурсивний спосіб досягнення порозуміння в суспільстві, і як системна характеристика існування суспільства, і як феноменологічна засада конструювання “світу” індивідами» [30, с. 37].

Грунтовний аналіз технологій політичної комунікації здійснено іншою українською дослідницею Л. Климанською в монографії «Соціально-комунікативні технології в політиці: таємниці політичної “кухні”». Авторка у своїй роботі здійснила аналіз сутності та специфіці політичної комунікації, охарактеризувала її моделі, розкрила напрями практичного застосування інформаційно-комунікаційних та інших технологій, що використовуються в політиці.

Оригінальним та корисним для розуміння сутності політичної комунікації є формулювання дослідницею низки аксіом:

Аксіома 1. Політична комунікація неминуха.

Аксіома 2. Політична комунікація незворотна (за принципом: «слово не горбець...»).

Аксіома 3. Політична комунікація є складним процесом.

Аксіома 4. Політичну комунікацію завжди необхідно розглядати в контексті [111, с. 11].

Комунікативні технології, що застосовуються в політиці, на думку Л. Климанської, швидше можна назвати соціально-комунікативними у силу того, що суб'єкти, які задіяні в процесі взаємовідносин, є представниками соціуму: «це процес впливу на групову або масову свідомість, формування громадської думки, він реалізується на груповому або масово-психологічному рівні за умови обов'язкового застосування комунікації як інструменту досягнення поставленої мети та як власне мети» [Там само, с. 242].

Інформаційна відкритість і транспарентність як умови комунікації в суспільствах з демократичним політичним режимом, специфіка їх реалізації в Україні, стали предметом наукового аналізу вітчизняних вчених, зокрема таких як, Е. Афонін і О. Сушій, О. Баранов, Л. Городенко, С. Єсімов і В. Бондаренко, А. Зуйковська, Г. Кириченко, О. Кудіна, А. Ліпкан і М. Дімчогло, Л. Налівайко і М. Романов, М. Пашковська, В. Пилаєва, Г. Почепцов, Є. Тихомирова [3; 7; 65; 96; 104; 110; 125; 127; 152; 176; 180; 186; 238] та ін.

Л. Городенко у монографії «Теорія мережевої комунікації» досліджує такий відносно новий феномен соціальних комунікацій, як мережева комунікація. У виданні здійснено ґрунтовний аналіз концептуальних структурних взаємозв'язків мережевої комунікації. Вивчаються філософські, психологічні, культурологічні, правничі, організаційні аспекти існування мережевої комунікації, а також виокремлюється структурно-видова система мережевої комунікації [65].

Вчені приходять до висновку, що разом із посиленням процесів глобалізації, розвитком медіа простору та виникнення величезної кількості

незалежних центрів інформації, сучасним державам (державним медіа) доводиться конкурувати з іншими ЗМІ за право здійснювати вирішальний вплив на суспільну свідомість та формувати громадську думку.

За свідченням О. Майбороди, «держава вже не володіє можливістю монополювати створювати інформаційний продукт, якому беззастережно довіряв би споживач, як це було у попередні часи, в епоху домінування друкованих ЗМІ. Сучасні електронні соціальні мережі стимулюють самостійний пошук особою умовиводів та рішень щодо соціальних проблем і пропонують йому для цього масиви інформації, створеної поза власним впливом» [131, с. 15].

У монографіях О. Баранова «Правове забезпечення інформаційної сфери: теорія, методологія і практика» [7], А. Ліпкана та М. Дімчогло «Консолідація інформаційного законодавства України» [127], розкриваються питання правової регламентації функціонування інформаційної сфери в умовах глобалізаційних викликів та розвитку засобів масової інформації та комунікації, їх віртуалізації тощо.

За твердженням вітчизняних соціологів С. Єсімова і В. Бондаренка, у дослідженнях українських учених, де здійснено аналіз проблем розвитку інформаційної сфери, «акцент зміщується на активність самої влади в розкритті інформації про свою діяльність. Це впливає на загальне збільшення обов'язків органів влади як суб'єктів надання публічних послуг і власників соціально значущої інформації» [96, с. 45].

Спостерігаючи за специфікою подання інформації в сучасному онлайн-середовищі, В. Бурлачук зауважує, що зміст інформації, що оприлюднюється, має, як мінімум, подвійну мету, де на першому місці – підтекст, а не текст. Таким чином створюється віртуальна реальність, спрямована на викривлення суспільної свідомості. За такої технології маніпулювання, «мас-медіа створює певний тип реальності. Політичний процес трансформується з прямої участі громадян у сукупність певних подій і акцій, які розгортаються в символічній формі в медіа-просторі» [26, с. 61].

Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, що задала старт реформі децентралізації, її практична реалізація, спонукали до активізації наукових досліджень у цій сфері. Особливий науковий інтерес викликає колективна монографія «Місцеве самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні» – перше фундаментальне видання, що вийшло після запровадження реформи, де висвітлюються питання теорії та практики місцевого самоврядування, досліджуються шляхи та напрями розвитку цього інституту на початковому етапі реформи місцевого самоврядування в Україні [147]. У виданні розглядаються питання трансформації системи управління на державному, регіональному та місцевому рівнях, проблеми удосконалення організаційно-правових механізмів місцевого самоврядування, бюджетної децентралізації тощо.

За твердженням вчених існують чотири основні форми адміністративної децентралізації:

1. *Деконцентрація* – передбачає передання повноважень з управління, використання коштів та реалізації соціальної політики від центральних органів до органів у вже наявних районах або, у разі потреби, до новостворених, але за умови, що прямий контроль за виконанням цих повноважень ведеться з центру.

2. *Делегування* – не передбачає відповідальності напіваавтономних місцевих урядів за управління, використання коштів та реалізацію соціальної політики. Ці уряди не повною мірою контролюються центральним урядом, але в кінцевому підсумку йому підзвітні. Цей вид включає створення державно-приватних підприємств або корпорацій – спеціальних проектів із надання різних послуг в регіонах. За цією системою місцевий уряд отримує широкі повноваження.

3. *Деволуція* – передання всіх повноважень у сфері управління, використання коштів та реалізації соціальної політики на субнаціональному рівні регіональному або місцевому уряду чи уряду штату.

4. *Відчуження або приватизація* – означає перехід усіх підприємств, установ та організацій до приватної власності, при чому має місце повне зняття з держави відповідальності за управління, використання фінансів та реалізацію соціальної політики [147, с. 220].

За твердженням авторів цієї монографії, для успішного процесу розвитку територіальних громад потрібна «координація дій усіх зацікавлених політичних, економічних, і суспільних сил конкретної громади». У цьому й «полягає місія місцевої влади» [Там само, с. 260]. З цією тезою не можна не погодитися. Натомість наступна теза, що стосується визначення *політичної складовою цієї місії*, викликає заперечення. Так, за твердженням авторів, політична складова цієї місії – «ухвалення популярних рішень, де критерій істини – відповідність бажанням населення» [Там само]. За змістом – це суцільний популізм, сутність якого полягає в прийнятті лише таких рішень, які подобаються публіці, а не тих, що спрямовані на вирішення нагальних проблем. На практиці для ефективного розвитку громад і територій керівництву часто доводиться приймати непопулярні рішення, які лише у віддаленій перспективі передбачають отримання бажаного результату.

У науковій доповіді НІСД «Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні» проаналізовано перебіг децентралізації в Україні загалом та в окремих регіонах зокрема, а також сформовано дорожню карту завершення реформи в 2020 р. У виданні розглядаються проблеми проведення чергових виборів до органів місцевого самоврядування, що корелює з аналізом актуальних питань реформи. Авторами запропоновано підходи до створення інституту нагляду за законністю рішень органів місцевого самоврядування. Корисним є ілюстрація ступеня інтегрованості регіональної політики України до регіональної політики Євросоюзу. Розглянуто вплив реформи децентралізації на формування політики регіонального розвитку.

Як зазначають фахівці інституту, здійснення реформи призвело до посилення місцевого розвитку, перерозподілу прав і повноважень з

регіонального на субрегіональний рівень, що сприяло посиленню територіальних громад та місцевих органів влади. Реформа децентралізації, що реально вплинула на спроможність громад вирішувати справи місцевого значення, має той ефект, що таким чином реалізуються інтереси жителів громад і територій, окремих поселень тощо. Водночас вчені висловлюють і певні застереження про те, що перерозподіл влади та ресурсів на рівень громад призводить до «вимивання» ресурсів із рівня регіонів, також «зменшується дієдатність регіонального рівня управління» [85, с. 77].

Євроінтеграційні прагнення України потребують не лише голосливих заяв, а й практичних кроків у визначеному напрямі руху. Разом з тим це не означає сліпе копіювання європейського досвіду, а передбачає пошук власних, науково обґрунтованих шляхів розбудови сучасної цивілізованої держави, яка б відповідала європейським нормам і цінностям. У цьому контексті показовим став вихід фундаментальної праці – монографії за загальною редакцією професора Р. Плюща: «Місьцеве самоврядування в Україні: євроінтеграційний шлях» [146]. У творчому доробку колективу авторів не лише узагальнюється позитивний європейський досвід, а й висвітлюються питання теорії, історії та практики реалізації реформи місцевого самоврядування на засадах децентралізації, аналізуються перспективи її поглиблення в умовах здійснення курсу на євроінтеграції.

Зі свого боку в монографії С. Романюка «Децентралізація: теорія та практика застосування» розглянуто питання впливу децентралізації на ефективність органів місцевого самоврядування, спроби оптимізації адміністративно-територіального устрою України на першому етапі її проведення. Автором також приділено увагу питанням вдосконалення системи управління на регіональному та субрегіональному рівнях, ризиках та проблемах, що можуть виникнути під час проведення реформи децентралізації [221].

Характер та способи комунікації соціальних спільнот значною мірою залежать від самоусвідомлення їх представників, тобто від самоідентифікації

кожної окремої людини. Ідентифікація та самоідентифікація відбувається за багатьма ознаками та характеристиками: соціально-демографічною, етнонаціональною, професійною, культурно-духовною, політико-ідеологічною та ін. У спілкуванні має значення чи людина є місцевим жителем, чи ні. Під час воєн і конфліктів колишні «друзі» та, навіть «брати», можуть перетворитися на «ворогів».

Під час карколомних змін суспільної свідомості громадян України, що відбуваються на тлі ворожих зазіхань на свободу та незалежність українського народу з боку РФ, дуже своєчасною та корисною стало написання монографії «Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність» колективом авторів Національного інституту стратегічних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України під керівництвом О. Рафальського. Як зазначають автори видання, потужним чинником української колективної ідентичності українського народу «стали реформування, демократизація, декомунізація та деколонізація суспільства, ліквідація символів комуністичного режиму, оновлення змісту української національної ідеї, відродження історичної пам'яті та традиційної ментальності» [258, с. 466].

Стан розвитку регіональної політичної еліти та характер комунікації значною мірою відбиває склад обласних рад. У цьому контексті науковий інтерес викликає монографія Т. Бевз «Регіональна політична еліта Сумщини: цінності, ідентичності, політична поведінка» [11] та В. Яремчука «Регіональна політична еліта: принципи та механізми формування: на прикладі Івано-Франківської області», де простежено наявність причинного зв'язку між процесами становлення посткомуністичних політичних еліт та спробами реформуванням політичної системи України на засадах демократії [272].

Окремі аспекти становлення та розвитку інституту місцевого самоврядування у Волинській області висвітлено в публікаціях українських дослідників: С. Байрака, В. Бортнікова, А. Бортнікової, В. Малиновського, В. Мельник, М. Находа, О. Стемковської, О. Харитонюк [6; 18, 19, 20, 21, 41,

108; 18, 22, 23, 24; 41, 134, 135, 136, 137, 138, 139; 142, 143; 156, 263; 233; 255, 256, 257] та ін.

Саме в публікаціях В. Малиновського найбільш повно досліджено процес реформування місцевого самоврядування й територіальної організації влади на Волині, а також здійснено аналіз місцевих виборів. Так, у монографії «Реформа децентралізації у Волинській області», цей процес розглядається автором у контексті реформування «базового і субрегіонального рівнів територіального устрою України та формування об'єднаних територіальних громад» від початку запровадження реформи 2014 р. по 2020 р. включно. Значну увагу в книзі приділено аналізу нормативно-правової бази реформи, її впровадження на відповідних етапах, характеристиці виборчого процесу на місцевих виборах 2015-го та 2020 рр.

За твердженням дослідника, реформа децентралізації була логічно завершена місцевими виборами, що відбулися 25 жовтня 2020 р. на новій територіальній основі. Тобто формування виборчих округів, виборчих дільниць, їх персонального складу тощо, а також інших складових електорального процесу, враховували нові реалії адміністративно-територіального поділу Волинської області. На зауваження В. Малиновського, цими місцевими виборами «завершився ключовий етап децентралізації – формування нового базового і субрегіонального рівнів адміністративно-територіальної реформи. <...> При цьому формування нового районного рівня здійснювалася в контексті кардинальної зміни функціональної парадигми органів публічної влади, котра передбачає перехід від самоврядної до адміністративної моделі, за якою основною місією новоствореного району має стати реалізація державної політики на відповідній території субрегіону», – наголошує автор [138, с. 292].

Серед наукової літератури, де розкриваються проблеми реформи децентралізації у Волинській області, слід згадати монографію А. Бортнікової «Місцеве самоврядування на Волині: суспільно-політичні традиції і сучасний процес децентралізації» [24]. У книзі здійснено аналіз

теоретичних засад функціонування органів місцевого самоврядування в історичній ретроспективі й на сучасному етапі українського державотворення, серед яких теорія вільної громади, громадівська, державницька, муніципального дуалізму (громадівсько-державницька) тощо. На думку дослідниці, що має слушність, найбільш придатною й поширеною в Україні є громадівсько-державницька концепція. Іншою концепцією на засадах якої зараз відбувається функціонування органів місцевого самоврядування – теорія соціального обслуговування, що впливає з концепції т. зв. належного врядування [24, с. 88, 89].

Тривалість і масштабність російсько-української війни, її гібридний характер породили багато проблем практично у всіх сферах суспільного життя: економічній, соціальній, політичній, соціокультурній, морально-духовній, безпековій, екологічній тощо. Порушено звичний уклад життя українців, світопорядок загалом. Потребують колосальних матеріальних та людських зусиль відновлення зруйнованої інфраструктури, житлових будинків, адміністративних і культурних споруд та об'єктів. По-новому вибудовується відносини України з міжнародним співтовариством. Усе це потребують усвідомлення, раціонального пояснення та наукового осмислення.

Свідченням тому, організація низки круглих столів та конференцій в провідних наукових установах країни. Так, у вересні 2022 р. в Ужгородському національному університеті відбулася конференція «Формат розвитку відносин України та країн Центральної Європи у контексті російсько-української війни», у листопаді того ж року в Інституті політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України проведено круглий стіл на тему «Нове покоління українського політикуму в умовах війни та повоєнних суспільних трансформацій», у квітні 2023 р. в КНУ імені Тараса Шевченка – конференцію «Розвиток громадянського суспільства в умовах воєнного часу» [159; 219].

Серед публікацій останніх років, де розглядалися окремі аспекти збройної агресії РФ проти України, слід назвати роботи О. Вінничука, В. Гапоненко, А. Матвійчука, О. Панькової та О. Касперович, К. Пастушенко, М. Ярмістого та ін. [34, 35; 59; 141; 172, 173; 175; 273] та ін. Попри значну увагу науковців до цієї проблеми, питання аналізу комунікативної діяльності Волинської обласної ради в умовах російсько-української війни практично не досліджувалося.

Отже, наукове осмислення проблем розвитку комунікації як суспільного феномену, окремі аспекти реформування місцевого самоврядування в Україні на засадах децентралізації тощо, отримали певне висвітлення в доробку зарубіжних та вітчизняних вчених. Натомість питання інституалізації процесів комунікації органів місцевого самоврядування в Україні загалом та Волинської обласної ради, зокрема, ще не стали предметом прискіпливої уваги наукової спільноти.

Висновки до розділу 1

Методологічним «ключем» дослідження процесів інституалізації процесів комунікації органів місцевого самоврядування в Україні в умовах реформи децентралізації є аналіз концептуальних засад та змісту їх понятійно-категоріального апарату, з'ясування ступеня та напрямів його вивчення вітчизняними та зарубіжними вченими, що і зроблено в першому розділі дисертації. Окрему увагу в роботі приділено питанню концептуалізації поняття «комунікація», що передбачало її аналіз на двох рівнях: теоретичному і змістовно-практичному. На теоретичному рівні акцентовано увагу на існуючих наукових підходах різних вчених щодо пояснення природи та властивостей, специфіки здійснення тощо комунікації загалом та політичної комунікації, зокрема. Доведено, що не існує єдиного трактування цього поняття, а комунікація між суб'єктами суспільних відносин здійснюється як інтеграція різних поведінкових стратегій та засобів,

де вирішальний вплив на результати спілкування здійснюють інформаційні технології та засоби, а також специфіка вербальної комунікації.

Предметом наукового аналізу також стали такі поняття, як «місцеве самоврядування», «децентралізація», «інституалізація», «волонтерство», «внутрішньо переміщені особи», «транспарентність» тощо. Визначаючи успішність реформи децентралізації в Україні, фахівці наполягають на її подальшому поглибленні та диверсифікації щодо питань вдосконалення її правової бази, фінансування, впорядкування адміністративних кордонів територіальних громад, налагодження чіткого алгоритму підпорядкування, зокрема на обласному та районному рівнях.

Аналіз понять «волонтерство» та «внутрішньо переміщені особи» через призму процесів їх становлення та розвитку доводить, що волонтерство як діяльність і суспільний рух перебуває в стадії інституалізації та відповідної правової регламентації. Аналогічні процеси відбуваються й з внутрішньо переміщеними особами, щоправда їх інституалізація відбувається у формі специфічної соціальної групи.

Огляд наукової літератури зарубіжних та вітчизняних авторів довів, що теоретичне осмислення таких феноменів як комунікація, місцеве самоврядування, децентралізація тощо отримали в науковій літературі достатньо повне висвітлення. Натомість залишаються поза увагою науковців аналіз форм комунікативних практик органів місцевого самоврядування, зокрема Волинської обласної ради, в умовах запровадження реформи децентралізації та збройної агресії РФ проти України, які практично збіглися в часі.

РОЗДІЛ 2

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ТА ІНСТИТУЦІЙНА СТРУКТУРА ПРОЦЕСІВ КОМУНІКАЦІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

2.1. Нормативно-правова база процесів комунікації органів публічної влади в умовах реформи децентралізації

Зміст нормативно-правової бази процесів комунікації органів публічної влади детерміновано її природою, яка зі свого боку є похідною від конкретно-історичних умов існування соціуму, його традицій, культури, розстановки політичних сил та багатьох інших чинників. Складовою частиною демократичного політичного режиму є місцеве самоврядування, діяльність якого регулюється відповідними законами та нормами. Їх якість головним чином залежить від тривалих демократичних практик, врахування суспільних вимог, своєчасних та ефективних відповідей на виклики сучасності. Часто тригером позитивних новацій виступає політична опозиція, яка будує свою діяльність не лише на критиці діючої влади, а й на конструктивних пропозиціях і рішеннях. Тобто позитивні зрушення в правовому полі можливі й унаслідок «політичної боротьби впливових політичних сил» [23, с. 9].

В Україні реформа місцевого самоврядування, нагальність якої визнавалася всіма, значною мірою зумовлена наслідками Революції Гідності, зміною політичного керівництва, що спроміглося на радикальні зрушення в царині публічного управління та реформування адміністративно-територіального устрою країни.

Після розвалу СРСР в Україні було здійснено декілька спроб реорганізації органів публічної влади та управління: запровадження державних адміністрацій, які очолювали представники Президента України (1992 р.), з наступною ліквідацією цих органів влади та відновлення у 1994 р. виконавчих

комітетів рад. Наступним кроком стала ліквідація вже виконавчих комітетів та відновлення державних адміністрацій на рівні областей і районів (1995, 1999 рр.).

Із прийняттям Конституції України у 1996 р. відбулося закріплення конституційного статусу місцевого самоврядування, а наступного 1997 р. прийнято базовий Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», до якого, починаючи із 2009 р. вносяться зміни [206]. За нормами цього правового акту робота органів місцевого самоврядування ґрунтується на принципах: законності, гласності, колегіальності, поєднання місцевих і державних інтересів, підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами, виборності тощо (ст. 4).

Для ефективної діяльності місцевого самоврядування, побудованого на задекларованих демократичних принципах, вочевидь недостатньо одного закону. Відповідно, мірою того, як Україна зміцнювала свій демократичний потенціал, що мав відповідати європейським стандартам, було прийнято низку законів, що значно підсилили спроможність місцевого самоврядування реалізувати інтереси та прагнення населення регіонів і територіальних громад. Поміж ними найбільш знаковими є такі: «Про медіа» [205], «Про доступ до публічної інформації» [193], «Про статус депутатів місцевих рад» [212], «Про звернення громадян» [201], «Національна стратегія розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки», що затверджена Указом Президента України від 27 вересня 2021 р. [157], «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» [198] та ін.

Місьцеве самоврядування як органічна складова частина політичної системи країни перебуває у постійному русі, зумовленому перебігом політичних подій в суспільстві та державі. У процесі переходу України від авторитаризму до демократії відбулася кардинальна зміна природи місцевого самоврядування – від органів державної влади, що перебували під щільним контролем правлячої комуністичної партії, вони перетворилися на органи

місцевого самоврядування, з одночасним закріпленням їх конституційного статусу. Проте на слушне зауваження вітчизняного політолога М. Лендшел, «необхідним є проходження етапу закріплення в праві засад демократичного управління, вже після якого можна переходити до усталення цього способу управління на практиці» [126, с. 186].

Реформа місцевого самоврядування, як і будь-який політичний процес, має свою історію, що бере свій початок від зламу командно-адміністративної системи, що існувала в СРСР. Закладення базових демократичних засад реформування місцевого самоврядування відбувалося разом із становленням незалежної Української держави, визначенням вектору її цивілізаційного поступу. Прийняття у 1996 р. Основного Закону України, визначення конституційного статусу місцевого самоврядування та прийняття у 1997 р. Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», знаменувало закінчення підготовчого етапу майбутньої реформи місцевого самоврядування. Після цього було здійснено дві безуспішні спроби реалізації цього задуму, однак брак політичної волі керівників держави став на заваді проведенню реформи місцевого самоврядування. Прихід до влади адміністрації В. Януковича супроводжувалося процесами посилення централізації й, відповідно, не про яку реформу місцевого самоврядування не йшлося. Проте падіння антинародного проросійського режиму, та вимоги Євромайдану спонукали політичне керівництво країни до започаткування реформи децентралізації [99, с. 5].

«Концепція реформування місцевого самоврядування та організації територіальної влади в Україні», що прийнята 1 квітня 2014 р., мала за мету: «визначення напрямів, механізмів і строків формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, задоволення інтересів громадян в усіх сферах

життєдіяльності на відповідній території, узгодження інтересів держави та територіальних громад»[119].

Успіх цієї реформи можна казати був запрограмований, оскільки її здійснення відповідало запитам суспільства, не суперечило як інтересам правлячого класу, так і прагненням пересічних людей на місцях. Практично-політичний сенс реформи полягав насамперед у тому, що внаслідок її успішного здійснення, значно зростала політична суб'єктність місцевого самоврядування, а територіальні громади, що становилися господарями своєї землі, та органи місцевого самоврядування загалом, отримували левову частку повноважень і фінансових ресурсів, якими раніше на власний розсуд розпоряджалися центральні органи влади.

Можна казати, що децентралізація виступає як один із засобів та механізмів вдосконалення демократичної форми правління шляхом залучення місцевого населення, яке раніше залишалося майже пасивним, до більш активної участі у вирішенні справ місцевої громади. Водночас децентралізація сприяє зменшенню втручання держави в місцеві справи, оскільки починає діяти принцип субсидіарності, що передбачає оптимальне співвідношення повноважень центральних та місцевих органів влади. Реформа також призвела до скорочення кількості територіально-адміністративних утворень з одночасним скороченням їх адміністративного апарату.

Із проведенням реформи децентралізації виникла потреба перегляду стратегії розвитку громад і територій на регіональному та субрегіональному рівнях. Передання значної частки повноважень від держави до регіонів та від регіонів до територіальних громад, вимагає відповідного стратегування та нормативно-правового забезпечення процесів регіонального розвитку загалом. Ці та інші проблеми стали предметом обговорення в колі фахівців й отримали юридичне закріплення в урядовій постанові «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» від 06.08. 2014 р. [85, с. 81].

Реформа місцевого самоврядування і територіальної організації влади, що передбачала утворення територіальних громад, вимагала законодавчого регулювання, а також унормування самого процесу їх створення. З цією метою у 2015 р. український парламент приймає Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», що заклав правовий фундамент і розпочав процес формування базового рівня місцевого самоврядування. Логічним кроком у здійсненні реформи стало проведення восени 2015 р. місцевих виборів, що легітимізували депутатський корпус новостворених рад та їх голів.

Щоб подолати зволікання із проведенням реформи на місцях і спротиву регіональних та локальних еліт, Верховна Рада України на початку грудня 2019 р. внесла зміни до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», якими значно спростила процедури затвердження перспективних планів формування територій громад. Закон передбачав, зокрема, що об'єднання громад у подальшому буде відбуватися лише за перспективними планами і без обов'язкової участі обласних рад. 24 січня 2020 р. Кабінет Міністрів України зробив зміни до «Методики формування спроможних територіальних громад», зокрема визначив критерії, що дають можливість оцінити рівень їхньої спроможності [64, с. 452].

25 жовтня 2020 р. відбулися місцеві вибори, що проводилися вже з врахуванням нового адміністративно-територіального устрою – замість 11 509 сільських, селищних, міських рад було сформовано 1469 територіальних громад. А замість ліквідованих 490 районів утворено 136 нових районів, що відповідають вимогам європейського стандарту територіального поділу країн для статистичних цілей *NUTS-3 (Nomenclature des unités territoriales statistiques)* [136, с. 92]. На теренах Волині ліквідовано 16 районів та відповідно районних державних адміністрацій, натомість створено чотири райони: Володимирський, Камінь-Каширський, Ковельський і Луцький та відповідні районні державні адміністрації в них.

У лютому 2022 р. під патронатом Президента України відбувся Національний форум «Безпечні та спроможні громади майбутнього», на якому

підсумовано результати першого етапу реформи місцевого самоврядування. Там розглядалися проблеми вироблення стратегії поглиблення реформи та низка супутніх питань. Зокрема: виконання рішення Ради національної безпеки України від 15.04.2021 р. «Про заходи державної регіональної політики на підтримку децентралізації влади» в контексті посилення спроможності територіальних громад; створення сучасних ефективних механізмів для розвитку громад і територій; організація системи безпеки на місцях для гарантування ефективного спротиву російській збройній агресії [32].

Серед найбільш поширених форм комунікації громадян з владою в умовах демократії є інститут звернень. Історія правової регламентації офіційних звернень людей до влади бере свій початок від часів французької революції XIX ст. На той час така форма комунікації влади та громадян отримала назву «право скарги», яке не лише розширювало існуючий перелік прав і свобод громадян, захищало людей від свавілля чиновників, а й гарантувало безпеку від переслідувань з боку посадових осіб [103]. Мірою розвитку сфери правовідносин та демократії в цивілізованих країнах, право на звернення набувало більш чіткої регламентації та збагачення разом із розвитком інформаційних технологій.

Показником уважного ставлення держави до інституту звернень та запитів населення, є закріплення цього права в Конституції України, де сказано, що усі «мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк» (ст. 40).

Також існує велика кількість законів та інших нормативно-правових актів, де гарантуються не лише права громадян на звернення до інститутів влади та управління, а й ретельно прописуються процедури та умови їх здійснення. Серед них: закони України «Про звернення громадян», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про статус депутатів місцевих рад», «Про

доступ до публічної інформації», «Національна стратегія розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки» та ін.

Найбільш ретельно порядок звернень, їх регламентація тощо прописані у Законі України «Про звернення громадян» [201]. Закон, що складається із трьох розділів і 28 статей, прийнятий ще у 1996 р. після ухвалення Конституції України. Проте упродовж наступних років до нього вносилися численні зміни. Зокрема закон дає визначення поняття і правової категорії «звернення громадян», під яким розуміється «викладені в письмовій або усній формі пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги» (ст. 3).

За законом звернення розглядаються упродовж одного місяця від дня їхнього надходження, а якщо для його вирішення не потрібне додаткове вивчення, то невідкладно, проте не пізніше 15 днів від дня їх отримання. Якщо розглянути порушені у зверненні питання не вдається, то керівник відповідного органу, установи, організації або його заступник встановлюють потрібний термін для його розгляду, про що повідомляється особі, яка подала звернення. Загальний термін вирішення зазначених у зверненні питань не може перевищувати 45 днів (ст. 20).

Закон України «Про статус депутатів місцевих рад» надає депутатам, під час здійснення ними своїх повноважень, «право на депутатське звернення, депутатський запит, депутатське запитання» (п. 1 ч. 2 ст.11). Оскільки депутат місцевої ради є представником влади, принципово важливою нормою закону є обов'язок депутата розглядати пропозиції, заяви і скарги громадян, «які надійшли до нього, вживає заходів до їх своєчасного, обгрунтованого вирішення (ч. 1, ст. 12).

Чинником, що зумовлює ефективну комунікацію між владою та населенням, є суспільно-політична активність громадян, які здатні до самоорганізації та політичної участі, які знають чого вони хочуть і готові відстоювати свої інтереси в демократичний спосіб. Водночас реально впливати на владу люди можуть лише тоді, коли вони певний чином організовані та захищені структурами громадянського суспільства. Проте, як

зазначено в «Національній стратегії розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки», участь громадян та інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної політики, вирішенні питань місцевого значення в Україні «не має системного характеру». Водночас потребують «законодавчого регулювання порядку та способів подання звернень, у тому числі юридичними особами, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, а також розгляду таких звернень, відповідальності за їх неналежний розгляд та зловживання правом на звернення» (розд. V, ст. 1).

Російсько-українська війна кардинальним чином вплинула на характер відносин між органами місцевої влади та громадськістю: перед територіальними громадами постали завдання матеріально-технічного забезпечення ЗСУ, добровольчих формувань і частин територіальної оборони, організація евакуації підприємств та установ, приймання внутрішньо переміщених осіб та багато інших питань. У зв'язку із створенням військових адміністрацій, змінився порядок управління на регіональному та місцевому рівнях. У цих умовах керівництво країни ініціює прийняття низки законодавчих актів, серед яких закони України: «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [195], «Про правовий режим воєнного стану» [209] тощо.

Розгортання волонтерського руху, набуття ним нових ознак і властивостей, специфіка діяльності численних суб'єктів здійснення благодійної діяльності, зумовило потребу у вдосконаленні існуючих правил та норм здійснення волонтерської діяльності. Так, восени 2022 р. Верховною Радою України прийнято Закон України «Про внесення змін до Закону України № 2519-ІХ “Про волонтерську діяльність” щодо підтримки волонтерської діяльності» [189]. Зокрема, до Закону України «Про волонтерську діяльність», що був прийнятий у 2011 р., додано норми, що підвищують роль та відповідальність органів публічної влади щодо сприяння діяльності волонтерів та їх організацій: «Органи державної влади та місцевого самоврядування, їх посадові особи забезпечують сприятливі умови

для здійснення волонтерської діяльності, підвищення суспільного престижу такої діяльності та створення передумов для її розвитку, підтримки та заохочення діяльності волонтерів в Україні.

Державна підтримка волонтерської діяльності може здійснюватися шляхом:

- надання правової, організаційної, методичної, інформаційної допомоги волонтерам, організаціям та установам, що залучають волонтерів до провадження волонтерської діяльності на території України;

- розроблення та імплементації загальнодержавних цільових програм з підтримки розвитку волонтерства;

- надання інших видів державної підтримки відповідно до законодавства» (ч. 4, ст. 1) [192].

У контексті загального тренду на вдосконалення сфери благодійництва та волонтерства в напрямі спрощення та сприяння їх діяльності за одночасного посилення контролю і запобігання випадкам шахрайства з боку окремих осіб, влітку 2022 р. ухвалюється Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо сприяння розвитку волонтерської діяльності та діяльності неприбуткових установ та організацій в умовах збройної агресії Росії проти України» [190]. Головним у цьому законі є те, що звільняються від оподаткування окремі види діяльності та відповідні витрати інституцій громадянського суспільства, що залучають до благодійної діяльності волонтерів.

Реформа місцевого самоврядування в Україні проводилася одночасно з російською збройною агресією, що, з одного боку, ускладнило реалізацію її завдань, з іншого – автономність територіальних громад у прийнятті рішень, збільшення їх фінансових можливостей тощо, сприяли ефективному залученню ресурсів, людського потенціалу, територій тощо для завдань спротиву та відсічі російським окупантам, допомоги ЗСУ, добровольчим формуванням, силам територіальної оборони тощо. Разом із початком війни перед територіальними громадами, навіть тими, що не зазнали спустошливих

руйнувань, постала низка викликів, пов'язаних з прийняттям десятків тисяч внутрішньо переміщених осіб, облаштуванням релокованих підприємств, установ та організацій, налагодження випуску військової продукції для потреб фронту та ін.

Як зазначено в Законі України «Про правовий режим воєнного стану», що прийнятий у 2015 р., органи місцевого самоврядування в умовах воєнного стану «здійснюють повноваження, надані їм Конституцією України та іншими законами України» (ч. 2 ст. 9). Водночас вони зобов'язані сприяти діяльності військового командування та військовим адміністраціям щодо забезпечення заходів, які необхідні для запровадження правового режиму воєнного стану на відповідній території та захисту безпеки населення.

За законом, військові адміністрації населених пунктів «здійснюють делеговані повноваження органів виконавчої влади, надані органам місцевого самоврядування законами України» (п. 47 ст. 15).

Початок повномасштабної збройної агресії РФ проти України накреслив нові виклики та проблеми, що за своїми масштабами та наслідками принципово відрізнялися від початкової стадії російсько-української війни, коли вона мала локальний характер. Ситуація та збройне протистояння на Сході України спонукали до прийняття у 2015 р. Закону України «Про правовий режим воєнного стану», що загалом відповідав реаліям того часу. Проте захоплення ворогом частини територій України, загрози для населення всієї країни, вимагали суттєвого коригування законодавства щодо діяльності місцевого самоврядування в умовах воєнного стану.

Свідченням уваги законодавця до проблеми правового регулювання з метою вдосконалення роботи місцевого самоврядування в умовах воєнного стану стало прийняття закону 12.05.2022 р. «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану». Як зазначають експерти Національного інституту стратегічних досліджень, цей правовий акт значно

розширив одноосібні повноваження голів громад. Зокрема, вони можуть ухвалювати рішення з таких питань: «передача коштів з місцевого бюджету на потреби ЗСУ; створення установ для надання безоплатної первинної правової допомоги; боротьба зі стихійними лихами та епідеміями; поводження з небезпечними відходами; звільнення земельних ділянок комунальної власності від незаконно розміщених тимчасових споруд; обстеження будівель і споруд, пошкоджених унаслідок бойових дій; демонтаж будівель і споруд, які за результатами обстеження визнано аварійно небезпечними і такими, що становлять загрозу життю людей» [149, с. 42–43].

Аналіз нормативно-правової бази місцевого самоврядування в умовах реформи децентралізації не можна вважати повним без аналізу нормативної бази проведення виборів, оскільки останні місцеві вибори 2020 р., що знаменували завершення другого етапу реформи, проводилися на новій законодавчій базі. Для розвитку місцевої демократії дуже важливим стало прийняття у 2019 р. нового кодифікованого нормативно-правового акту – Виборчого кодексу України. Його головним нововведенням стало запровадження на місцевих виборах пропорційної виборчої системи з відкритими списками [29]. Тепер для участі в місцевих виборах у містах з населенням вище 90 тис. осіб партія зобов'язана подати регіональний список для кожного виборчого округу. Кожен список повинен вміщати від п'яти до 12 кандидатів, висунутих партією. Передбачається, що у процесі голосування виборець отримає можливість не тільки вибрати бажану політичну силу, а й проголосувати за її конкретного кандидата. Відповідно до ст. 257 Виборчого кодексу України, для визначення результатів виборів у містах з населенням більше 90 тис. осіб використовується така категорія, як «виборча квота». Фактично, цей показник визначає, скільки голосів має набрати партійний список, щоб одного представника від політичної партії було обрано депутатом.

Аналізуючи виборчі новації, можна зазначити, що запровадження пропорційної системи з відкритими партійними списками в територіальних громадах, з кількістю виборців 10 тис. і більше, автоматично передбачало партизацію місцевих рад не лише в містах, а й у сільських громадах. Якщо така виборча система була адекватною для регіональних представницьких органів і великих міст, то для сільських територій, де, фактично, відсутні будь-які осередки політичних партій, вона була абсолютно непридатною. Такий підхід, на думку вітчизняного політолога В. Малиновського, негативно вплине на якісний склад цих рад, адже намагання законодавців посилити партійний чинник у місцевих радах може призвести до зниження їхньої професійності та збільшення конфліктності. Окрім того, вбачається обмеження права бути обраними для кандидатів, які не хочуть пов'язувати свою діяльність з партіями [136, с. 93].

Важливе місце в структурі місцевого самоврядування та регіонального представництва займають обласні ради, які репрезентують інтереси населення окремих територій, визначають стратегію розвитку області, дбають про економічний та соціальний розвиток, добробут громадян тощо. В умовах війни їх роль, як центрів прийняття рішень та організації спротиву та відсічі ворогу, значно зростає.

Нормативно-правова база обласних рад загалом і Волинської зокрема, включає низку документів, що дозволяють їм в межах правового поля здійснювати свою публічну діяльність. Безпосереднім робочим документом, що визначає порядок діяльності ради та її структурних підрозділів, є Регламент Волинської обласної ради, норми якого виписані відповідно до вимог українського законодавства [200]. Значну увагу в регламенті приділено забезпеченню можливостей широкої громадськості до ознайомлення з рішеннями ради, діяльністю її керівництва та депутатів.

У цьому контексті важливим є реалізація норм Закону України «Про доступ до публічної інформації» [193]. Так, в липні і серпні 2019 р. Волинська обласна рада видає розпорядження, що відповідають вимогам

згаданого закону: «Порядок оприлюднення Волинською обласною радою наборів даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних» та «Про порядок забезпечення доступу до публічної інформації у Волинській обласній раді» [184; 208].

Під час війни ворог вирішив не лише захопити територію країни, зруйнувати її економіку та ресурси, а й позбавити українців власної ідентичності, знищити українців як народ і націю. У цьому контексті принципової ваги набуває захист української культури та мови, як головного засобу комунікації, чинника об'єднання та консолідації суспільства, зміцнення української державності.

Так, відповідно до ст. 43 Закону України «Про місцеве самоврядування», Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», розпоряджень Кабінету Міністрів України від 17 липня 2019 р. «Про схвалення Стратегії популяризації української мови до 2030 року “Сильна мова – успішна держава”» та від 19 травня 2021 р. «Про схвалення Концепції Державної цільової національно-культурної програми забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року», Волинська обласна рада затвердила Комплексну програму розвитку та функціонування української мови у Волинській області на 2023–2026 рр. [227].

Отже, нормативно-правова база комунікації органів місцевого самоврядування має свою специфіку, зумовлену тим, що реформа місцевого самоврядування на засадах децентралізації збіглася в часі з початком російської збройної агресії, що продовжується й сьогодні. Відповідно предметом аналізу в дисертації стали не лише закони та інші нормативно-правові акти, що характеризують комунікативні властивості місцевого самоврядування, а й законодавчі акти, які прямо або опосередковано унормовує діяльність органів місцевого самоврядування, територіальних громад та їх жителів в умовах війни.

Низка законодавчих актів, прийнятих з метою вдосконалення діяльності волонтерів, а також життєзабезпечення внутрішньо переміщених осіб, засвідчує велику увагу з боку держави до цього виду благодійної діяльності та категорії громадян. Водночас сам процес унормування будь якого явища, дає підстави стверджувати, що таким чином відбувається процес інституалізації волонтерського руху та внутрішньо переміщених осіб. Аналіз документів показує, що існуюча нормативна база загалом сприяла здійсненню ефективної комунікації між органами публічної влади та громадськості. Останнє засвідчують результати реформи децентралізації, що загалом відповідають настановам та меті «Концепції реформування місцевого самоврядування та організації територіальної влади в Україні», що прийнята 2014 р. Водночас потребує додаткових зусиль та правової регламентації ув'язування наслідків децентралізації зі стратегією регіонального розвитку країни.

2.2. Інституційна структура механізмів комунікації Волинської обласної ради з суб'єктами суспільних відносин

Засоби комунікації Волинської обласної ради певною мірою детерміновані її складом, наявністю інституційних механізмів і процедур, визначених законами України, постановами уряду, рішеннями депутатського складу обласної ради тощо. Зміст форм комунікації у всіх її складових не є сталим і незмінним, він змінюється і збагачується новими місцевими практиками суспільної взаємодії, залежно від змін вітчизняного законодавства, опанування європейського досвіду функціонування місцевого самоврядування, розвитку інформаційної сфери і технологій тощо.

Депутатський корпус обласної ради, її соціальний та партійний склад відбивають інтереси окремих груп людей, запити і вимоги територіальних громад, які можуть суперечити одне одному. Перед радою часто постають проблеми, що потребують невідкладного вирішення. Усе це вимагає певного узгодження та координації роботи депутатів, спрямування діяльності

представницького органу в конструктивне русло. Для цього в раді існують структури, за допомогою яких вдається налагодити спільну колективну роботу і забезпечити ефективну роботу обласної ради. Тут йдеться про погоджувальні та громадські ради, спеціальні комісії, а також партійні фракції та групи. Причому інституційна компонента комунікації, на відміну від нормативно-правової, визначається не лише органами державної влади, а скоріше вимогами суспільного життя, ускладнення якого відбувається одночасно із потребами залучення до співпраці широких кіл громадськості на засадах транспарентності. Йдеться про політичні партії, громадські організації, творчі спілки, групи тиску тощо.

Політичні партії є громадськими об'єднаннями, природа яких передбачає наявність дуалізму статусних позицій у вигляді громадської та державної складових. Потрапляння політичної партії до представницьких органів публічної влади (парламенту, місцевих рад) вочевидь робить її інституційною складовою держави. Однак це зовсім не означає, що така політична партія втрачає властивості громадського об'єднання і обмежує зв'язок з громадянським суспільством. Напроти, політична відповідальність, що зростає разом з її новим статусом, виникнення більш широкого кола зобов'язань перед своїми виборцями і суспільством загалом, нові можливості та інші чинники, змушують її зміцнювати свої позиції в сфері громадянського суспільства. Представництво народу, який є джерелом політичної влади, здійснюється завдяки депутатам в органах публічної влади, у виборах яких політичні партії беруть активну участь. Політичні партії мають право на існування, якщо вони поставили собі за мету «справляти постійний вплив на формування політичної волі й тому потребують стабільних організаційних структур та програмних висловлювань. Характерною рисою політичних партій є участь у виборах для утримання в своїх руках безпосередньої влади та впливу» [237, с. 11].

Одним із визначальних чинників спрямування діяльності місцевих рад є їх партійний склад, що формується під час місцевих виборів. Депутати від

політичних партій мають можливість через власні фракції та групи реально впливати на прийняття рішень представницького органу. Запровадження на місцевих виборах 2015 р. нових правил пожвавило процес виникнення нових партій та їх партійних осередків на місцях. Електоральний процес на цих виборах передбачав використання пропорційної виборчої системи у багатомандатному виборчому окрузі за виборчими списками місцевих організацій політичних партій. Кандидати в депутати, які не були членами політичних партій, а також самовисуванці позбавлялися права брати участь у виборах. Чинник місцевих виборів, що наближалися, сприяв активізації партійного будівництва в краї. Якщо у 2014 р. на Волині за рік зареєстровано 11 нових партійних осередків, то у 2015 – вже 50 [21, с. 87].

Місцеві вибори 2015 р. проходили на тлі помітного зростання ролі громадського суспільства, зумовленого процесами активного впровадження на місцях реформи децентралізації. Водночас правила виборів та їх наслідки передбачали помітне зростання на місцях ролі політичних еліт. За результатами місцевих виборів 2015 р. партійна структура Волинської обласної ради мала такий вигляд (табл. 1).

Таблиця 1

**Результати голосування до Волинської обласної ради на місцевих виборах
2015 року**

№	Назва п/партії	Голосів «За»	Відсотки	Кількість мандатів
1.	УКРОП	90 195	26,56	17
2.	БПП «Солідарність»	73 308	20,31	13
3.	ВО «Батьківщина»	65 678	18,75	12
4.	ВО «Свобода»	35 825	10,94	7
5.	Радикальна партія О. Ляшка	34 017	9,38	6
6.	Об'єднання «Самопоміч»	26 793	7,81	5
7.	Най край	21 305	6,25	4

Джерело: [138, с. 80].

Динаміку змін партійної структури Волинської обласної ради за результатами місцевих виборів 2020 р. демонструють дані табл. 2.

Таблиця 2

**Результати голосування до Волинської обласної ради на місцевих виборах
2020 року**

№	Назва п/партії	Голосів «За»	Відсотки	Кількість мандатів
1.	За майбутнє	9081883	31,28	22
2.	Європейська Солідарність	39 753	12,58	9
3.	ВО «Батьківщина»	36 767	11,63	9
4.	Слуга народу	30 818	9,75	8
5.	ВО «Свобода»	27 164	8,59	7
6.	Аграрна партія України	19 762	6,25	5
7.	Сила і честь	16 310	5,16	4

Джерело: [138, с. 299].

Таким чином, місцеві вибори 2015-го і 2020-го рр. засвідчили певну стабільність щодо наявної кількості представників політичних партій в обласній раді. Натомість відбулися їх якісні зміни. В силу різних причин до представницького органу краю не потрапили члени Радикальної партії О. Ляшка, Об'єднання «Самопоміч» та політичної партії «Наш край». Натомість депутатами ради стали представники партій «Слуга народу», АПУ, та «Сила і честь».

Слід зазначити, що така кількість політичних сил, що потрапили до ради є відносно незначною, оскільки у 2020 р. у Волинській області зареєстровано 262 обласні партійні організації [266]. Результати виборів до вищого представницького органу краю засвідчили особливість перебігу політичного процесу в області. Вона полягала в домінуванні в обласній раді упродовж двох виборчих циклів політичної сили «УКРОП»/«За майбутнє», що мала яскраво виражений регіональний характер і свого лідера – народного депутат І. Палицю. Результати виборів на Волині засвідчили

загальноукраїнську тенденцію, яка полягала в тому, що «більшість політичних партій сподіваються лише на регіональну підтримку виборців та регіональну локацію своїх партійних осередків» [164, с. 49].

Важливу роль у підготовці пленарних засідань найвищого представницького органу області відіграють погоджувальні ради за участю голів партійних фракцій. На етапі попереднього обговорення проєктів рішень, що вносилися на розгляд ради, формуванні порядку денного сесій, вони слугують своєрідним дискусійним майданчиком. У 2022 р. в обласній раді функціонувало шість *партійних фракцій*: (політичної партії «За майбутнє» – 21 особа, Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина» – вісім осіб, політичної партії «Європейська Солідарність» – дев'ять осіб, політичної партії «Слуга народу» – вісім осіб, Аграрної партії України – п'ять осіб, Всеукраїнського об'єднання «Свобода» – шість). З об'єктивних причин (передчасна смерть депутата обласної ради Р. Карпюка) фракція політичної партії «Сила і Честь» припинила свою діяльність. Сім осіб із числа депутатського корпусу обласної ради є позафракційними [203].

Комунікація Волинської обласної ради з громадськістю та іншими суб'єктами соціальних відносин здійснюється не стихійно, вона здійснюється відповідно до вимог законів, зокрема Закону України «Про доступ до публічної інформації», а також інших нормативних документів, включно власні розпорядження.

Так, відповідно до розпорядження Волинської обласної ради від 29.12.2022 р. «Про підготовку інформаційних матеріалів до звіту голови обласної ради» наведено перелік матеріалів, які засвідчують головні напрями діяльності ради та, відповідно, її комунікацію. Що здійснюється у різний спосіб. Цей перелік включає:

- запити депутатів Волинської обласної ради;
- регіональні програми та хід їх виконання;
- регуляторні акти;

- звернення Волинської обласної ради до Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України та інших центральних органів влади;
- діяльність постійних комісій Волинської обласної ради;
- діяльність конкурсних комісій, консультативно-дорадчих органів Волинської обласної ради (тематичних/тимчасових комісій та інших комісій/рад);
- запити та звернення громадян до Волинської обласної ради тощо [207].

Уявлення про напрями комунікативної діяльності обласної ради, її сильні та слабкі сторони, перспективи покращення зав'язків з громадськістю та іншими суб'єктами суспільних відносин тощо, дає публічний звіт голови обласної ради перед депутатським корпусом за результатами роботи представницького органу за звітний період [80].

Одним із найбільш дражливих питань публічної влади та громадськості є розподіл та витрачання бюджетних коштів, оскільки саме в цій царині відбувається найбільша кількість зловживань і порушень фінансової дисципліни. Відповідно рівень відкритості процесів формування бюджету, а також звіту про його витрати є мірилом демократичності органу влади. У цьому контексті є показовим, що процес формування обласного бюджету, що включає низку етапів, передбачає проведення *бюджетних слухань* відповідно до ст. 17 Бюджетного регламенту Волинської обласної ради.

Однією із поширених форм комунікації, що користується попитом у населення, є проведення *особистого прийому громадян* головою обласної ради та його заступниками. Як засвідчує практика, керівники, як правило, дотримуються затвердженого графіку прийому відвідувачів. Ці прийоми можуть відбуватися як очно, так і в телефонному, онлайн, режимі тощо. Для надання вичерпної кваліфікованої відповіді, а також оперативного вирішення проблем, участь у прийомі беруть керівники структурних підрозділів виконавчого апарату ради та обласної державної/військової адміністрації.

Ексклюзивним засобом комунікації між обласною радою та громадянами є спілкування з переможцями, номінантами премій, ювілярами і видатними людьми під час урочистостей з нагоди їх відзначення. Практика вдячності, матеріального та морального заохочення передбачає також подяку голови обласної ради з врученням цінного подарунку та нагородження Почесною грамотою обласної ради, присвоєння почесних звань тощо.

Комунікація влади з громадськістю є не самоціллю, а засобом налагодження конструктивної співпраці з населенням для вирішення нагальних проблем розвитку громад і територій, виявлення потреб щодо їх якісного обслуговування з боку комунальних установ. Водночас відкритість і доступність місцевої влади слугує мірилом її демократичності, що сприяє активності людей, додає їм впевненості у важливості їх участі у вирішенні місцевих справ та розв'язанні складних проблем. За браком ефективної комунікації активність громадянського суспільства зменшується, втрачаються навички громадської участі, що шкодить не лише населенню окремої громади, а й суспільству загалом.

У цьому контексті слушним є міркування, що містяться в тексті «Національної стратегії розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки»: «Існує потреба активізації діяльності державних та недержавних суб'єктів, спрямованої на підвищення рівня та якості залучення громадськості до ухвалення та реалізації рішень з урахуванням можливостей та потреб різних груп. Це повинно передбачати як належне нормативно-правове регулювання, так і заходи з розвитку відповідних компетенцій і навичок представників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства (розд. V, ст. 1).

Робочим документом обласної ради, що не лише спрямовує її діяльність, а й дає наочне уявлення про її структуру, головні напрями діяльності та способи комунікації з населенням, є *Регламент Волинської обласної ради*. Його текст, що періодично оновлюється, прийнято на початку грудня 2020 р. [200]. Останні зміни до нього зроблені в лютому 2020 р. [191].

Свідченням ретельно прописаного порядку діяльності органів ради та процедур прийняття колективних рішень, є достатньо великий обсяг цього документу, що включає 145 статей. Його змістовне наповнення є похідним від конституційного статусу місцевого самоврядування та його органів, відповідно там містяться норми, встановлені Конституцією та іншими законами України.

Регламент містить положення, що засвідчують публічний характер діяльності ради, яка здійснюється шляхом оприлюднення її рішень у друкованих засобах масової інформації, а також на її офіційному веб-порталі, що регулярно оновлюється і містить важливу інформацію. Особливе значення в цьому контексті мають рішення, що мають суспільний резонанс.

Неодмінною умовою об'єктивного висвітлення роботи ради, перебігу подій на її засіданнях, змісту проблемних або конфліктних питань та їх розв'язання, контроль за своєчасним виконанням рішень ради тощо, можливе лише за умови ефективної співпраці апарату ради та незалежних медіа. Це закріплено в її регламенті, де розписана процедура акредитації представників ЗМІ відповідно до ст. 26 Закону України «Про інформацію». З метою створення необхідних умов для журналістів та громадськості в приміщенні Волинської обласної ради існує пресцентр, облаштований сучасним технічним обладнанням.

Відкритість та гласність роботи представницького органу краю забезпечується завчасним оприлюдненням проєктів його рішень з метою їх громадського обговорення та внесення пропозицій. Регламент ради визначає суб'єкти подання пропозицій, терміни подання, порядок їх обговорення та прийняття (ст. 15 і 16) [19, с. 157–158].

Характер комунікативної діяльності Волинської обласної ради відповідає сучасним умовам розвитку інформаційного демократичного суспільства, де на перше місце під час спілкування з суб'єктами суспільних відносин виходить використання інформаційних технологій, відповідно до засад е-демократії. Слушність застосування *електронного урядування* в

практиці публічного управління має низку переваг, що крім зручності та економії часу з обох боків, мають ефект публічності, що захищає особу від свавілля чиновників, а також зменшує корупційні ризики, дозволяє своєчасно вирішувати нагальні проблеми. Особливе значення така форма спілкування населення з представниками влади має під час війни, коли особисте спілкування або неможливе, або несе загрози для життя та здоров'я громадян.

Гласність діяльності обласної ради забезпечує фіксація сесійних засідань ради на електронних носіях. За регламентом її секретаріат «веде облік кількості присутніх депутатів, осіб, які бажають виступити, здійснює запис пленарних засідань ради за допомогою електронної системи «ВІЧЕ», веде протоколи засідань, реєструє звернення депутатів, депутатські запити і запитання, заяви і пропозиції до питань порядку денного засідання ради» (ст. 25). Зокрема протоколи пленарних засідань ради за її регламентом є відкритими та оприлюднюються, а копії протоколів можуть бути надані за запитом відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» [Там само, с. 158].

Громадяни також мають можливість наочно ознайомитися з роботою усіх постійних комісій обласної ради, оскільки на офіційному веб-сайті постійно розміщуються відеозвiti перебігу їх засідань. До того, сесії обласної ради в режимі реального часу транслюються в ефірі телерадіокомпанії «Аверс». Іншим джерелом інформації для населення є публікація на сайті річних звітів керівництва та депутатів ради. Інформаційно насиченими є також особисті блоги депутатів.

Практика залучення громадськості до користування інформаційно-комунікативними технологіями крім прикладного значення, має потужний соціальний ефект, оскільки віртуальний комунікативний простір «є одним із сприятливих середовищ формування громадянської ідентичності. Він має потужний потенціал суспільної самоорганізації, який може бути успішно використаний для зміцнення громадянського суспільства, а також у

політичних цілях – модернізації усієї системи суспільних відносин» [116, с. 42].

Уявлення про інтенсивність використання інформаційних віртуальних мереж в діяльності Волинської обласної ради, дає зміст звіту голови ради за 2022 р. Так, упродовж року на веб-порталі *Facebook* та Телеграм-каналі було розміщено 624 інформаційних матеріали з фотоілюструванням, а також 37 відеоматеріалів. Із загального числа текстових та відео публікацій, 210 стосувалися роботи постійних, тимчасових і конкурсних комісій та сесійної діяльності обласної ради. Також відеоматеріали розміщені й на *Youtube*-каналі. Засоби обліку і статистики мережі *Facebook* засвідчили, що в порівнянні з 2021 р. охоплення офіційної сторінки обласної ради зросло на 26,5 %, відвідування сторінки – на 195,5 %, кількість уподобань – на 61,8 %. Загальна кількість підписників перевищує 7,1 тис. осіб [203].

Обласною радою укладено договори з редакціями засобів масової інформації про висвітлення діяльності ради. У 2021 р. через відповідну регіональну програму на це використано майже 600 тис. грн. Обласна рада співпрацювала з ТРК «Аверс», 12-м каналом, радіо «СіД ФМ», газетами «Вісник+К», «Твій вибір», «Волинська газета», «Волинь», «Ратнівщина», «Новий погляд+», «Вісті Ковельщини», «Горохівський вісник», «Селянське життя», «Наше місто», а також інформаційними агентствами «Волинські новини», «Волинь*Post*», «Конкурент» і «Перший канал соціальних новин». Публікувалася актуальна інформація про діяльність ради, інтерв'ю з керівництвом і депутатами, оприлюднювалися оголошення про проведення конкурсів на заміщення вакантних посад у закладах спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст області тощо. Упродовж 2021 р. вийшло 15 випусків телепрограми «Відкрита влада. Область», до участі в якій запрошувалися депутати, представники виконавчої гілки влади, голови громад, керівники обласних комунальних підприємств та організацій, журналісти [113, с. 57].

Повномасштабна агресія РФ проти України та запровадження воєнного стану внесли суттєві корективи у практику застосування електронних носіїв інформації. Було тимчасово обмежено і, навіть припинено користування публічними електронними реєстрами, а також закрито для відвідувачів Єдиний портал відкритих даних. Крім цього з метою економії коштів було скасовано виконання низки договорів з редакціями окремих ЗМІ щодо висвітлення діяльності обласної ради, включно трансляцію в режимі реального часу сесійних засідань вищого представницького органу та програми «Відкрита влада».

Практичним втіленням переваг електронного урядування в царині комунікації обласної ради з населенням, є *інститут електронних петицій*. Така форма звернення до органу публічної влади стала можливою завдяки запровадження в структуру інформаційно-аналітичної діяльності ради сервісу «Місцеві електронні петиції», який є складовою частиною веб-платформи «Єдина платформа місцевої електронної демократії». Порядок розгляду петицій, що надійшли до ради визначає її регламент, що передбачає обов'язкове затвердження радою рішення з відповідного питання електронної петиції. Показово, що ці електронні петиції розміщені у відкритому доступі.

Прикладом практичного втілення цієї форми комунікації громадян з владою, є реакція обласної ради на одну із електронних петицій, де піднімалось злободенне для жителів територіальної громади питання. Йдеться про розгляд електронної петиції громадян Мар'янівської територіальної громади Луцького району щодо критичного стану дороги між селами Широке та Бужани. На засіданні ради це звернення було розглянуто і прийнято відповідне рішення за яким вирішення цього питання покладено на постійну комісію обласної ради з питань промисловості, транспорту, зв'язку, паливно-енергетичного комплексу, архітектури, будівництва та житлово-комунального господарства [265].

Одним із головних інститутів обласної ради є *постійні комісії ради*, на які приходить лєвова частка усієї роботи вищого представницького органу краю. Їх склад не є сталим і коливається в межах від трьох до 13 депутатів [183]. Від роботи комісій значною мірою залежить стан економічного та соціального розвитку, налагодження конструктивного діалогу з органами державної влади, іноземними партнерами, місцевими територіальними громадами тощо. Водночас вони мають важелі для здійснення ефективного контролю за роботою структурних підрозділів ради та їх виконавчих органів як головних розпорядників галузевих бюджетних коштів. Повноваження постійних комісій та їх членів визначає регламент (розділ XII, ст. 98–109) та відповідне положення.

Волинська обласна рада VIII-го скликання налічує десять постійних комісій з питань: бюджету, фінансів та цінової політики; депутатської діяльності, місцевого самоврядування, захисту прав людини, законності, боротьби зі злочинністю та корупцією; використання майна спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст області; промисловості, транспорту, зв'язку, паливно-енергетичного комплексу, архітектури, будівництва та житлово-комунального господарства; соціального захисту населення, охорони здоров'я, материнства та дитинства; освіти, науки, інформаційного простору, культури та мови, національного і духовного розвитку; екології, раціонального використання природних ресурсів; сільського господарства, продовольства, земельних відносин; міжнародного співробітництва, зовнішньоекономічних зв'язків та інвестицій; сім'ї, молоді, спорту та туризму [19, с. 159].

Поряд з постійними комісіями ради, що працюють на постійній основі і повноваження яких закінчуються разом із закінченням повноважень ради, в її складі існують і *конкурсні комісії*, завданням яких є проведення конкурсів на заміщення вакантних посад керівників підприємств, установ, організацій – об'єктів спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст та комунальних закладів, зокрема закладів охорони здоров'я та освіти.

Для вирішення питань, які не заплановані в порядку денному, проте розгляд яких та своєчасне вирішення, вимагають втручання обласної ради, створюються *тимчасові комісії*, тривалість роботи яких залежить від складності питання і термінів розв'язання проблем та часу вирішення поставлених питань. Зокрема у 2022 р. свою діяльність здійснювали чотири такі комісії, що були створені в попередні роки. Так, з метою визнання осіб, жителів Волинської області, які перебували або перебувають у складі добровольчих формувань, але у подальшому їх не було включено до складу Збройних Сил України, Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції, Національної гвардії України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів, рішенням обласної ради від 20.12.2018 № 22/57 утворено Комісію з визнання статусу бійців-добровольців АТО/ООС [19, с. 159].

Підприємницька діяльність відноситься до такої сфери життєдіяльності суспільства, що вимагає наполегливої праці, ініціативи і творчості. Водночас це не стихійна діяльність, а цілеспрямована робота, що передбачає певні стратегічні цілі та планування на найближчу перспективу. До того, вона має спиратися на надійну фінансову та управлінську базу, які певною мірою детермінують одна одну. Так, правильно обраний алгоритм проведення якихось робіт або випуску продукції не лише дозволить своєчасно виконати взяті на себе зобов'язання перед державою або клієнтом, а й зекономити велику кількість коштів та матеріальних ресурсів. Особливу роль у цьому грає *підготовка та аналіз проєктів регуляторних актів*, що входить до повноважень відповідних департаментів та управлінь обласної ради. Загалом регуляторна політика охоплює всі сфери державного регулювання підприємницької діяльності і включає «сукупність законодавчих та інших нормативних актів, що регулюють відносини в суспільстві з приводу здійснення підприємницької діяльності» [146, с. 364].

Свідченням великої уваги до цього напрямку роботи ради є те, що в її регламенті питанню підготовки та розгляду обласною радою проєктів

регуляторних актів присвячено цілий розділ. У ньому, зокрема, йдеться про те, що «затверджений у встановленому порядку обласною радою річний план діяльності з підготовки проєктів регуляторних актів, а також зміни до нього, оприлюднюються в друкованому ЗМІ та шляхом розміщення плану та змін до нього на офіційному веб-сайті обласної ради в мережі Інтернет не пізніше як у 10-денний строк після його затвердження» (ст. 136 регламенту).

Неодмінною умовою застосування регуляторного акту є розроблення механізму його впровадження. Тобто до кожного проєкту регуляторного акту, що розроблені фахівцями, має додаватися аналіз регуляторного впливу. Без цього постійна комісія обласної ради з питань використання майна спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст області, яка відповідає за ці питання, не прийме його у розробників і відправить на доопрацювання.

У контексті забезпечення відкритості та прозорості дій обласної ради важливим є те, що проєкт регуляторного акту та відповідний аналіз регуляторного впливу мають бути розміщеним в друкованому засобі масової інформації та на офіційному веб-сайті обласної ради. Водночас за змістом він має відповідати вимогам, визначеним ст. 9 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [197].

Налагодження плідних зав'язків ради з широкими колами громадськості дозволяє також інститут *запитів та звернень громадян* до органів влади. Так, упродовж 2021 р. до обласної ради звернулося 512 осіб (за винятком тих, які додатково зверталися до голови та депутатів ради з питань надання їм матеріальної допомоги з «депутатського фонду»), із них – 64 від учасників АТО/ООС та членів їхніх сімей. Зокрема, поштовим зв'язком надійшло 299 звернень, подано на особистому прийомі – 76, через засоби електронного зв'язку та іншими засобами – 137. За спрямуванням звернення носили такий характер: заяви – 497, скарги – 15 (у тому числі: колективні звернення – 30, анонімні – два) [113, с. 54].

Упродовж 2022 р. до Волинської обласної ради надійшло лише 88 звернень (за винятком тих, з якими громадяни додатково зверталися до голови та депутатів ради з проханням надати їм матеріальну допомогу), із них: 50 від жителів міських територіальних громад області, 14 – селищних територіальних громад, 17 – сільських територіальних громад [203].

Отже, у 2022 р. порівняно з попереднім роком відбулося значне зменшення кількості звернень громадян до обласної ради, що пояснюється обмеженнями, які накладає запровадження воєнного стану на окремі форми комунікації населення з депутатами обласної ради та її керівництва. У першу чергу йдеться про особистий прийом громадян головою ради та його заступниками. Ця міра запроваджена насамперед з метою гарантування безпеки і здоров'я громадян. Однак ніхто не відміняв онлайн і телефонне спілкування, під час якого бажаючі могли отримати вичерпну відповідь або рекомендації на свої запитання.

Зокрема, у Законі України «Про правовий режим воєнного стану» зазначено: «В умовах воєнного стану особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, не несе відповідальність, у тому числі кримінальну, за рішення, дії чи бездіяльність, негативні наслідки яких неможливо було передбачити або які охоплюються виправданим ризиком, за умови, що такі дії (бездіяльність) були необхідні для відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту» (ч. 3, ст. 9).

Разом з тим за посадовими особами залишалось право та обов'язок приймати, реєструвати та готувати відповіді на звернення громадян, які тим чи іншим чином потрапили до органів публічної влади, включно з обласними радами, з перспективою їх передання адресатам «після стабілізації ситуації чи призупинення дії негативних чинників, які перешкоджали вчасній реєстрації та наданню відповідей» [109, с. 162].

Комунікація Волинської обласної не обмежується лише місцевим населенням, а передбачає зв'язки з представниками інших країни та регіонів.

Причому заяви та клопотання розглядаються в законно установленому порядку. Як зазначено у звіті голови Волинської обласної ради, за 2022 р. від жителів інших регіонів надійшло 63 індивідуальних звернення, 23 – колективних, яких загалом підписали 762 особи. Серед них зустрічалися й звернення без зазначення адресата, тобто анонімних, що не підлягають розгляду. Характер звернень мав різні форми, де переважали заяви, яких нараховувалося 82. Серед них також були дві пропозиції і чотири скарги. За результатами розгляду питань, порушених у зверненнях, вирішено позитивно 63, відмовлено у задоволенні – чотири, дано роз’яснення – сім [203].

Також упродовж 2022 р. виконавчим апаратом обласної ради опрацьовано 39 запитів на публічну інформацію. З них надійшло: електронною поштою – 34, письмових – п’ять; від фізичних осіб – 20, від юридичних – 19. Усі запити своєчасно розглянуто та надано відповідно до законодавства відповіді. Зокрема, задоволено – 29, нікому не відмовлено, надіслано належному розпоряднику інформації відповідно до ч. 3 ст. 22 Закону України «Про доступ до публічної інформації» 19 запитів [Там само].

На виконання закону України обласна рада забезпечує право кожного запитувача на доступ до публічної інформації, що була отримана або створена в процесі реалізації обласною радою своїх повноважень, передбачених чинним законодавством, або перебуває в її володінні [184].

Опосередкованою формою звернень пересічних громадян до влади є *запити депутатів обласної ради до вищого представницького органу краю та її керівництва*, оскільки в зверненнях депутатів фактично містяться головні проблеми та питання, що турбують місцеве населення. У більшості випадків питання, що піднімаються в цих запитах, є не предметом індивідуальних міркувань або клопотів депутатів, а побажання або скарги, висловлення обурення теж, жителів територіальних громад, якими опікується конкретний депутат, обраний від відповідного округу. Про масштаби таких звернень свідчить те, що за 2021 р. Волинська обласна рада на сесійних засіданнях розглянула 101 звернення депутатів.

Загалом упродовж 2021–2023 рр. під час пленарних засідання обласної ради VIII скликання уповноваженими представниками депутатських фракцій керівникам органів місцевої виконавчої влади, місцевого самоврядування, територіальних представництв міністерств та інших центральних органів, правоохоронних структур адресовано 131 депутатський запит. Переважно вони стосувалися: капітального і поточного ремонту доріг; відновлення автобусного і залізничного сполучення, пільгових перевезень; встановлення острівців безпеки, світлофорних об'єктів і вуличного освітлення; фінансування заходів із запобігання підтоплень, ремонту дренажних систем; охорони довкілля, попередження займань на торфовищах, контролю за забрудненням атмосфери; надання соціальних послуг родинам у складних життєвих обставинах, придбання приміщень для дитбудинків сімейного типу, захисту прав неповнолітніх; працевлаштування та соціальної адаптації ветеранів АТО/ООС, створення центрів реабілітації для військовослужбовців та прийняття відповідної регіональної програми; реабілітації дітей з інвалідністю; виділення коштів на невідкладні потреби закладів освіти, охорони здоров'я, соціального захисту; охорони культурної спадщини; контролю за раціональним використанням бюджетних коштів, законності та правопорядку; різних аспектів заборони діяльності УПЦ МП тощо [248].

Інструментом реального залучення громадян до участі в управлінні справами держави та суспільства на місцевому рівні є такі консультативно-дорадчі органи, як *громадські ради*. Ці суспільні установи можуть мати різне профільне спрямування та соціальний склад (ради ветеранів, жіночі ради, молодіжні ради та ін.), проте їх суспільно-політична природа зберігається. Вони перетворюються на з'єднувальні ланки між органами публічної влади та громадянського суспільства і, водночас, є помічниками і радниками діючої влади. Як стверджує вітчизняний дослідник О. Баштанник, «громадські ради розглядаються як один із необхідних та впливових механізмів захисту прав і свобод людини і громадянина в сфері повноважень даних органів щодо

певного обмеження цих прав виключно у встановленому законом порядку» [10, с. 42].

Поглиблення реформи децентралізації в Україні вимагає продовження скоординованої та злагодженої праці всіх управлінських ланок місцевого самоврядування – від найнижчих, до регіональних. У цьому контексті показовим є утворення на початку 2021 р. при голові Волинської обласної ради консультативно-дорадчого органу – *Координаційної ради з питань місцевого самоврядування*. Її склад уособлюють люди, які мають безпосереднє відношення до органів місцевої влади або мають досвід роботи у відповідних структурах. Серед них: заступники голови обласної ради, голови районних рад, міські, селищні, сільські голови, представники Волинського регіонального відділення Асоціації міст України тощо. Її діяльність спрямовано головним чином на вироблення магістральних шляхів регіонального розвитку, соціально-економічного та культурного поступу краю, узгодження інтересів різних територіальних громад, зняття або розв'язання суперечностей між органами місцевого самоврядування та державними установами і структурами тощо.

Комунальні установи, як і будь-які організації та об'єднання, що перебувають у комунальній власності, спрямовують свою діяльність на реалізацію державних завдань, із врахуванням місцевих потреб і виконання бюджетних та інших зобов'язань перед територіальними громадами і регіоном загалом. Відповідно їх діяльність має бути скоординованою та відповідати стратегічним і поточним планам соціально-економічного розвитку області. Комунальні установи також потребують належного рівня співпраці та відповідного контролю і з боку місцевої влади, і з боку громадськості. Певним чином ці функції виконує обласна рада, яка зобов'язана брати участь у формуванні представництва спеціальних комісій, рад та наглядових рад у комунальних установах.

Прикладом такої діяльності є робота постійної комісії обласної ради з питань депутатської діяльності, місцевого самоврядування, захисту прав

людини, законності, боротьби зі злочинністю та корупцією, члени якої у жовтні 2022 р. запропонували кандидатів до складу двох поліцейських комісій Головного управління Національної поліції у Волинській області та управління поліції охорони. Потреба в цьому виникла у зв'язку з тим, що трирічний термін, на якій обиралися попередні члени поліцейських комісій, завершився. Зокрема, до складу поліцейської комісії за українським законодавством мають входити п'ять членів, із яких двоє представляють громадськість краю і обираються обласною радою [78].

До компетенції обласних рад також входить питання щодо *створення наглядових рад на комунальних підприємствах* краю. Зокрема, обласна рада визначає критерії їх формування та діяльності, процедури утворення і ліквідації, а також їх кількісний склад. Усе це знайшло відображення у рішенні позачергової XXI-ї сесії обласної ради, що відбулася в квітні 2023 р.

За рішенням обласної ради, до наглядової ради мають входити дев'ять осіб, включно з представниками обласної ради. Іншою обов'язковою умовою є включення до складу наглядової ради представників профільного управління обласної військової адміністрації. Також до цієї ради можуть входити представники громадянського суспільства, які мають досвід відповідної професійної діяльності або задіяні в правозахисних організаціях. Термін діяльності наглядової ради складає три роки. З метою запобігання корупції та зловживань встановлена норма, відповідно до якої член наглядової ради комунального підприємства не має бути працівником іншого комунального підприємства та не може входити до складу наглядової ради цього підприємства понад три строки включно.

До компетенції наглядової ради комунального підприємства належить:

- затвердження річного, стратегічного та інвестиційного планів (програм) підприємства, звітів про їх виконання;
- погодження організаційної структури підприємства, пропозицій змін до статуту та положень, якими регулюються питання, пов'язані з діяльністю підприємства;

- здійснення контролю за поточною діяльністю керівника комунального підприємства, інформування обласної ради про заходи та результати контролю;

- прийняття рішення про проведення аудиту діяльності підприємства; утворення підрозділу внутрішнього аудиту, затвердження порядку проведення внутрішнього аудиту та надання звітів за його результатами та внесення пропозицій щодо призначення і звільнення його керівника;

- здійснення контрольної функції щодо запобігання та виявлення конфліктів інтересів в комунальному підприємстві, здійснення контролю за своєчасним, достовірним і повним публічним розкриттям інформації;

- контроль за виконанням комунальним підприємством розпоряджень голови, рішень обласної ради [77].

Найбільш ефективними формами комунікації депутатів Волинської обласної ради є зустрічі з людьми на місцях, під час яких відбувається відверта розмова, часом не дуже приємна для начальства, проте корисна для вирішення нагальних питань життєдіяльності громади. Такі контакти відбуваються під час офіційних планових і позапланових заходів, які включають: *робочі візити керівництва ради на місця, виїзні засідання депутатів у межах Дня депутата, роботу постійних комісій обласної ради безпосередньо на базі профільних організацій, комунальних підприємств та установ* тощо. Показово, що ці заходи відбуваються відповідно до плану роботи ради, що затверджується на одному із перших засідань її новообраного складу [76].

Потужний комунікативний ефект мають такі механізми зв'язку з громадськістю, як безпосереднє звернення *керівництва ради до населення* і, особливо виступи на телебаченні, де передбачено проведення суспільного діалогу та відповіді на запитання слухачів. Наприклад, 5 липня 2022 р. голова Волинської обласної ради Г. Недопад в ефірі проєкту «Телерадіомарафон. Вечір» на телеканалі «Аверс» ознайомив глядачів із напрямками роботи щодо організації безпекових заходів на кордоні з Республікою Білорусь,

специфікою діяльності ради в умовах воєнного стану, напрямами благодійної та волонтерської діяльності, допомоги ЗСУ, заходів щодо влаштування внутрішньо переміщених осіб тощо. 12 липня 2022 р. очільник обласної ради дав інтерв'ю 12-му каналу регіонального телебачення, а у жовтні 2022 р. він виступив на телебаченні з приводу ощадного використання електроенергії в умовах цілеспрямовано нищення ворогом енергетичної інфраструктури країни [69; 187].

Отже, ефективність комунікації Волинської обласної ради зумовлює наявність у її діяльності різноманітних форм, механізмів та каналів комунікації з органами публічної влади та інституціями громадянського суспільства на усіх рівнях, чому, зокрема, сприяє існування в раді таких демократичних інститутів, як постійні і тимчасові комісії, погоджувальні ради, партійні фракції і депутатські групи та ін. Налагоджена система обліку публічної інформації дає змогу надавати у відкритому доступі потрібну інформації та відповідати на запити громадян і юридичних осіб, інформувати громадськість про діяльність ради, її керівництва, депутатського корпусу тощо. Усе це відповідає вимогам вітчизняного законодавства та унормовується Регламентом Волинської обласної ради.

Діяльність обласної ради відповідає засадам транспарентності та сучасним демократичним практикам електронного урядування, яке досягається завдяки використанню інформаційних платформ та веб-сайтів. Прозорість та гласність у діяльності ради досягається шляхом оприлюднення її рішень у друкованих та віртуальних засобах масової інформації з відповідним обговоренням у колі громадянського суспільства. Значний комунікативний потенціал депутатського корпусу реалізується під час особистих зустрічей депутатів і керівництва Волинської обласної ради з населенням, що відбуваються під час робочих поїздок депутатів у всі райони області.

Висновки до розділу 2

Неодмінною умовою здійснення ефективної комунікації з суб'єктами суспільних відносин в Україні, є наявність відповідної правової бази та інституційної структури, що постійно оновлюються, розвиваються та відповідають викликам сучасності. Так, діяльність органів місцевого самоврядування в Україні в умовах децентралізації регламентується законами України, постановами уряду, указами Президента України, розпорядчими документами Кабміну, органами публічної влади та управління, постановами місцевих рад та державних (військових) адміністрацій включно. Окрему групу документів складають акти, що унормовують процеси забезпечення відкритості та гласності в роботі органів публічної влади, активізації участі громадянськості в справах держави та суспільства на усіх рівнях. Збройна агресія РФ проти України спонукала до прийняття низки правових актів, спрямованих на регламентацію життєдіяльності суспільства в умовах війни, допомоги людям, що постраждали внаслідок дій російських окупантів, організацію допомоги Збройним Силам України тощо.

Особливу роль у діяльності Волинської обласної ради грає її регламент, який не лише визначає її інституційну структуру, а й забезпечує надійну та ефективну комунікацію ради з громадянами. Наявність розгалуженої структури інститутів, форм та механізмів комунікації обласної ради з суб'єктами суспільно-політичних відносин різного рівня та населенням дає змогу своєчасно відповідати на виклики, розв'язувати складні проблеми та вирішувати важливі питання, оптимізувати, наскільки це можливо, роботу органів публічної влади регіону в багатьох сферах, забезпечувати економічну та суспільно-політичну стабільність в краї.

РОЗДІЛ 3

РЕАЛІЗАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ КОМУНІКАЦІЇ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

3.1. Діяльність обласної ради в питаннях координації роботи місцевого самоврядування з органами державної влади, інституціями громадянського суспільства та міжнародними структурами

Реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади за оцінкою вітчизняних та міжнародних експертів є однією з найуспішніших в історії незалежної України. Ефективність реформи засвідчили дії України проти зазіхань російського агресора на нашу свободу і незалежність, оскільки органам місцевого самоврядування на новій територіальній основі разом із військовими адміністраціями вдалося правильно організувати роботу на місцях, допомогти ЗСУ та захистити кордони області від вторгнення ворога. Волонтерство, організація життя внутрішньо переміщених осіб, релокація підприємств тощо значною мірою розвивалися та були організовані у взаємодії з місцевим самоврядуванням. Водночас війна загострила низку проблем, пов'язаних з процесами децентралізації, зокрема щодо спроможності органів місцевого самоврядування у відновленні зруйнованої інфраструктури на місцях.

Завдання поглиблення реформи децентралізації значно ускладнилися у зв'язку з російською агресією. Останнє вимагає більш високого рівня координації усіх державних та громадянських структур, активізації населення країни на боротьбу з ворогом та організацію усього економічного та соціального життя в умовах воєнного стану. Так, у «Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки» ставиться завдання щодо «посилення координації між органами виконавчої

влади та інститутами громадянського суспільства в процесі реалізації державної політики у відповідній сфері на національному та регіональному рівнях» [157].

Вирішення цих та багатьох інших питань вимагає спільних зусиль держави та громадянського суспільства, центральних, регіональних і місцевих влад, світової спільноти тощо. Волинська обласна рада є складовою структури органів та інституцій, що опікуються справами місцевого самоврядування регіонального, національного та наднаціонального рівнів, діяльність яких вимагає певного узгодження та координації.

У цьому контексті Волинська обласна рада підтримує усі новації керівництва країни щодо інституційного зміцнення зав'язків органів державної влади, місцевого самоврядування та інституцій громадянського суспільства шляхом створення нових суб'єктів, які б опікувалися справами посилення їх комунікації.

У цьому контексті показовим є утворення в лютому 2021 р. нової інституції – *Конгресу місцевих та регіональних влад при Президентові України* (далі Конгрес). До складу Конгресу входять 1759 членів конгресу, серед яких 410 міських голів, 435 селищних голів, 625 сільських голів [229]. Для більшої ефективності роботи цього інституту в кожній області створено його відділення. Так, у жовтні 2023 р. на Волині утворено регіональний офіс Конгресу місцевих та регіональних влад.

Попри щоденну виснажливу боротьбу з агресором центральна і місцева влада спільно з іноземними партнерами розпочали підготовку до післявоєнного відновлення України. Наприкінці квітня 2022 р. уперше за час повномасштабної війни відбулося засідання Конгресу. Форум представників органів місцевого самоврядування та державної виконавчої влади на місцях пройшов у режимі відеоконференції, його очолив Президент України. Волинь представляли голова обласної ради, начальник обласної військової адміністрації та очільник Луцької територіальної громади. Головне з питань порядку денного – відбудова інфраструктури та населених пунктів,

зруйнованих російськими окупантами. За попередньою оцінкою війна на перший квартал 2022 р. спричинила втрати на 600 млрд дол. Руйнувань зазнали більше 1500 шкіл та садочків, понад 350 лікарень, десятки тисяч житлових будівель загальною площею 32 млн квадратних метрів. Знищено сотні підприємств, близько 2,5 тис. км доріг і майже 300 мостів. «Головний принцип цього проекту – разом з Європою та світом ми відбудовуємо всю нашу державу. За кожним містом і за кожною країною буде закріплено партнерство», – зазначив В. Зеленський [178].

На початку липня 2022 р. голова обласної ради взяв участь у черговому засіданні Президії Конгресу, на якому обговорено план нагальної відбудови об'єктів соціальної та критичної інфраструктури. Йшлося про термінове відновлення житла, шкіл, дитячих садочків, лікарень та об'єктів ЖКГ, аби людям було куди повертатися. На зустрічі керівник уряду представив детальний план покрокового відновлення соціальної та критичної інфраструктури загальною чисельністю 38 тис. об'єктів і зазначив, що він цілком реальний до виконання упродовж шести місяців. Однак, за свідченням глави уряду на це гостро бракує ресурсів. Замість потрібних 17 млрд дол. державний бюджет спроможний виділити лише 3 млрд грн [123].

Заходом, що організований зусиллями Конгресу за підтримки швейцарсько-українського проекту «Згуртованість та регіональний розвиток України», *UCORD* улітку 2023 р., став дискусійний форум: «Механізми взаємодії суб'єктів державної регіональної політики щодо відновлення та розвитку регіонів». У його роботі взяли участь представники обласних рад та адміністрацій, агенцій регіонального розвитку, громад, всеукраїнських асоціацій органів місцевого самоврядування. Учасники обговорили державну регіональну політику, зокрема діяльність агенцій регіонального розвитку, в контексті викликів та завдань, що постали перед органами місцевого самоврядування унаслідок російської збройної агресії та масштабних руйнувань вітчизняної інфраструктури.

«Про згуртованість і регіональний розвиток на шляху до ЄС» йшлося під час чергового раунду слухань Конгресу, що відбулися у вересні 2023 р. за участю представників самоврядної та виконавчої місцевої влади й центральних органів влади. Учасники зібрання розглянули основні завдання дорожньої карти вступу України до Євросоюзу, а саме: виконання рекомендацій євроспільноти, нормативно-правову адаптацію вітчизняного законодавства до актів права ЄС, огляд досвіду партнерів тощо. Також відбулися дискусії щодо досягнення спільного розуміння механізмів впровадження органами виконавчої влади та місцевого самоврядування елементів політики згуртованості в реальну державну регіональну доктрину в умовах воєнного стану. Підсумком конгресових слухань стало визначення основних завдань і рекомендацій з актуалізації державної та регіональної стратегій розвитку держави на період до 2027 р. [204].

Особливістю діяльності Конгресу є реалізація принципу екстериторіальності, тобто перенесення центру ваги організаційної та практично-політичної роботи в регіони. Під час проведення засідань на рівні окремої області, туди запрошуються керівники обласних рад, військових адміністрацій та правоохоронних структур, представники органів місцевого самоврядування, впливових громадянських організацій зі всієї України. Учасники цих зібрань разом із урядовцями на рівні міністрів або їх заступників, здійснюють аналіз спільних дій силових структур та інституцій місцевого самоврядування, бізнесу в питаннях матеріально-технічного забезпечення військових формувань та інших питань оборонного та соціально-економічного значення.

Зокрема, подібне засідання відбулося на Волині в листопаді 2023 р. Окрему увагу на ньому, крім традиційних для сьогодення питань, було приділено проблемам посилення ділянки українсько-білоруського кордону на території області [12].

Колосальні руйнування інфраструктури, житлового фонду, промислових підприємств, установ і закладів освіти, науки та культури тощо,

потребують величезних матеріальних і людських ресурсів, а також тривалого часу на відновлення та модернізацію економіки, що не могло залишитися поза увагою керівництва країни. Відповідно, навесні 2022 р. створено консультативно-дорадчий орган при Президентові України *Національну раду з відновлення України від наслідків війни*, куди увійшли представників усіх регіонів країни. Її завданням є розроблення стратегії з накресленням планів відновлення та розвитку України у воєнний та післявоєнний час, що потребує підготовки відповідних інфраструктурних проєктів та ініціатив, розробки величезної кількості нормативно-правових актів тощо. Участь в установчому засіданні взяли голови обласних рад. Зокрема для підготовки фахових пропозицій при раді утворено 23 профільні робочі групи [162].

Регіональні органи місцевого самоврядування активно співпрацюють з відповідними державними структурами, включно з українським парламентом. Так, на початку лютого 2023 р. на Волині під час виїзного засідання підкомітету з питань адміністративно-територіального устрою та місцевого самоврядування Верховної ради України депутати рад різного рівня, представники органів місцевого самоврядування, державної влади тощо поділилися досвідом функціонування інституту старости. Головною темою обговорення стало законодавче врегулювання питань створення старостинських округів, призначення старост, визначення їхніх обов'язків та повноважень, а також виклики, пов'язані з цим.

Зокрема, ГО «ДЕСПРО» провела аналіз практики застосування законодавства щодо інституту старости в Україні. З'ясовано, що у 24 областях загалом створено майже 7,5 тис. старостинських округів, з яких на Волині – 285. Жодного старостинського округу не створено в Заболоттівській селищній і Цуманській селищній територіальних громадах на Волині. Крім того в області у 26 територіальних громадах зафіксували випадки утворення старостинських округів вже після затвердження кандидатур на посади старост. А у Зимнівській, Заболоттівській і Цуманській територіальних громадах затверджені кандидатури на посади старост без

утворення старостинських округів. За результатами обговорення сформульовано пропозиції, які увійшли в основу законодавчих змін із цього питання [232].

Реформу місцевого самоврядування на засадах децентралізації в Україні супроводжує процес імплементації європейських стандартів, реалізації головних принципів і положень Європейської хартії місцевого самоврядування, рекомендацій Ради Європи, що загалом відповідає фундаментальним засадам і практикам «доброго урядування», – стилю публічного управління, що набув поширення в цивілізованих демократичних країнах [274].

У цьому контексті привертає увагу захід, що відбувся в столиці нашої країни навесні 2023 р. – круглий стіл «Добре демократичне врядування в Україні: досягнення, виклики та шлях вперед у повоєнний період», організоване Верховною Радою України спільно з Радою Європи. У його роботі взяли участь голови обласних рад та військових адміністрацій, міські голови, а також представники впливових громадських організацій, що уособлювали місцеве самоврядування та регіональний розвиток України. Зокрема, Конгресу місцевих та регіональних влад при Президентові України, делегації України в Конгресі місцевих і регіональних влад Ради Європи, Асоціації міст України, Української асоціації районних та обласних рад, Асоціації об'єднаних територіальних громад тощо.

Важливим є те, що під час роботи цього представницького зібрання, відбулося підписання українською стороною Спільної декларації стосовно доброго демократичного врядування в Україні за підсумками європейської ініціативи Діалогу високого рівня: «Добре демократичне врядування в Україні: досягнення, виклики та шлях вперед у повоєнний період», що відбувся раніше – у листопаді 2022 р. у штаб квартирі Ради Європи в Страсбурзі. Само тоді було напрацьовано Дорожню карту реформ місцевого самоврядування, що передбачає продовження децентралізації та реформу публічного управління на місцях [18, с. 49–50; 63].

Черговий дискусійний майданчик щодо участі вищих представницьких органів місцевого самоврядування, присвячений проблемам регіональної політики та євроінтеграційного поступу України, зініційований Комітетом з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування Верховної Ради, відбувся в Україні у вересні 2023 р. До діалогу долучилися керівництво Верховної Ради, представники Офісу Президента та Міністерства розвитку громад і територій України. За словами першого віцеспікера українського парламенту О. Корнієнка, партнери критикують Україну за недостатню увагу держави до регіональної політики. Тож формування стратегії регіонального розвитку – одне з головних домашніх завдань України. Зокрема зазначено, що готуються зміни до вітчизняного законодавства про засади регіональної політики, ефективний розподіл повноважень, субрегіональне та міжрегіональне співробітництво.

Голова підкомітету з питань адміністративно-територіального устрою та місцевого самоврядування, депутат Верховної Ради України В. Безгін наголосив, що процес євроінтеграції неможливий без участі обласних рад, бо Європейський Союз ключового значення надає саме регіональним владам. У найближчих планах – реальне відновлення роботи агенцій регіонального розвитку та перезавантаження асоційованого виразника інтересів регіональних самоврядних влад – Української асоціації районних та обласних рад [81].

У жовтні 2023 р. голова Волинської обласної ради взяв участь у круглому столі на тему: «Особливості правового регулювання вдосконалення участі місцевого самоврядування у міжтериторіальному та транскордонному співробітництві». Зустріч організовано парламентським Комітетом з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування за сприяння та підтримки проекту Агентства США з міжнародного розвитку (*USAID*) «Підвищення ефективності роботи і підзвітності органів місцевого самоврядування» «ГОВЕРЛА». У її роботі

взяли участь депутати Верховної Ради України, урядовці, представники органів місцевого самоврядування, вітчизняних і міжнародних недержавних організацій та експерти. Йшлося про стан і перспективи розвитку транскордонного та міжрегіонального співробітництва, обговорено проблемні питання участі органів місцевого самоврядування в міжнародних проєктах і програмах, а також шляхи удосконалення діючого законодавства у цій сфері [242].

Зокрема, проєкт *United States Agency for International Development (USAID)* «Підвищення ефективності роботи та підзвітності органів місцевого самоврядування» («ГОВЕРЛА»), що має бюджет 150 млн дол. США, реалізується в Україні з березня 2021 по березень 2027 р. Показником вагомості проєкту для України та його організаторів є розміщення центрального офісу в Києві та семі регіональних офісів, які обслуговуватиме 11 областей і 103 територіальні громади. Проєкт розраховано на підтримку щодо проведення демократичних реформ на місцевому рівні, посилення спроможності органів місцевого самоврядування та його посадових осіб впливати на місцевий розвиток [194].

Велику роль у забезпеченні ефективної роботи органів місцевого самоврядування в регіонах грають народні депутати, які є не лише лобістами місцевих інфраструктурних та бізнесових програм і проєктів – фактично вони є сполучною ланкою між урядом, профільними міністерствами, Офісом Президента та місцевою владою, що дозволяє останньої більш успішно реалізувати стратегічні задуми та нагальні проблеми регіону.

Особливого значення питання співпраці між місцевою владою та парламентаріями набуває в період воєнного часу, оскільки коло проблем і завдань, що постають перед органами місцевої влади стократ зростає. Зокрема їх вирішенню допомагають міжнародні фонди та програми розвитку. Наприклад, влітку 2022 р. в Луцьку за підтримки Програми *USAID* «РАДА: наступне покоління», що реалізується неурядовою організацією «Інтерньюз-Україна», за участі депутатів обласної ради, а також народних депутатів від

Волині, відбулася стратегічна сесія з розробки дорожньої карти діяльності в регіоні народних депутатів України в період воєнного стану [270].

Тема війни та організація життєдіяльності місцевих громад стала предметом парламентсько-муніципального форуму «Діалог на користь розвитку громад в умовах воєнного стану» в березні 2023 р. на Волині. Захід так само, як і попередній, організовано за ініціативи українських парламентарів і сприяння програми *USAID* «Рада: наступне покоління». У заходах, крім народних депутати України від Волині І. Констанкевич, І. Гузя та В. Рубльова, взяли участь депутати та керівництво обласної ради, представники військової адміністрації, територіальних громад тощо. Головною темою дискурсу стали питання покращення комунікації місцевих територіальних громад з народними депутатами щодо вирішення нагальних проблем в економічній та соціально-гуманітарній сферах внаслідок збройної агресії РФ проти України. Ознайомлення з місцевими практиками розвитку самоврядних структур і територій в умовах воєнного стану для народних депутатів було корисним для відповідного коригування законодавства [218].

У межах проєкту «ГОВЕРЛА» за участі Асоціації міст України в січні 2022 р. в Луцьку відбулося зібрання широкого кола практичних працівників, дотичних до сфери регіонального розвитку, де обговорено проблему правових засад розвитку місцевої економіки. Високий рівень представництва цього форуму засвідчила участь у ньому голів територіальних громад, керівників і депутатів обласних та районних рад, представників державної виконавчої влади на місцях, чиновників міністерств та відомств, депутатів Верховної Ради України, а також відповідних експертів. Обговорювалася проблема оновлення базових засад державної регіональної політики в умовах нового адміністративно-територіального устрою та стратегічного планування розвитку територій.

Успішне реформування місцевого самоврядування на засадах децентралізації практично неможливе без кваліфікованих кадрів, які б не мали практичного досвіду роботи в органах місцевого самоврядування або не

пройшли курс відповідної підготовки в навчальних центрах під керівництвом досвідчених зарубіжних або вітчизняних фахівців. Як наголошено в «Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки», одним із стратегічних завдань суспільного поступу є «вивчення та поширення кращих вітчизняних та зарубіжних практик громадської участі у формуванні та реалізації державної політики на національному та регіональному рівнях, вирішенні питань місцевого значення» [157].

Значну допомогу в підготовці місцевих кадрів управлінців, здатних здійснювати управління відповідно до вимог, де ефективність управління поєднується із доступністю, опорою на широку громадянську підтримку та участь okazують міжнародні проекти, програми та фонди.

Так, за сприяння проекту «ГОВЕРЛА» в березня 2023 р. на Волині відбувся семінар-навчання «Енергоефективність територіальної громади», у якому взяли участь представники місцевих територіальних громад, які за допомогою експертів опановували питання енергоефективності та менеджменту енергоощадної економіки, їх правові засади, включно міжнародний досвід з цього питання. Практичним втіленням завдань, що піднімалися на семінарі, стало підписання керівництвом обласної ради та представником Асоціації «Енергоефективні міста України» меморандуму про запровадження системи сучасного енергоощадного менеджменту в закладах обласної комунальної власності [92].

На Волині у межах згаданого проекту також проведено семінар-практикум «Модель розвитку територій на основі ефективного використання культурних та рекреаційних технологій». Головним завданням цих занять стало навчання мешканців територіальних громад області використовувати природньо-ресурсний потенціал своєї місцевості для розвитку еко-туризму [271]. Для керівників і спеціалістів гуманітарних відділів територіальних громад у квітні 2023 р. організовано навчальний семінар, у роботі якого взяв участь перший заступник голови обласної ради. Під час навчання педагогам-

практикам презентували наповнення для кабінетів безпеки від *STEM-class* [251].

Знаковою подією для розвитку місцевого самоврядування стало включення Волинської обласної ради до *Європейської асоціації місцевої демократії ALDA*. Важливість цієї події полягає у тому, що ця міжнародна організація є базовою в системі інституцій місцевої демократії та співробітництва між місцевими органами публічної влади та громадянським суспільством не лише в Європі, а й по всьому світові. Організація об'єднує понад 350 членів, включаючи місцеві органи влади, асоціації місцевих органів влади та організації громадянського суспільства з більш ніж 45 країн Європи. Вона фінансується за рахунок членських внесків, а також проектного фінансування від Європейської Комісії, Ради Європи та інших державних та приватних донорів [18, с. 50; 39].

Черговий парламентсько-муніципальний форум «Діалог на користь розвитку громад в умовах воєнного стану» відбувся на Волині в березні 2023 р. До його роботи долучились народні депутати України від Волині, а також представники органів місцевого самоврядування, територіальних громад та органів виконавчої влади області. Зібрання організоване за ініціативи парламентарів і сприяння програми *USAID* «Рада: наступне покоління». Предметом обговорення стали шляхи покращення комунікації громад з народними депутатами та організація ефективної відповіді на виклики внаслідок повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Головним завданням для народних депутатів стало ознайомлення з місцевими практиками розвитку територіальних громад в умовах воєнного стану, аби врахувати у законодавстві необхідні зміни. Під час засідання відбулося обговорення актуальних проектів законів з питань економічного розвитку та запитів громад щодо можливостей державної підтримки і регулювання фінансових спроможностей громад, а також залучення інвестицій та міжнародної співпраці [218].

Подією, яка залишила помітний слід у суспільно-політичному житті країни, стало проведення Міжнародного саміту міст та регіонів. Про його масштабність можна судити по кількісному та якісному складу учасників. Запрошення на саміт отримали понад 250 урядників органів місцевого самоврядування та муніципалітетів із понад 50 країн світу. У його роботі також взяли участь представники європейських спеціалізованих установ, таких як Комітет регіонів ЄС, Конгрес місцевих і регіональних влад Ради Європи, а також члени низки асоціацій органів місцевого самоврядування в Україні, керівники областей і регіонів, вітчизняні парламентарі та урядовці. Головною темою дня стало обговорення проблем забезпечення життєдіяльності українських міст і територій під час війни та післявоєнного відновлення за допомогою міжнародної спільноти. Органічною складовою заходів на саміті стала презентація концепції діяльності Регіональних офісів міжнародного співробітництва. Іншою важливою подією стало підписання Угоди про приєднання України до системи Механізму цивільного захисту Європейського Союзу та низку нових договорів про партнерство між містами та регіонами [145].

Зокрема, Механізм цивільного захисту ЄС – це найбільша у світі система надання міжнародної координованої оперативної допомоги в разі надзвичайних ситуацій. 8 листопада 2023 р. Верховна Рада України офіційно ратифікувала Угоду щодо участі України в Механізмі цивільного захисту ЄС, ухваливши відповідний закон (законопроект № 0226). Із ратифікацією цієї Угоди Україна стала повноправним учасником Механізму цивільного захисту ЄС, і тепер має такі ж права та обов'язки, що й інші країни ЄС. В межах угоди Україна може співпрацювати з ЄС у сфері цивільного захисту та управління ризиками стихійних лих, що дозволяє покращити координацію та реагування під час надзвичайних ситуацій [246].

Центр експертизи доброго врядування Ради Європи в межах Програми «Посилення доброго демократичного врядування і стійкості в Україні» у жовтні 2023 р. у Львові організував зустріч високого рівня, у якій взяли

участь представники українського парламенту, уряду, Офісу Президента України, Конгресу місцевих та регіональних влад при Президентіві України, всеукраїнських асоціацій органів місцевого самоврядування, окремих військових адміністрацій, а також високопосадовці та консультанти Ради Європи тощо. Йшлося про врегулювання діяльності, яка зазнала суттєвих змін під час дії воєнного стану, місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, а також про головні орієнтири повернення до нормального правового режиму багаторівневого врядування після скасування воєнного стану.

Модератор зустрічі – керівник Департаменту демократії і врядування Генерального директорату з питань демократії та людської гідності Ради Європи Д. Попеску зазначив: «Завдання Ради Європи – допомогти нашим українським партнерам віднайти консенсус щодо досить складних питань, як от статус голови місцевої державної адміністрації, майбутній механізм нагляду за законністю рішень органів місцевого самоврядування та щодо критеріїв переходу від військових адміністрацій до звичайного режиму врядування, коли ситуація це дозволить» [98].

Система місцевого самоврядування в Україні, що передбачає існування поряд з органами місцевого самоврядування і громадських об'єднань різного формату. Серед них – *Всеукраїнська Асоціація об'єднаних територіальних громад* (Асоціація), що створена у 2016 р. Діяльність асоціації спрямована на організацію практичної допомоги територіальним громадам та їх населенню. Йдеться не про фінансову допомогу, а скоріше методичну. В структурі асоціації функціонують 17 консультативно-навчальних платформ, які охоплюють практично усі сфери діяльності: від законодавства та самоврядного менеджменту – до безпеки в громадах. Асоціація об'єднала близько 790 громад з усіх регіонів України. Зокрема членами Асоціації у 2022 р. були 17 із 54 волинських територіальних громад [54].

На початку лютого 2022 р. у межах «Регіонального тижня» для лідерів територіальних громад Волинської області Асоціація провела навчання та

консультації. Іншим важливим аспектом цих заходів стало підписання тристороннього меморандуму про співпрацю та взаємодію між Волинським регіональним відділенням Асоціації, Волинською обласною радою та Волинською обласною державною адміністрацією [71].

В умовах швидкоплинних змін не всі громадські організації та їх керівники змогли вистояти і продовжити свою роботу в інтересах суспільства. Серед них – *Українська асоціація обласних і районних рад* (УАРОР), що виникла ще у 1991 р. У 1992 р. її внесли до реєстру європейських асоціацій та об'єднань, що легітимізувало її існування на міжнародному рівні та дало можливість брати участь у заходах, що проходили під егідою Конгресу місцевих та регіональних влад Ради Європи. Проте згодом в її діяльності почався спад і організація практично припинила свою роботу. Наприкінці вересня 2023 р. відбувся звітно-виборчий з'їзд УАРОР на якому обрано нового президента та керівні органи асоціації [18, с. 51; 179].

У Законі України «Про засади державної регіональної політики» значну увагу приділено повноваженням таких суб'єктів державної регіональної політики, як-от агенції регіонального розвитку (АРР). Законом передбачено, що органи влади та самоврядування можуть залучати їх до підготовки регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації, а в подальшому вони братимуть участь у їх реалізації та проводитимуть моніторинг реалізації таких стратегій і планів заходів з їх реалізації. Розвиткові АРР додатково сприяє Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типового положення про агенцію регіонального розвитку» від 11 лютого 2016 р. № 258 [85, с. 66].

Агенція регіонального розвитку Волинської області (Агенція) як неприбуткова організація заснована Волинською обласною радою, Волинською обласною державною адміністрацією, Волинською Торгово-промисловою палатою та ГО «Асоціація регіонального розвитку» у 2016 р. Проте ця Агенція певний час існувала формально, тоді як такі ж установи

активно функціонують в 21 області України. Відповідно постала нагальна потреба у відновленні її повноцінного функціонування. Під час засідання зборів засновників Агенції регіонального розвитку Волині в лютому 2022 р. створено наглядову раду і обрано її керівні органи. Головою наглядової ради обрано першого заступника очільника Волинської ОДА, заступником – керуючого справами апарату Волинської обласної ради, а секретарем – керівницю департаменту зовнішніх зносин, залучення інвестицій та з питань туризму і курортів обласної державної адміністрації. Крім того, до наглядової ради увійшов депутат обласної ради, голова її бюджетної комісії.

Агенція є корисною для волинської громади, адже за її посередництвом існує можливість залучати додаткове державне фінансування на інфраструктурні проекти та закордонні інвестиції для розвитку області. Агенція має працювати для потреб органів місцевого самоврядування і як представник на місцях Міністерства розвитку громад і територій України [216].

Одним із важливих елементів в структурі механізмів комунікації органів місцевого самоврядування Волині є *Координаційна рада місцевого самоврядування при голові обласної ради*. Саме в процесі її засідань відбувається координація всіх структур та інститутів громадянського суспільства, бізнесу, комунальних служб, органів публічної влади регіонального та місцевого рівнів тощо. Засідання координаційної ради є своєрідним публічним майданчиком, де лідери органів місцевого самоврядування області мають можливість обговорювати проблемні питання розвитку територіальних громад в умовах воєнного стану, а також напрацьовувати пропозиції до плану відновлення інфраструктури країни.

Головний акцент робиться на проблемах, що так чи інакше пов'язані з війною. Так, на засіданні, що відбулося в серпні 2023 р. голова обласної ради Г. Недопад акцентував увагу голів громад на потребі фінансової підтримки обласного військового ліцею імені Героїв Небесної Сотні в частині

розширення потужностей закладу: «Сьогодні завершується вступна кампанія, і з 1350 поданих абітурієнтами заяв, можливо задовольнити лише 390. Тобто майже тисяча дітей, які мали намір здобувати знання з військової справи, не можуть цього зробити, бо просто немає місць. До честі керівника, він зумів взяти на навчання усіх дітей, батьки яких загинули або захищають Україну», зазначив голова ради.

Фінансової підтримки з бюджетів усіх рівнів потребує й обласне бюро судово-медичної експертизи, зокрема, в частині евакуації полеглих волинських воїнів. За свідченням керівника обласного бюро судово-медичної експертизи, крім своєї основної роботи з жовтня 2022 р., на них покладено додаткові функції. В межах гуманітарного проєкту «На щиті», за сприяння обласної військової адміністрації та обласної ради і за погодженням Центрального управління Цивільно військового співробітництва Генштабу ЗСУ, працівники установи здійснюють транспортування тіл загиблих воїнів з прифронтових міст до місць поховання. «Обласна рада та ОВА допомогли налагодити чіткий алгоритм роботи та логістику доставки тіл загиблих у найкоротші терміни», – зазначила керівниця установи [62].

Під час засідання координаційної ради голова обласної ради зауважив, що в умовах воєнного стану та активації російської пропаганди вкрай важливим є питання інформаційної безпеки. Представниця Національної ради з питань телебачення і радіомовлення в області Л. Бойко розповіла, що на окремих територіях прикордонних Ковельського та Камінь-Каширського районів досі мають вплив 11 білоруських радіостанцій і вісім білоруських телепрограм цифрового формату *DVB-T*. Разом з тим вона зауважила, що ці території мають недостатнє покриття телесигналом вітчизняних мовників, що негативно позначається на інформаційному просторі регіону [68].

На чергове засідання цього координаційного органу, що відбулося у жовтні 2023 р., було винесено низку важливих питань. Йшлося про зміни, пов'язані з переходом компанії «Волиньгаз» з приватної власності в державне управління Групи Нафтогаз. Таке рішення уряду було зумовлене

необхідністю вирішення стратегічних енергетичних завдань, надійного захисту критичних об'єктів, а також швидкого відновлення інфраструктури у випадку ворожих атак. Про необхідність взаємодії з органами місцевого самоврядування говорила і представниця Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у Волинській області. Йшлося про права військовослужбовців, полонених та зниклих безвісті, а також дітей, внутрішньо переміщених осіб, захист прав громадян на працю, соціальну підтримку та інформацію [33].

Отже, керівництво Волинської обласної ради, депутатський корпус загалом, проводять потужну роботу щодо координації зусиль органів місцевого самоврядування, територіальних громад краю, спрямованої на підвищення їх ефективності та спроможності, реалізації надскладних завдань організації спротиву та відсічі російським агресорам. Попри важкі умови вдалося не лише організувати ефективну роботу традиційних каналів комунікації, а й взяти активну участь у створенні нових форм та інститутів комунікації не лише на місцевому, а й на загальнодержавному та наднаціональному рівнях.

3.2. Організаційна діяльність депутатів обласної ради в умовах збройної агресії РФ проти України

Російсько-українська війна нанесла великої шкоди економіці України, її культурним надбанням, позначилася на демографічній ситуації, моральному та психічному здоров'ї населення тощо. У щорічному посланні Президента України до українського парламенту «Про внутрішнє та зовнішнє становище України» у 2022 р. зазначено, що «понад 2,7 млн людей залишилися без житла. Бойові дії спричинили порушення систем життєзабезпечення (газо-, тепло-, електро- та водопостачання). Це призвело до знелюднення частини території країни. За даними Міжнародної організації з міграції, під впливом ризиків війни з України після 24 лютого виїхали понад 7 млн осіб.

Внутрішньо переміщеними особами (ВПО) стали понад 6,9 млн українців. Переміщення такої маси людей стало найбільшою міграційною кризою в Європі з часів Другої світової війни» [90, с. 12–13].

Збройна агресія РФ проти України, анексія Криму та частини східних областей України у 2014 р. вплинули на суспільні настрої в бік зростання рівня національної самосвідомості громадян, а тема захисту Вітчизни від підступних дій ворога поступово ставала однією із провідних у політичному дискурсі. Депутати обласної ради в цих питаннях проявляли неабияку активність – у липні 2014 р. вони прийняли звернення до керівництва країни з вимогою негайного запровадження воєнного стану. Менше ніж через рік – у березні 2015 р. – рада прийняла наступне звернення. Тепер вже адресоване впливовим міжнародним організаціям та парламентам про визнання Російської Федерації державою агресором.

У зв'язку із загибеллю українських воїнів під Іловайськом, Дебальцевим та Слов'янськом, обласна рада восени 2020 р. ухвалила рішення про звернення до уряду щодо створення тимчасової слідчої комісії з розслідування обставин цієї трагедії. На тому ж засіданні було прийнято рішення щодо присвоєння посмертно усім воїнам АТО, які загинули під час російсько-української війни, звання «Почесний громадянин Волині». На той час їх кількість складала 168 осіб [253].

Ще до початку повномасштабної агресії РФ проти України, буквально напередодні неї, відбулася позачергова XII сесія обласної ради, де було обговорено стан підготовки сил ТрО, прикордонного загону тощо на випадок вторгнення ворога та виділення 2 млн 660 тис. грн на потреби територіальної оборони [48].

У ході цієї сесії обранці громади більшістю голосів схвалили звернення Волинської обласної ради до Президента України В. Зеленського, Голови Верховної Ради України Р. Стефанчука, Прем'єр-міністра України Д. Шмигала, народних депутатів України щодо відсічі московській агресії [45]. Водночас депутати внесли відповідні зміни до

Програми матеріально-технічного забезпечення військових частин (установ), підрозділів правоохоронних органів, заходів територіальної оборони та комплектування військових частин, підготовки до оборони держави в області на 2021–2025 роки [203].

Початок повномасштабного вторгнення ворога на територію нашої країни знаменувався зверненням голови Волинської обласної ради Г. Недопада до населення 23 лютого 2022 р. [100].

Запровадження 23.02.2022 р. Радою національної безпеки та оборони України надзвичайного стану в країні, а також 24.02.2022 р. комендантської години на території області, супроводжувалися низкою заходів з боку керівництва краю – проведено брифінг із представниками військових, силових структур, керівників структурних підрозділів виконавчої влади та об'єктів критичної інфраструктури тощо для роз'яснення ситуації та планування дій у разі погіршення ситуації. А для узгодження та координації їх дій на період дії воєнного стану створено Координаційний центр. Як прийнято під час кризових або надзвичайних ситуацій, а також в умовах воєнного стану, обласна рада заборонила на території області торгувати алкоголем. Відповідне рішення депутати ухвалили, спираючись на закони «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про правовий режим воєнного стану». Зокрема така заборона мала місце і під час бурхливих подій Помаранчевої революції у 2004 р.

Уведення воєнного стану в Україні спонукало обласну раду делегувати Волинській обласній військовій адміністрації повноваження щодо внесення змін до доходів, видатків, фінансування та кредитування обласного бюджету, розподілу вільного залишку коштів обласного бюджету, залишку коштів субвенцій з державного бюджету, розподілу та перерозподілу міжбюджетних трансфертів з державного бюджету і місцевих бюджетів, а також щодо затвердження нових та внесення змін до чинних обласних регіональних програм.

Під час XIII-ї сесії, що відбулася на початку березня 2022 р., депутати обласної ради підтримали рішення про внесення змін до бюджету 2022 р. у частині виділення додаткових коштів на потреби оборони краю в період воєнного стану. Депутати виділили на це майже 22,5 млн грн. Із них більше 17,5 млн грн заплановано на фінансування Програми матеріально-технічного забезпечення військових частин, підрозділів правоохоронних органів, проведення заходів територіальної оборони та комплектування військових частин, мобілізаційної підготовки та мобілізації в області. Майже 3 млн грн додано на реалізацію Комплексної регіональної програми захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій [115, с. 114; 53].

Під час війни обласна рада перетворилася на центр комунікативних зв'язків з підприємствами, організаціями та установами, цивільним населенням та військовим командуванням сил ТрО, прикордонної служби, командуванням оперативного з'єднання військ «Волинь» тощо для організації ефективної роботи в умовах воєнного стану. На відповідних нарадах і зустрічах йшлося про підсилення матеріально-технічного оснащення військових, оздоблення сучасним обладнанням інженерних споруд, формування нових військових частин тощо.

Руйнування українських міст та інфраструктури країни під час масованих повітряних атак ворога, в умовах браку сучасних засобів протиповітряної оборони, з необхідністю актуалізували питання їх захисту від ворожих ракет та снарядів. Це спонукало депутатів обласної ради ініціювати звернення до президентів США, Франції та Федерального канцлера Німеччини з вимогою закриття українського повітряного простору від ворожих атак. У тексті звернення зокрема наголошувалося на тому, що «агресор вдається до варварських бомбардувань українських міст та сіл, знищує цивільне населення і критичну інфраструктуру, створює гуманітарну катастрофу. Ворог користується своєю перевагою у повітрі і дефіцитом в Україні авіації та сучасних систем ППО і ПРО. У цій війні український народ захищає не тільки свою державу, а й Європу та весь світ від

абсолютного та непередбачуваного зла. Якщо агресор не зазнає поразки в Україні, він піде далі. Ми, депутати Волинської обласної ради, закликаємо Вас негайно закрити повітряний простір над Україною та надати новітні системи ППО і ПРО, як єдиний варіант гарантувати безпеку мирним мешканцям наших міст та сіл, зберегти критичну інфраструктуру, забезпечити країну та світ від можливих екологічних і техногенних катастроф» [47; 202].

Умови та здатність країни до організації ефективної відсічі ворогу під час повномасштабної війни значною мірою залежать від її географічного розташування, а саме від зовнішньої політики держав, що розташовані по інший бік кордону. У цьому контексті Україна опинилася в надскладному становищі, оскільки лєвова частка її території межує з державами, що проводять по відношенню до неї агресивну політику, спрямовану на знищення її державності та суверенітету. Йдеться про Російську Федерацію та її сателіта Рєспубліку Білорусь. Якщо РФ вже порушила державні кордони України, анексувавши частину її території у 2014 р., то з богу режиму Лукашенка така загроза є вповні реальною. Це спонукало керівництво країни та області вживати необхідних заходів щодо зміцнення державного кордону з Рєспублікою Білорусь, а також здійснювати дипломатичні зусилля, щоб цього не сталося.

Зі свого боку депутати Волинської обласної ради вирішили звернутися до білоруського народу із відповідним зверненням, яке було прийнято під час XV-го пленарного засідання обласної ради в квітні 2022 р. «Якщо на догоду путіну білоруські війська увійдуть на територію суверенної України, історія багаторічної дружби, добросусідства та партнерства між українським і білоруським народами буде знищена. Вільна Білорусь неможлива без вільної суверенної України. Майбутнє Білорусі вирішується на теренах України! Слава Україні! Живе Беларусь!», – наголошувалося у зверненні [250].

В умовах війни крім явного ворога, що знаходиться по ту лінію фронту, величезну небезпеку складає ворог, прихований, що перебуваючи поруч, проводить зрадницьку політику і дії якого спрямовані проти власної держави.

Тут йдеться про т. зв. «п'яту колону», проросійські політичні сили, що «окопалися» у владних структурах та інших сферах життя суспільства. Саме в такій якості в українському політикумі тривалий час виступали проросійські опозиційні сили, які навіть мали свою партійну фракцію в українському парламенті.

Повномасштабна російська агресія з особливою гостротою поставила питання про неприпустимість такого становища і постала нагальна потреба щодо заборони діяльності проросійської «Опозиційної платформи – За життя» (ОПЗЖ). З відповідною вимогою обласна рада звернулася до Президента України та Голови Верховної Ради під час XVI-ї позачергової сесії, зазначивши, що значна частка відповідальності лежить на колаборантах. У цьому контексті слід розглядати й наступне звернення до керівництва країни, включно Генерального прокурора, керівників СБУ і ДБР тощо щодо прискорення розслідування фактів колабораційної діяльності іншого фігуранта – В. Медведчука [220].

Одним із завдань, що доводиться вирішувати депутатам обласної ради в умовах війни – сприяння захисту і здоров'ю пересічних громадян, запобігання невинуватених втрат серед мирного населення. Це особливо важливе коли йдеться про життя дітей, створення безпечних умов для організації навчального процесу та відпочинку молоді. Вказаний аспект роботи депутатів особливо повно розкривається під час підготовки шкільних комунальних закладів до нового навчального року. Відповідальність за цю ділянку роботи несуть не лише керівники навчальних закладів, а й ті, хто відповідає за їх безпеку та благополуччя, тобто відповідні підрозділи місцевої та обласної влади, зокрема обласна комісія з техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій, до роботи якої долучаються й фахівці відповідного департаменту Волинської обласної ради.

Так, на черговому засіданні комісії, що відбулася напередодні нового навчального року в серпні 2022 р. було визнано можливим здійснювати навчальний процес в очній формі лише в тих освітніх закладах, що мають

належно облаштовані укриття, або ж ними укладений договір на користування захисною спорудою, що розміщена на відстані 100–200 м. У результаті обстеження фахівцями було визначено 409 таких навчальних установ, з яких: 60 мали спеціалізовані захисні споруди, у 175 наявні підвальні приміщення, придатні для облаштування укриттів, ще 74 освітні заклади могли скористатися бомбосховищами, розташованими поруч. За висновками комісій, які перевіряли захисні споруди на відповідність нормам, цілком підготовленим до використання виявилось 173 укриття. Решта 236 на їх переконання ще потребували облаштування. Завершити їх облаштування планувалося до початку занять [115, с. 115; 89].

Широкомасштабні та тривалі боєві дії вимагають щоразу нових підкріплень у вигляді добре підготовлених та мотивованих воїнів, що можливе лише за умов цілеспрямованої роботи в напрямі підготовки мобілізованих громадян у спеціально обладнаних для цього центрах і полігонах. Це питання стало предметом обговорення на XX-й сесії обласної ради у зв'язку з пропозицією одного із депутатів створити на базі військової частини Центру підготовки мобілізованих військовослужбовців. Депутатами було прийняте відповідне звернення до Міністра оборони України. Слушність цього задуму підкріплювалася попередньою домовленістю щодо надання для такого центру сучасного наметового містечка, облаштованого усім необхідним.

Ще одним із напрямів діяльності обласної ради щодо зміцнення обороноздатності країни, є підтримка та сприяння місцевим підприємцям, які змогли перепрофілювати власне виробництво на потреби ЗСУ та фронту. Так, за свідченням власника швейної компанії «Едельвіка» Ю. Переходька фабрика виготовила близько 13 тис. зимових комплектів одностроїв і 3,5 тис. літньої польової форми. «Шиемо ми відповідно до стандартів, рекомендованих Міноборни, але з власної тканини. Вона дуже зносостійка, бо тчемо у дві скручених нитки, має спеціальне вологовідштовхуюче просочення, але при цьому тканина «дихає», щодо цієї технології ми

консультувалися з іноземними фахівцями. Для виготовлення зимової форми у японських партнерів ми придбали синтепух, який за характеристиками не поступається гусячому пухові. Від захисників тільки найкращі відгуки», – запевнив керівник підприємства.

Іншим прикладом успішної діяльності в цьому напрямі, перепрофілювання виробництва сімейної фабрики «*Vadrus*» з модельного на військове тактичне взуття. До початку квітня 2023 р. ними відправлено військовим понад 15 тис. пар. «В Україні, на жаль, немає спеціалізованого виробництва тактичного взуття. Пізніше ми багато експериментували з моделями, вивчали вітчизняні стандарти, досліджували іноземні. Але, знаєте, от той найперший наш варіант виявився і найбільш вдалим, так його оцінюють військові за ергономічність та легкість», – стверджував її засновник В. Русяк [115, с. 116; 225].

Внесок волинян в укріплення обороноздатності країни не залишилися поза увагою командування Збройними силами України, свідченням чого стало нагородження голови Волинської обласної ради Головнокомандувачем ЗСУ В. Залужним у грудні 2022 р. особистою відзнакою.

Під час війни особливе місце в житті людей займає церква, що для багатьох людей є опорою під час важких часів або страждань, також вона грає велику роль у вихованні національних почуттів та об'єднання людей на засадах добра та любові. Тут йдеться про церкву загалом, не залежно від конфесій. Проте Руська Православна Церква в особі патріарха РПЦ Кирила не лише не засудила загарбницьку війну РФ проти України, а, навіть визнала її «священною». Таким чином РПЦ (Московського патріархату) ідеологічно і політично виступила на боці ворога. Відповідно Волинська обласна рада зайняла у цьому питанні принципову позицію і виступила з ініціативою щодо заборони діяльності РПЦ на теренах Волині. Ця вимога на сесії обласної ради уперше пролунала ще у вересні 2022 р.

На XXI-й позачерговій сесії, що відбулася у квітні 2023 р., депутати обласної ради одноголосно підтримали рішення «Про забезпечення

зміцнення національної безпеки у сфері свободи совісті та заборону діяльності Української православної церкви московського патріархату на території Волинської області». Заступник голови ради Ю. Поліщук наголосив, що проблемою залишається користування УПЦ (МП) храмовими спорудами – пам'ятками архітектури національного та місцевого значення. Він також зазначив, що найбільш відомим і знаковим на Волині є комплекс споруд Святогорського Успенського монастиря – пам'ятки архітектури національного значення. Обласна рада рекомендувала Волинській обласній військовій адміністрації розірвати договір оренди (користування) на комплекс споруд з релігійною організацією «Святогорський успенський зимненський ставропігійальний жіночий монастир Волинської області» та відповідні договори з іншими релігійними громадами УПЦ МП, що користуються храмами, які є пам'ятками архітектури [163].

Війна негативним чином позначилася на соціальному укладі та благополуччі людей: сотні тисяч громадян України втратили своє житло, мільйони із них були вимушені покинути свої домівки та виїхати або за кордон, або в більш безпечні регіони країни. Громадяни анексованих та постраждалих від бомбардувань територій, які залишилися в Україні, але вимушені були шукати притулку в більш безпечних місцях країни, отримали статус внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Для їх організованого розселення та належного забезпечення в Луцьку було створено координаційний центр та започатковано телефонну «гарячу лінію».

Головний тягар внутрішніх міграцій населення припав на західні області країни, як такі, що більш безпечні для проживання. За даними статистики, на 18 липня 2022 р. було зареєстровано ВПО: у Закарпатській області – 164 164, в Івано-Франківській – 110 823, у Львівській – 102 954, у Тернопільській – 85 204, у Чернівецькій області – 77 284 [277].

На території Волині станом на 30 жовтня 2023 р. прихисток знайшли 78 777 вимушено переміщені особи, більшість з них розмістились у Луцькому районі. Серед внутрішньо переміщених осіб:

- 2174 людини з інвалідністю,
- 7018 пенсіонерів,
- 90 багатодітних сімей,
- 12 сімей батьків-одинаків [37].

У силу того, що значна кількість ВПО були розселені по різних районах області, їх поселенням, харчуванням, забезпеченням одягом, санітарно-гігієнічними засобами, наданням медичних та адміністративних послуг, працевлаштуванням, а також влаштуванням дітей у дитячі садочки та школи, опікуються органи місцевого самоврядування територіальних громад. Відповідно в ролі координатора усієї цієї масштабної роботи, а також в організації благодійних заходів, підтримки місцевих ініціатив, виступає Волинська обласна рада. Її керівництво, а також окремі депутати є частими гостями в гуртожитках комунальних закладів, а також інших містах, де компактно проживають сотні родин з дітьми, які евакуйовані з областей, що постраждали від російських варварських бомбардувань.

Для більш ефективної та скоординованої роботи органів публічної влади та громадського суспільства в структурі представницького органу краю запроваджена посада довіреної особи голови обласної ради з питань забезпечення гуманітарних потреб регіону, що діє на громадських засадах. Показово, що її обійняла керівник благодійного фонду «Турбота PRO» О. Кулакова. Скоординована діяльність органів влади та волонтерських організацій дозволяє проводити масштабну роботу щодо збору товарів побутового вжитку, одягу, засобів гігієни, продуктів харчування, ліків тощо для вимушених переселенців ЗСУ і ТрО.

Зокрема, у перші місяці повномасштабного вторгнення для місцевих жителів, які безкоштовно надали своє житло для ВПО, була передбачена компенсація у розмірі 450 грн на місяць за кожну людину. Згодом порядок відшкодування вдосконалився й став враховувати конкретні дні, упродовж яких ці приміщення використовуються переселенцями та передбачати виплати у розмірі 14,77 грн за кожен людино-день. Як зазначив у своєму

щорічному звіті перед депутатами голова обласної ради, «відповідно до плану переселення внутрішньо переміщених осіб із закладів освіти до альтернативних місць проживання з обласного бюджету 2022 р. виділено 400 тис. грн на облаштування приміщень для компактного проживання ВПО на базі Волинського обласного навчального центру підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів агропромислового комплексу в смт Рокині» [203].

Складний соціальний статус людей, які в драматичних обставинах були вимушені покинути свої домівки, а дехто втратив не лише житло, а й близьких їм людей, в тому числі й під час збройної відсічі ворогу, потребували професійної юридичної допомоги, оплатити яку багато хто не мав можливості. У цьому контексті заслуговує на увагу ініціатива юристів, підтримана місцевою владою, щодо надання безкоштовних юридичних послуг. Так безоплатні юридичні консультації внутрішньо переміщеним особам запропонували правники адвокатського бюро «Наталя Сініцина і партнери».

Інша проблема, яку доводилося вирішувати обласній раді – це організація лікування та надання медичної допомоги пораненим бійцям і внутрішньо переміщеним особам, кількість яких порівняно з мирним часом, значно зросла. Багато хто із них потребував невідкладного хірургічного втручання, проведення якісної діагностики, професійного догляду тощо. У фронтових умовах за відсутності належного обладнання та кадрів у зруйнованих лікувальних закладах прифронтових населених пунктів це було практично неможливе. Серед осіб, які були евакуйовані з прифронтових регіонів певну частину людей складала невилікуване хворі, слабкі та інші, що потребували паліативної допомоги. Відповідно їх треба було спрямувати до спеціальних установ та інтернатів.

Відвідування представниками депутатського корпусу Волинської обласної ради місць компактного проживання внутрішньо переміщених осіб набуло регулярного публічного характеру. Значна кількість вимушених

переселенців була спрямована до Городищенської громади, де разом опинилися понад 200 жителів Сєверодонецька та його окраїн. Одним із важливих заходів робочої поїздки голови Волинської обласної ради Г. Недопада в травні 2022 р. стала організація зустрічі з переселенцями. На цю зустріч голова приїхав, як мовиться не з порожніми руками, а великою кількістю необхідних речей з обласних фондів волонтерської допомоги. Обласна влада, крім благодійних заходів сприяла започаткуванню місцевої програми з відповідним бюджетним фінансуванням, яка передбачає забезпечення людей двічі на місяць продуктовими наборами, речами побутового вжитку, а також надання адміністративних, освітніх та медичних послуг.

Волинь у силу її географічного розташування перетворилася на великий хаб і логістичний центр прийняття та відправлення на фронт і в інші регіони величезної кількості різноманітної гуманітарної допомоги. Ініціаторами такої діяльності є не лише уряди окремих країн, а й благодійні організації, окремі небайдужі люди тощо. Центри прийняття таких гуманітарних товарів розміщені на всій території Волині. Один із таких гуманітарних осередків, що виник на території освітнього закладу Камінь-Каширської територіальної громади, у червні 2022 р. відвідав голова обласної ради та поповнив його фонди маже двома тонами гуманітарної продукції. «Це – переважно найзатребуваніші речі: дитячі одяг, харчування і підгузки, медикаменти, засоби гігієни, постіль, продукти. Знаю, ви опікуєтеся переселенцями не лише своєї громади, а й з інших. В Камінь-Каширському районі їх – понад 5,5 тис., тому цей вантаж точно зайвим не буде», – наголосив керівник ради.

Про масштаби діяльності цього центру гуманітарної допомоги засвідчує той факт, що його послугами скористалися чотири тисячі вимушених переселенців. Поряд із накопиченням та розподілом гуманітарних товарів та допомоги вимушеними переселенцям, тут силами місцевих жителів щодня готують обіди для вартових блокпостів та воїнів

ТрО, продукти для цех обідів також поставляють місцеві жителі. До того, в приміщенні школи облаштовано швейний цех з виготовлення наколінників, які волонтери доправляють на фронт. Також від перших днів повномасштабного вторгнення ворога не припиняється плетіння учнями старших класів та педагогічними працівниками маскувальних сіток, а учні молодших класів підтримують воїнів на передовій листами та малюнками [106].

Чинником, що інтегрує суспільство, дозволяє успішно протистояти ворогу, є заслуга не лише керівництва країни, місцевої влади, світських благодійних організації та фондів, а й конфесій окремих церков, їх міжнародних та вітчизняних структур, що допомагають людям, які опинилися в складній життєвій ситуації. У цьому контексті варто згадати про плідну скоординовану діяльність обласної ради з представниками різних конфесій і церков, зокрема з «Карітас-Спес Луцьк» парафії св. Петра і Павла – впливовою міжнародною благодійною організацією. Зокрема в травні 2022 р. голова волинської обласної ради централізовано передав великий вантаж гуманітарної допомоги цій установі для подальшого розповсюдження серед тих, хто її найбільше потребує, а саме внутрішньо переміщеним особам. За свідченням отця-каноніка П. Хом'яка, вони обслуговують майже щодня до двохсот осіб, які отримують не лише продуктові набори, а й засоби особистої гігієни, дитяче харчування та підгузки для малечі [88].

Мережа громадських організацій, об'єднаних під загальною назвою «Елеос-Волинь», що заснована та працює під патронатом Православної церкви України, має на меті служіння не лише Богові, а й суспільству та Українській державі. З початком повномасштабної агресії кількість людей, якими опікується об'єднання значно зросло, оскільки до місцевої пересічної пастви додалися військові та вимушені переселенці. Свідченням спільної благочинної діяльності влади та церкви стало відвідування головою обласної ради разом з представником «Елеос-Волинь» обласних комунальних закладів, у гуртожитках яких тимчасово проживають ВПО. Під час зустрічей

кожна родина отримала великий пакунок із продуктами, засобами гігієни, солодощами для дітей тощо [102].

Іншою авторитетною міжнародною неурядовою організацією християнського спрямування, що спеціалізується на гуманітарній допомозі населенню при надзвичайних ситуаціях та послугах із відновлення є «*MEDAIR*», до сфери повноважень якої входить охорона здоров'я та харчування; водопостачання, санітарія та гігієна; житло та інфраструктура. З метою залучення потенціалу цієї організації для допомоги внутрішньо переміщеним особам, що мешкають на теренах Волині, у червні 2022 р. голова обласної ради Г. Недопад та координатор Волинського регіонального офісу організації «*MEDAIR*» В. Гомонець підписали відповідний меморандум про співпрацю.

Зокрема, штаб-квартира *MEDAIR* знаходиться в Швейцарії. Організація має тісну співпрацю з основними міжнародними інституційними донорами та організаціями ООН, такими як ЮНІСЕФ, ВООЗ та Управлінням Верховного комісара по справах біженців ООН (УВКБ) [46].

Інша міжнародна, широко відома громадська організація – Товариство Червоного Хреста, що опікується постраждалими під час війн та надзвичайних ситуацій, має розгалужену мережу і представництво в більшості країн світу, а також у кожній області України. Відповідно обласна рада не могла залишити поза увагою потенційні можливості цієї впливової організації для покращення становища внутрішньо переміщених осіб. З цією метою між Волинською обласною радою і Товариством Червоного Хреста України у вересні 2022 р. підписано угоду про співробітництво, що передбачає практичну допомогу родинам переселенців у наданні матеріальної допомоги під час підготовки до опалювального сезону, облаштування тимчасового житла ВПО, шкіл, лікарень, інших соціальних та освітніх установ тощо.

Проблема внутрішньої та зовнішньої міграції в силу її масштабності, набула загальноєвропейського значення, що передбачає втручання впливових

міжнародних організацій та установ. Не залишилася осторонь розв'язання цих проблем і Волинь, кордони якої у напрямі Центрально-Східної та Західної Європи перетинають мільйони людей. Певна частка їх (близько 70 тис.) зупиняється у Волинській області. Свідченням уваги міжнародної спільноти до проблеми внутрішньої та зовнішньої міграції, що спровокована руйнівними наслідками російської збройної агресії, став візит на Волинь у вересні 2022 р. представника Управління Верховного комісара ООН у справах біженців Р. Маршала. Участь в обговоренні разом із громадськими активістами взяв заступник голови обласної ради Г. Пустовіт [160].

Виконавчим партнером Управління Верховного комісаріату ООН у справах біженців у Волинській області є БФ «Рокада». Зусиллями цього благодійного фонду для послуг переселенців, які шукають тимчасовий прихисток, створено мапу місць масових поселень ВПО та вільних там місць на теренах Волині. Мапа є інтерактивною, переселенці за її допомогою можуть дізнатися про контактні телефони шелтеру, і, навіть, подивитися умови проживання тощо. Для вимушених переселенців в усіх територіальних громадах області в містах тимчасового проживання створено належні умови. Зокрема у січні 2023 р. «Рокада» опікується 47 шелтерами [151].

Війна та пов'язане з нею величезне коло проблем, які потребують нагального вирішення, сприяли активізації пошуку внутрішніх та зовнішніх джерел фінансування, відкрили можливості недержавних інституцій та установ, діяльність яких була відомою лише вузькому колу спеціалістів. Серед них Український фонд соціальних інвестицій (УФСІ), що створений для захисту найменш соціально захищених верств населення, а також підтримки ініціатив територіальних громад і організацій «третього сектору». У березні 2023 р. керівництво обласної ради організувало зустріч з представниками цього фонду на чолі з директором Другого регіонального представництва УФСІ В. Буртником, який розказав, що організація інвестує кошти міжнародних донорів у соціальну сферу. А найбільшими фундаторами

є уряди Німеччини і Японії, Світового банку, Європейського Союзу тощо, тобто суб'єктів суспільних відносин з великими фінансовими можливостями.

Керівник УФСІ зазначив, що на сьогодні діяльність фонду зосереджена на реалізації проекту мета якого підтримати ВПО та громади України у створенні житла для внутрішньо переміщених осіб шляхом відновлення існуючих будівель. «Головна умова участі в цьому проекті – щоб будівлі під переобладнання перебували в комунальній власності громади, а в самій громаді мешкало не менше 15 тис. осіб. Перевага надається саме облаштуванню квартир для ВПО. Цільове використання житла для проживання внутрішньо переміщених осіб передбачається на 15 років», – додав директор УФСІ [70].

Депутати обласної ради також налагодили конструктивну співпрацю з польською громадською організацією Товариство друзів дітей Сілезького регіонального відділення в Катовіцах. Одним із напрямів співпраці з польськими благодійниками стала допомога в забезпеченні тимчасовим житлом ВПО та оздоровлення і реабілітація українських дітей в Польщі.

Збільшення як фізичної кількості внутрішньо переміщених осіб, так і їх осередків на всій території Волині, засвідчили факт виникнення в краї нової великої соціальної групи або верстви. Це вимагало створення нових форм соціальної взаємодії та управління усередині цього соціального угруповання та захисту їх специфічних інтересів зовні, зокрема і щодо повноцінного інтегрування переміщених осіб та релокованих підприємств в життя та економіку регіону.

Певною мірою ці завдання було вирішено під час форуму ВПО, що відбувся на Волині на початку квітня 2023 р. На форумі заявлено про підготовку програми «Єднання заради дій», яка спрямована на інтеграцію людей у межах територіальних громад, а також задекларовано створення ради ВПО – консультативно-дорадчого органу, що об'єднує внутрішньо переміщених осіб з активною громадською позицією для більш ефективного захисту прав та інтересів вимушених переселенців. Першу таку раду

створено в Луцькій територіальній громаді [107]. Зокрема, утворення таких рад засвідчує поглиблення процесу інституалізації ВПО як специфічної соціальної групи в українському суспільстві.

Отже, з перших днів російської збройної агресії проти України Волинська обласна рада спрямувала свої зусилля на мобілізацію внутрішніх ресурсів та зовнішньої допомоги для організації спротиву та відсічі російським загарбникам. У бік збільшення були скориговані бюджетні витрати на потреби області в період воєнного стану, реалізацію програм матеріально-технічного забезпечення військових частин, підтримки силових структур, сил ТрО, організацію заходів щодо мобілізації до лав ЗСУ тощо.

Волинська обласна рада фактично перетворилася на центр скоординованої роботи усіх органів влади, силових структур, підрозділів ТрО, прикордонників, інституцій громадянського суспільства та церкви. Значну увагу приділено зміцненню державного кордону, налагодженню випуску окремих видів продукції для фронту, організації прийому та розподілення великих потоків гуманітарної допомоги, що поступала від місцевих жителів та з-за кордону. Великих зусиль потребувала робота із внутрішньо переміщеними особами, кількість яких щороку зростала. Відповідно обласна рада прагнула до налагодження конструктивної співпраці з міжнародними недержавними організаціями та фондами з метою пошуку додаткових матеріальних ресурсів для організації життя та побуту ВПО.

Разом з тим депутатський корпус ради на чолі із її керівництвом беруть активну участь в організації допомоги військовим на передовій і в тилу, виступаючи ініціаторами та учасниками заходів щодо збору благодійних коштів на закупівлю потрібної техніки та обладнання, продуктів харчування та медикаментів для фронту, лікування поранених бійців та підтримки сімей військовослужбовців тощо.

3.3. Досвід комунікації депутатського корпусу обласної ради з волонтерським рухом

Як зазначив Президент України В. Зеленський у своєму щорічному посланні українському парламенту, «уже з перших днів війни волонтерські та благодійні громадські організації сконцентрували свої зусилля на двох ключових напрямках:

- усебічному сприянні силам оборони у відсічі російській агресії (зокрема матеріально-технічному, медичному та продовольчому забезпеченні Збройних Сил України, підрозділів територіальної оборони, інших військових формувань);

- подоланні гуманітарних наслідків війни.

<...> Широкомасштабна агресія ще більше активізувала український волонтерський та благодійний рух. За даними звіту про нові гуманітарні пріоритети в Україні, підготовленого на замовлення Центру гуманітарних інновацій Великої Британії, упродовж перших тижнів війни волонтери організували практично всю гуманітарну допомогу всередині країни, до якої долучилися близько 150 уже наявних та 1700 новостворених громадських об'єднань гуманітарного спрямування» [90, с. 42–43].

Перетворення волонтерства на потужний соціальний рух розпочалося майже одночасно з початком збройної агресії РФ у 2014 р., коли українським добровольчим формуванням та ЗСУ бракувало найнеобхіднішого – зброї, амуніції, якісних харчів та ін. Досвід 2014-го та наступних років щодо організації волонтерської допомоги у великих масштабах став у нагоді після початку широкомасштабного вторгнення ворога на нашу територію в лютому 2022 р. [59, с. 14].

Процес інституалізації волонтерських структур, що поступово набував нових ознак, сприяв впорядкуванню цього стихійного руху, збільшенню рівня прозорості в діяльності благодійників, їх легітимації тощо. Логічним наслідком цього процесу стало створення у 2017 р. громадської організації

загальнонаціонального масштабу – Української волонтерської служби [55]. Водночас успішна інституалізація волонтерства як руху стала можливою унаслідок адаптації законодавства України до умов воєнного стану, захисту та розширенню прав осіб, об'єднань та організацій, що займаються благодійництвом.

Прозорості в діяльності громадянських ініціатив у допомозі військовим, постраждалим від війни тощо, сприяли процеси цифровізації шляхом залучення інформаційних технологій. Успішна реалізація частини проектів стала можливою завдяки платформам Дія та Співдія [34, с. 162; 230]. Українською Волонтерською службою спільно з ІТ-компанією *SoftServe* для допомоги людям у час повномасштабної війни створена інформаційна платформа «Паляниця.Інфо» – відкрита база організацій, що надають гуманітарну та волонтерську допомогу населенню по всій Україні. Портал, що налічує понад 950 організацій та ініціатив і регулярно оновлюється, створений для того, щоби спростити пошук допомоги та зробити його більш ефективним [210].

Результати соціологічних моніторинрів засвідчують вихід благодійництва і волонтерства під час війни на принципово новий, більш високий рівень, ніж це було в попередні роки. Так, Київським міжнародним інститутом соціології проведено дослідження на тему «Громадянське суспільство України в умовах війни – 2022». Зокрема, в ньому йдеться про те, що з початком повномасштабної війни лише на рахунки Національного банку України та у три найбільші благодійні фонди (БФ) («*United24*», «Повернись живим» і «Благодійний фонд Сергія Притули») українці та іноземці перерахували понад 33,96 млрд грн. Це майже 1 млрд дол., а кількість зареєстрованих благодійних організацій (БО) в Україні за 2022 р. збільшилася майже у вісім разів (6367 нових БО). 77 % опитаних громадських та благодійних організацій тим чи іншим чином допомагають ЗСУ. Близько 90 % складає гуманітарна допомога, майже 70 % – інформаційна підтримка. І орієнтовно 50 % організовують збори на потреби

ЗСУ [73]. Отже, результати проведеного моніторингу засвідчують високу ефективність діяльності благодійних та волонтерських організацій та ініціатив в умовах повномасштабної війни.

На теренах Волині здійснюють свою діяльність значна кількість волонтерських та благодійних об'єднань, що спрямовують свої зусилля на допомогу Збройним Силам України на фронті та в тилу, воїнам територіальної оборони, ВПО, іншим громадянам, які опинилися в скрутних умовах життя. Волинська обласна рада співпрацює з тими організаціями та фондами, що проявляють найбільшу активність. Серед них: волонтерській штаб гуманітарної допомоги «АНГАР», благодійні організації та фонди: «Відродження України», «Віримо в Україну», «ВолиньSOS», «Добра справа», «Доброта», «Медицина в дії», «Софія-Шанс», «СпівДія», «Співдружність-Волинь», «Сучасна Україна», «Тільки разом», «ТурботаPRO», «Фонд Національного Розвитку», Всеукраїнське об'єднання українок «Яворина» та ін. [116, с. 116].

Депутати обласної ради, попри виконання ними своїх депутатських повноважень, разом із волонтерами проводять значну роботу щодо організації, координації та спрямування діяльності благодійних інституцій у певному напрямі. Крім організації допомоги регіонам, економіка, інфраструктура та житловий фонд яких оказались зруйнованими, великий обсяг роботи припадає на роботу з внутрішньо переміщеними особами, яких треба зустріти, посилити, забезпечити усім необхідним, включно послугами юристів, а також працевлаштувати. Особливої уваги потребують родини з дітьми, які вимагають особливого догляду та влаштування в дитячі садочки та школи.

Обласна рада за допомогою народних депутатів знаходять можливості організації гуманітарної допомоги з-за кордону. Наприклад, практично у перші дні широкомасштабного вторгнення ворога в Україну в березні 2022 р., великий вантаж гуманітарної допомоги з посольства України в Королівстві Бельгія надійшов на адресу Волинської обласної клінічної

лікарні. Це стало можливим за активної участі та сприяння депутатів обласної ради та народного депутата України В. Рубльова. Крім волинських медичних закладів, частину медикоментів, одяг для дітей та дорослих, продукти, дитяче харчування, засоби гігієни та предмети першої необхідності було передано внутрішньо переміщеним особам, а частину доправлено на Сумщину та Київську область.

Іншим прикладом міжнародної гуманітарної допомоги є діяльність наших земляків в Австрії. Так, волиняни та небайдужі місцеві жителі організували збір гуманітарної допомоги для України у Відні. До волинян долучився священник та громада парафії Великомучениці Варвари австрійської столиці, які зібрали вантажівку найбільш потрібних речей – продуктів довготривалого зберігання, дитячого харчування, засобів гігієни для дорослих і дітей, білизни, постілі, одягу та взуття, медикаментів і, навіть, корму для тварин. Належну координацію збору гуманітарної допомоги у Відні здійснює керівник відділу майна обласної ради М. Імберовський. Вже на Волині вантаж спрямовано до зони активних бойових дій та на потреби ВПО [247].

Під час війни особливої ваги та водночас небезпеки для власного життя набуває діяльність працівників Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Українці стають свідками не поодиноких випадків загибелі бійців цих підрозділів під час виконання ними своїх професійних обов'язків. Успіх їх діяльності по спасінню громадян значною мірою залежить від технічного озброєння їхніх підрозділів, наявності сучасних автомобільної техніки, пересувних автоматичних дробин та іншого спорядження. Важливу роль для зручної роботи та особистого захисту має наявність сучасних рятувальних костюмів.

Свідченням уважного ставлення до цієї служби є проведення головою обласної ради разом із засновниками БФ «Турбота PRO» перемовин з німецькими колегами щодо постачання волинським рятувальникам необхідного обладнання. Результатом цих зусиль стало передання на Волинь

130 комплектів рятувальних костюмів (каски, пожежне взуття), двох потужних помпи для викачування великих об'ємів води, шлангів, пневмоподушок, ременів безпеки, пожежних сокир та іншого спеціального спорядження з німецького міста Реда-Віденбрюк [40].

Волинська область, яка фактично перетворилася на потужний логістичний центр з прийому та розподілу гуманітарних вантажів з європейських країн, спрямовує значну частину благодійної допомоги на території інших областей, що найбільш постраждали від агресивних дій російських окупантів. Так, у квітні 2022 р. черговий гуманітарний вантаж було надіслано до волонтерському центру Кіровограда, що очолював депутат обласної ради, звідки її спрямовано до інших українських місць східного та південного напрямку.

Цей гуманітарний вантаж було зібрано зусиллями БФ І. Палиці «Тільки разом», БО «Турбота про» за підтримки польської сторони та Волинської обласної ради. Під час передання гуманітарної допомоги відбулася зустріч радника голови Волинської обласної ради О. Кулакової, яка супроводжував гуманітарний вантаж, з керівником волонтерського центру м. Кіровограда. У результаті досягнуто згоди про взаємодію щодо допомоги військовим підрозділам, медичним установ та центрам прийому та розміщення ВПО Кіровоградщини [43].

Перетворення Волинської області на потужний міжнародний хаб і логістичний центр засвідчує функціонування в Ковелі міжнародного благодійного логістичного центру «Марлог», у структурі якого працюють 12 команд, що спеціалізуються на певних напрямках та понад 100 волонтерів, які працюють на постійній основі. До роботи центру також долучаються внутрішньо переміщені особи з окупованих територій та зон військових дій, міжнародні волонтери з різних країн світу включно США, Бразилії, Ізраїлю, Австралії, Англії, Франції, Німеччини та Канади. Інфраструктура цього центру засвідчує його масштаби – вона складається із трьох складів загальною площею 1500 квадратних метрів, щодня тут фасується, пакується,

обліковується, вантажиться і відправляється понад 8 т гуманітарної допомоги [51].

Однією з ефективних форм збору благодійних коштів зарекомендувала організація спортивних змагань з різних видів спорту, що проводяться під патронатом обласної ради. Так, у червні 2022 р. голова федерації волейболу Волинської області Г. Недопад став ініціатором проведення дводенного волейбольного турніру під гаслом «Дитинство, обпалене війною», у ході якого було зібрано 35 тис. грн. Ці гроші було передано до міжнародного благодійного логістичного центру «Марлог».

Традиційний обласний фестиваль серед команд міських, селищних та сільських територіальних громад Волині, що відбувся у вересні 2022 р., проводився на підтримку Збройних сил України. Майже 50 тис. грн, зібраних учасниками та гостями спортивного заходу, спрямовано на закупівлю зимової військової форми для волинських захисників, а також спортивного інвентарю для бійців однієї з бригад ЗСУ – учасників благодійного футбольного матчу, що проходив у межах фестивалю. На підтримку ЗСУ, збірна команда працівників виконавчого апарату та депутатів обласної ради взяла участь у благодійному турнірі з футзалу, що проходив на початку грудня 2022 р. у Львові [203].

Під час війни в найбільшій небезпеці перебувають діти, глибокі старики та хворі, які без сторонньої допомоги не можуть дати себе ради в умовах війн та надзвичайних ситуацій. Відповідно вони потребують особливої уваги з боку держави та суспільства. Не стала виключенням і російсько-українська війна, де має місце опіка над найбільш вразливими верствами населення. У цьому контексті показовим є передання головою обласної ради разом із представниками ГО «Медицина в дії» в лютому 2023 р. 1560 продуктивних наборів установам психоневрологічного профілю. Цей гуманітарний транш вартістю майже 1,2 млн грн сформовано завдяки добровільним внескам Канадсько-української фундації [161].

Завдяки налагодженню конструктивної співпраці з інституціями громадянського суспільства, зокрема БО «Фонд національного розвитку», депутатам обласної ради вдається вирішувати багато питань у царині гуманітарної допомоги закладам медицини, які зараз, як ніколи, потребують допомоги. Так влітку 2023 р. до лікарні «Охматдит» передано пасажирський автобус *IVECO* на більш як 50 місць, що придбано в Італії за сприяння закордонних партнерів, а також понад 4 т. гуманітарної допомоги, що надіслана в медичні заклади Дніпра, де проходять лікування бійці, які отримали поранення під час війни [87].

Щодо військових ЗСУ, добровольчих формувань, Національної гвардії і територіальної оборони тощо, депутати обласної ради не лише організують закупівлю необхідної автомобільної техніки, генераторів, спеціального обладнання, амуніції, безпілотних літальних апаратів, тепловізорів, медичного обладнання та медикаментів, термобілизни й теплового одягу в зимовий період, а часто особисто доставляють і передають гуманітарну допомогу бійцям на фронті. Не залишаються без уваги, родини воїнів, які загинули або беруть участь у бойових діях на передовій, а також військові, що перебувають на лікування в місцевих медичних закладах області.

Значну увагу в цьому контексті приділяється військовим підрозділам, які формуються головним чином з волинян або несуть військову службу в межах Волинської області. Йдеться про 14-ту окрему механізовану бригаду (ОМБр) імені князя Романа Великого, 6-й прикордонний Волинський загін, 100-ту бригаду територіальної оборони, де депутати Волинської обласної ради та її керівництво є частими гостями. Так, під час зустрічі з бійцями окремої механізованої бригади імені князя Романа Великого голова обласної ради передав черговий гуманітарний вантаж, що був сформований безпосередньо зусиллями працівників виконавчого апарату обласної ради.

«Усі без винятку з понад 50 співробітників перерахували частину зарплатні для допомоги нашим бійцям з вірою у Збройні сили України та

нашу перемогу. Тут те, про що ви просили, зокрема, і піксельна форма нестандартних розмірів, яку на наше індивідуальне замовлення виготовила швейна фабрика «Едельвіка», – зазначив керівник ради. До формування гуманітарної допомоги також долучився і благодійний фонд «Добра справа». Також наступного тижня до цієї військової частини було передано два позашляховики, а також військову амуніцію [31].

Іншим прикладом підтримки воїнів-земляків, є організація гуманітарної допомоги трьом батальйонам 100-ї бригади територіальної оборони та механізованого батальйону 118-ї окремої механізованої бригади, що на 90 % сформований з волинян. Депутати обласної ради за підтримки комунальних підприємств відправили придбаний за кордоном волонтерами повнопривідний позашляховик, а також карету швидкої допомоги від волинських медиків. До гуманітарного вантажу також увіснули генератори, тепловізори, безпілотні летальні апарати, супутникові модеми *Starlink* та інше обладнання, що придбано в тому числі й за сприяння БФ «Турбота PRO» [153].

Волинська обласна рада та громадськість краю дбає не лише про матеріально-технічне забезпечення військових, а й про їх морально-психологічний стан, намагається за першої-ліпшої нагоди подякувати воїнам за їх важку невтомну і, разом з тим, жертвну працю на захист України. Слушним приводом для цього є святкування Дня Збройних сил України, що припадає на 6 грудня. Цей день в умовах війни набуває особливого значення і стає днем, коли керівництво країни та місцеві органи влади організують святкові заходи, на яких у різний спосіб відзначають захисників Вітчизни.

Так, на відзначення цього свята для особового складу 14-ї окремої механізованої бригади імені князя Романа Великого діти підготували понад 5 тис. малюнків патріотичного змісту, що супроводжувалися віршованими рядками, а також щирими словами вдячності воїнам. Ініціаторами та виконавцями цього задуму стали педагоги та учні Олицької та Затурцівської територіальних громад, а також вихованці обласного Центру позашкільної

освіти. Водночас, за клопотанням командира 14-ї ОМБр 20 кращих військовослужбовців з нагоди восьмої річниці з дня створення військової частини відзначено почесними грамотами обласної ради, Волинської обласної військової адміністрації та годинниками. Загалом глава обласної ради та начальник ОВА передали волинським воїнам на передову понад сто почесних відзнак [101].

Небезпека вторгнення ворога з боку Республіки Беларусь потребує особливої уваги щодо захисту державного кордону і цією країною, протяжність якої складає 214,7 км. Створення мережі потужних фортифікаційних споруд вимагає великих капітальних вкладень, ресурсів, а також сучасного технологічного обладнання, яке б допомагало відстежувати агресивні наміри з іншого боку державного кордону та попереджати випадки його порушення, проникнення на нашу територію ворожих розвідувально-диверсійних груп тощо.

Охорону державного кордону на цій ділянці здійснює 6-й прикордонний Волинського загін. У цьому контексті цінним надбанням для прикордонників стало отримання від обласної ради трьох широкоформатних моніторів, які потрібні для виведення зображень з камер відеоспостереження, що встановлені на українсько-білоруській частині державного кордону.

Крім того, для потреб батальйону швидкого реагування «Луцьк», що перебуває в підпорядкуванні 100-ї бригади сил територіальної оборони і виконує завдання з патрулювання Луцька та охорони об'єктів критичної інфраструктури, передано понад сотню сучасних каверів [150].

Теза про єдність фронту і тилу, відома з часів Другої світової війни, у реаліях сьогодення наповнюється новим змістом. Всебічна допомога бійцям на фронті, їх впевненість у безпеці своїх близьких в тилу, надає воїнам додаткових сил, полегшує їх важкі військові будні. У цьому аспекті показовим є захід – День родини, який в Україні відзначають 8 липня. Його організовано волонтерами для військових та сімей загиблих українських

героїв. До участі в заходах долучилися керівництво обласної ради, очільник ОВА, обласний військовий комісар, а також військовослужбовці та благодійники. Команда волонтерів БФ «Добра справа» спільно з військовими в обласному центрі та Луцькій міській територіальній громаді відвідали з подарунками та листами вдячності близько 100 родин загиблих героїв, які з 2014 р. віддали своє життя в боротьбі з ворогом [116, с. 116].

У жовтні 2023 р. голова обласної ради спільно з представниками ГО «Самооборона» м. Рожище, ГО «Волинський Центр Протидії Корупції», польського самоврядування та українськими волонтерами, що мешкають у Польщі, передали на передову чергову партію автомобілів. Їх на користь ЗСУ передала станція швидкої допомоги м. Сельдце *SPZOZ «RM-MEDITRANS»*. *Skoda Octavia* слугувала адміністрації, а два *Mersedes-Benz* використовувалися як карети швидкої допомоги, тож цілковито пристосовані для медичних потреб. Четверте авто, завдяки благодійним внескам українців та поляків, придбав волинянин А. Максимов. Три медичних автомобілі для евакуації поранених з поля бою до стабілізаційних пунктів доправили батальйону «Вовки Да Вінчі» 67-ої ОМБр, холодноярівцям 93-ої окремої бригада та морським піхотинцям 35-ої ОМБр, легковик – аеророзвідникам волинської 100-ї бригади територіальної оборони [38].

Велику роботу щодо організації допомоги ЗСУ проводять представники української діаспори за кордоном. Логічним кроком у цьому напрямі стало нагородження Почесним нагрудним знаком «За сприяння війську» іноземних волонтерів та благодійників, що відбулося у Волинській обласній раді. Серед них – іноземці, а також українці, які тривалий час проживають за кордоном і представляють благодійні організації або одноосібно об'єднують навколо допомоги Україні однодумців.

Отже, Волинська область стала сприятливим полем для розвитку волонтерського руху в силу її географічного розташування і перетворення на великий міжнародний хаб і логістичний центр спрямування гуманітарної допомоги з-за кордону. Волонтери в лиці Волинської обласної ради отримали

надійного партнера, що не лише допомагає, координує їх діяльність, а й сприяє пошуку гуманітарної допомоги далеко за межами країни, залучаючи до цього уряди європейських країн, впливові міжнародні недержавні організації, українську діаспору тощо.

Діяльність волонтерів здійснюється за багатьма напрямками, що включає допомогу регіонам країни, постраждалим від ворожих обстрілів, підтримку найбільш вразливих верств населення, прийняття, розміщення та опіку внутрішньо переміщених осіб, а також допомогу ЗСУ та іншим збройним формуванням. Усе це потребує значних фінансів, до пошуку яких активно долучається депутатський корпус ради.

3.4. Співпраця Волинської обласної ради з європейськими партнерами

Курс на європейську інтеграцію, що отримав конституційне закріплення в Основному Законі України, наповнюється реальним змістом у тому числі й завдяки діяльності Волинської обласної ради. Вона через своїх депутатів, українських парламентарів та впливові міжнародні організації здійснює плідні контакти з країнами Європейської Співдружності на рівні урядів, муніципалітетів окремих міст, недержавних установ та організацій, окремих благодійників тощо.

Ця діяльність актуалізується в контексті настанов самітів Україна-ЄС, останній із яких відбувся в лютому 2023 р. у столиці нашої країни. Зокрема Україна подала заявку на вступ до ЄС наприкінці лютого 2022 р. За результатами лютневого саміту 2023 р. його учасники обговорили процес вступу України до Європейської Співдружності, а представники ЄС позитивно оцінили докладені Україною зусилля на шляху до вступу до Союзу. 23 червня 2023 р. Україна отримала статус кандидата на вступ до цього впливового міжнародного об'єднання [86, с. 361].

Прагнення українців долучитися до «сім'ї європейських народів» засвідчують результати соціологічних досліджень. Так, дані соціологічних моніторингів унаочнюють позитивну динамку змін суспільної свідомості українців у бік європейської ідентичності. У травні 2023 р. на питання «Якою мірою українці відчують себе європейцями?» фахівці Центру Разумкова отримали такі результати. Порівняно з 2005 р. з 36 % до 51 % зросло число респондентів, які «відчують себе європейцями» і з 58 % до 43 % зменшилося число тих, хто себе європейцем «не відчуває». При цьому помітні зміни відбулися після 2021 р., коли «відчували себе європейцями» 41 % опитаних, «не відчували» – 49 % [105].

Як зазначив В. Зеленський у своєму щорічному посланні до Верховної Ради України, стратегічне партнерство з міжнародними партнерами на багатосторонній та двосторонній основі, «сприятиме побудові в Україні прогресивної моделі економічного розвитку на засадах європейських стандартів. Зовнішня допомога відіграватиме важливу роль в утвердженні соціально, фіскально та екологічно відповідальної господарської культури, укріпленні європейських стандартів в урядуванні. Саме завдяки залученню потужного зовнішнього ресурсу Україна матиме змогу досягти швидких темпів відновлення житлових, інфраструктурних об'єктів та базових виробництв, що принципово важливо для мінімізації соціальної та демографічної ціни сьогоденної війни» [90, с.134].

Російсько-українська війна спровокувала появу нових ризиків, пов'язаних з агресивною політикою, що проводить по відношенню до України режим Лукашенка. Йдеться про міграційну кризу, що була штучно створена на кордонах між Україною, Республікою Польща та Литвою. Навала мігрантів з країн Близького Сходу та низки інших регіонів, велику кількість яких доправили до Білорусі, намагалися потрапити до країн Центральної та Західної Європи, порушуючи загальноприйняті міжнародні норми перетину кордону.

За таких умов Волинська область стала територією підвищеної уваги з боку керівництва країни, де у листопаді 2021 р. відбулася міжвідомча нарада за участю міністрів, послів, представників офісу Президента України, секретаря РНБО, а також керівників прикордонних областей України. Як зазначив секретар Ради національної безпеки та оборони України О. Данілов, Україна готується до різних сценаріїв розвитку подій на польсько-білоруському кордоні. Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Польща в Україні Б. Ціхоцький зі свого боку поінформував про етапи спецоперації та заходи реагування польської сторони. Він переконаний, що «міграційна атака – це гібридна операція Білорусі, де мігранти є одночасно і зброєю, і жертвою». Надзвичайний і Повноважний Посол Литовської Республіки в Україні В. Сарапінас висловив подяку Україні за те, що вона була однією з перших країн, які допомогли Литві на початку міграційної кризи [114, с. 195; 144].

Наслідки повномасштабної збройної агресії проти України спровокували нову хвилю міграції тепер вже з України до європейських країн, що містило потенційні загрози виникнення там гуманітарної кризи. У важкому становищі також опинилися вимушені переселенці й у самій Україні, оскільки їх влаштування потребувало значних матеріальних зусиль та фінансів. Усе це так або інакше вимагало втручання керівництва Європейського Союзу. Одним із заходів, щодо покращення ситуації стало створення за сприяння Конгресу Ради Європи онлайн-платформ для координації допомоги українським біженцям. Тут вимушено переміщені особи можуть безкоштовно знайти житло, транспорт та волонтерів, які сприятимуть у вирішенні нагальних проблем [117].

Міжнародну співпрацю депутатів Волинської обласної ради з впливовими європейськими інституціями засвідчує участь голови постійної депутатської комісії обласної ради з питань міжнародного співробітництва, зовнішньоекономічних зв'язків та інвестицій Ю. Вусенко, яка є водночас членом української делегації Конгресу місцевих і регіональних влад Ради

Європи, в нарада членів делегації України з підготовки звіту України щодо виконання своїх зобов'язань у межах Європейської хартії місцевого самоврядування, що відбулася в Офісі Президента України в лютому 2022 р. Підготовка звіту та його ухвалення на пленарному засіданні Конгресу є надзвичайно важливими для України, адже саме в цьому документі висвітлюються результати процесу децентралізації та інші зміни, пов'язані з розвитком місцевої та регіональної демократії, що відбулися в державі упродовж останніх років [211].

Депутатський корпус обласної ради проявляє не аби яку активність в організації пошуку гуманітарної допомоги для постраждалих від війни та військових не лише в межах країни, а й за кордоном. До цієї діяльності вони підключають благодійні організації та волонтерів, обласні комунальні заклади різного спрямування тощо. Так, за дорученням очільника обласної ради, керівники низки комунальних закладів Волині і волонтери відвідали міжнародний волонтерський фонд «*ASOCIATIA ROUND TABLE 20 BOTOSANI*», що функціонує в одному із прикордонних міст Румунії. Ця недержавна установа, що об'єднує понад тисячу волонтерів з різних країн, опікується біженцями та вимушеними переселенцями. Представники від Волині під час зустрічі із засновниками фонду «*ASOCIATIA ROUND TABLE 20 BOTOSANI*» домовилися про взаємодію та співпрацю, а також прийняли від румунських колег багатотонний гуманітарний вантаж з ліками, продуктами, засобами гігієни та індивідуального захисту, товарами для дітей тощо [114, с. 195–196; 49].

Інші міжнародні благодійні організації, з яким вдалося налагодити ефективну взаємодію, розташовані в м. Гамбург у Німеччині. Це волонтерський центр «*ASB Ortsverband Hamburg-Mitte e. V.*» та громадська організація, що заснована українською діаспорою, «*Feine Ukraine – Verien der deutsch-ukrainischen Zusammenarbeit*». Клопоти щодо переведення переговорів у практичну площину взяли на себе радниця голови обласної ради з гуманітарних питань О. Кулакова та керівник благодійного фонду

«Турбота PRO» А. Ковальчук. Практично одразу після закінчення переговорів у травні 2022 р. прийшов перший 20-тонний гуманітарний вантаж з ліками і медичним обладнанням, продуктами харчування та засобами гігієни. У червні завдяки зусиллям цього центру та за сприяння депутатів Волинської обласної ради другий німецький гуманітарний вантаж, що містив медичне обладнання, доправлено до одного з військових шпиталів Кривого Рогу. Спеціалізація цього медичного закладу – реконструктивно-кісткова хірургія [42; 50].

Неодмінною умовою перемоги у війні – розвиток економіки країни, посилення інтеграційних зв'язків з провідними фінансовими установами та корпораціями Європи та світу. У цьому аспекті показовим є співпраця Волині з транснаціональною корпорацією *Nestlé*. У листопаді 2022 р. очільник обласної ради провів робочу зустріч з її представниками в Україні, щодо перспектив подальшої плідної співпраці. Зокрема, у 2021 р. інвестиції *Nestlé* в економіку Волині склали 112 млн грн, а податки до бюджетів різних рівнів сягнули 54 млн. Водночас компанія забезпечувала близько 600 робочих місць з високим рівнем доходу [241].

Прикладом реалізації одного із найбільш масштабних інфраструктурних проєктів ЄС, що реалізовано на Волині, стало завершення у 2022 р. каналізування п'ятьох населених пунктів навколо оз. Світязь (Шацька територіальна громада). Проєкт, що тривав чотири роки, здійснено в межах програми транскордонного співробітництва за фінансової підтримки ЄС, загальна вартість якого склала майже 6,5 млн євро. Показово, що 90 % коштів виділено Європейським Співтовариством, решта – з обласного, районного та селищного бюджетів. За цей час побудовано майже 100 км каналізаційних мереж, до яких приєдналися понад 2,6 тис. домогосподарств, та зведено очисні споруди в селах Світязь і Пульмо, а існуючі в Шацьку модернізовано та розширено. Загалом це дозволило на 80 % скоротити викид стоків у навколишнє середовище [262].

Війна розставила свої пріоритети в спрямування вектору економічного та соціального розвитку, пошуку засобів розв'язанні нагальних проблем, у тому числі завдяки міжнародній допомозі, що поступає від урядів європейських країн, а також недержавних установ, міжнародних організацій та фондів. Так, у січні 2023 р. до Луцька з офіційним візитом прибули представники Фламандського уряду Королівства Бельгія на чолі з Міністр-Президентом Я. Ямбоном, Надзвичайний і Повноважний Посол Бельгії в Україні П. Ван Де Вельде, генеральний директор Бельгійського Червоного Хреста Фландрії Ф. Вандекерхов, заступник Міністра охорони здоров'я України І. Кузін, а також керівництво Товариства Червоного Хреста України. Іноземні гості відвідали Волинь завдяки реалізації проекту співпраці Фламандського уряду та Бельгійського Червоного Хреста Фландрії: «Предмети допомоги для України». Загальний бюджет проекту становить 2 млн євро і спрямований на закупівлю найнеобхіднішого для задоволення потреб населення та критичної інфраструктури у Волинській, Рівненській та Одеській областях.

«Сьогодні ми тут через brutальні дії агресора. Парламент Фландрії з самого початку війни засудив дії РФ, яка нищать не лише демократичні цінності вашої держави, а й усього світу. Фламандський парламент та народ прийняли рішення не залишати людей України на одинці із цією проблемою. Спершу ми спрямовували матеріальну допомогу польському центру допомоги біженцям з України. Також підтримували бельгійський Червоний Хрест, що надавав підтримку людям, які залишилися без засобів для існування чи отримали поранення. Сьогодні ж Україна має новий виклик – пошкодження енергетичної інфраструктури. Відтак, у ході реалізації цього проекту ми зосередились на закупівлі, постачанні та встановленні потужних генераторів на об'єктах критичної інфраструктури українських міст», – наголосив Міністр-Президент Фламандського уряду [114, с. 196; 185].

Особливо тісні зв'язки України загалом та Волині зокрема, налагоджені з Республікою Польща. Плідні торгово-економічні та культурні

відносини України та Польщі зумовлено утворенням Українсько-польського транскордонного регіону. В умовах інтенсифікації процесів євроінтеграції та глобалізації роль прикордонних територій набуває нового змісту. Йдеться про розуміння кордону як важливого чинника суспільно-політичних процесів і зростання «ваги» політичних просторів загалом. У цьому контексті особливого значення набуває реалізація програм і проєктів з країнами, які мають спільний кордон з країнами ЄС, наприклад, українсько-польський проєкт Єврорегіон «Буг». Але і поза офіційні контакти пересічні українці і поляки зустрічаються в межах освітніх і наукових обмінів, здійснення малого прикордонного руху, співпраці на рівні прикордонних територіальних громад тощо.

Початок війни відкрив нову сторінку в українсько-польському міждержавному діалозі, розкрив нові можливості та напрями співпраці. Це найбільш виразно проявилось в здійсненні гуманітарної допомоги та прийому великої кількості українських біженців. Вже в перші дні широкомасштабного вторгнення – в другий половині березня 2022 р., поляки заявили про свою солідарність з Україною, а на Волинь з дружнім візитом прибула делегація польських парламентарів на чолі з віцемаршалком Сейму Республіки Польща.

Наступного місяця у Волинську область прибула офіційна делегація Лодзького воєводства на чолі з головою місцевого Сеймику. Члени делегації зустрілися із представниками ділових кіл області, а також особисто передали багатотонний гуманітарний вантаж Олицькій громаді, де знайшли прихисток близько 230 внутрішньо переміщених осіб [128].

Поширення транскордонного співробітництва між нашими країнами, а також реалізація євроінтеграційної стратегії України, з необхідністю поставили питання щодо збільшення мережі пропускних пунктів між Україною та Польщею. Зокрема перспектива відкриття пункту пропуску «Адамчуки-Збереже» в Шацькій громаді на Волині обговорювалася під час

зустрічі керівництва області з представниками польської гміни Влодава, що відбулася в травні 2022 р. [1].

Зміцненню українсько-польського співробітництва сприяє низка програм за ініціативи та фінансування ЄС. Так, у лютому 2023 р. відбулося перше засідання Моніторингового комітету Програми транскордонного співробітництва *Interreg NEXT* Польща–Україна. Цю програму Європейською Комісією затверджено на період до 2027 р. А її учасниками з українського боку стали Волинська, Рівненська, Львівська, Тернопільська, Івано-Франківська, Закарпатська області, а, відповідно з польського – Підляське, Люблінське, Підкарпатське і частина Мазовецького воєводств.

Делегація Волинської обласної ради взяла участь й у III об'єднавчому Конгресі місцевого самоврядування мережі регіонів трьох морів, що відбувся на початку травня 2023 р. у польському м. Люблін. «Ініціатива трьох морів» або «Тримор'я», відома ще як «Балто-Адріато-Чорноморська ініціатива» – це міжнародна економічно-політична платформа співпраці, яка об'єднує 12 країн Європейського Союзу, розташованих поблизу Балтійського, Чорного та Адріатичного морів. Україну разом із Молдовою визнано партнерами альянсу [114, с. 197; 67]. Зокрема, під час восьмого саміту «Ініціативи трьох морів», що відбувся у столиці Румунії Бухаресті на початку вересня 2023 р., Україна стала асоційованим членом цього альянсу.

У стратегії інтеграційного поступу України Волинь, у силу її прикордонного розташування та налагодження ефективних економічних, торгових і культурних зав'язків з Республікою Польща, займає особливе місце. Саме Польща, що виступає в ролі адвоката України щодо вступу до ЄС, першою здійснила реальні кроки для підтримки Україні зброєю, гуманітарною допомогою, а також прийняла сотні тисяч українців, які шукали прихистку від війни.

Не випадково, що саме з цих міркувань Комітет Верховної Ради України з питань інтеграції України до Європейського Союзу провів на Волині та Львівщині в травні 2023 р. дводенний семінар з питань

поглиблення транскордонного та регіонального співробітництва України. Його авторитетний представницький характер засвідчує присутність на ньому представників Верховної Ради України, керівництва чотирьох міністерств, місцевих органів влади, а також представники Сенату Республіки Польща, Посольств Польщі в Україні та України в Польщі, Генеральних консульств України в Любліні та Кракові. Але показовим є те, що у цій зустрічі взяли участь також співробітники Міжнародної організації з міграції, Європейської Комісії, Консультативної місії ЄС в Україні, Представництва Європейського Союзу в Україні та Проекту «Підтримка ЄС у зміцненні інтегрованого управління кордонами в Україні (EU4IBM)». Головну увагу було приділено утриманню автомобільних пунктів пропуску та будівництву нових переходів на кордонах з ЄС, реалізації Стратегії інтегрованого управління кордонами, виконання програм транскордонного співробітництва тощо [52].

Отже, географія європейського співробітництва Волині має стійку тенденцію до розширення, а перелік форм та суб'єктів комунікації постійно поповнюється новими практиками та учасниками. Попри вирішення нагальних проблем життєдіяльності населення Волинської області, пов'язаних з війною, її керівництво разом з європейськими партнерами спрямовують зусилля на визначенні перспективних напрямів розвитку краю, реалізації інфраструктурних проєктів, посиленні транскордонного та міжрегіонального співробітництва тощо.

Висновки до розділу 3

Отже, практична реалізація механізмів комунікації Волинської обласної ради з громадянами в умовах децентралізації здійснюється за декількома основними напрямками: активізації діяльності обласної ради в питаннях координації роботи органів місцевого самоврядування; участі депутатського корпусу ради в організації відсічі російським агресорам;

комунікації депутатського корпусу ради з волонтерським рухом; поглиблення співпраці з європейськими партнерами тощо. Оскільки місцеве самоврядування як інститут є складною системою публічних органів влади, інституцій громадянського суспільства різного рівня, територіальних громад, форм та механізмів залучення громадян до державних і суспільних справ, то, відповідно, він потребує координації діяльності усіх її складових.

Специфіку цієї діяльності визначали чинники процесів євроінтеграції, реформи децентралізації і головне, забезпечення скоординованої роботи усіх державних і самоврядних структур в умовах воєнного стану. Поряд із традиційними формами та механізмами комунікації, Волинська обласна рада сприяла виникненню та організації ефективної роботи новостворених інститутів, програм і проєктів, забезпечення повноцінної діяльності усіх галузей економіки, соціальної та культурно-духовної сфери краю. Значну увагу при цьому приділено розгортанню волонтерського руху, допомозі внутрішньо переміщеним особам із залученням міжнародних партнерів і церкви. Йдеться про прийнятні умови житла, тепло, одяг, продукти харчування, послуги медичного обслуговування, роботу, безкоштовні юридичні послуги тощо. Водночас головні зусилля ради спрямовані на зміцнення обороноздатності країни, допомогу ЗСУ, добровольчим батальйонам та силам територіальної оборони шляхом їх матеріально-технічного та гуманітарного забезпечення, моральної та психологічної підтримки тощо.

ВИСНОВКИ

Отже, налагодження конструктивних взаємин із суб'єктами суспільно-політичних відносин та громадськістю в умовах реформи децентралізації в Україні є базовою засадою діяльності місцевого самоврядування. Науковий аналіз процесів комунікації Волинської обласної ради з громадськістю, що набув нових інституційних форм в умовах російської збройної агресії, дав змогу зробити низку висновків.

1. Комунікація є неодмінним механізмом інтеграції соціуму. Значна кількість теоретичних підходів щодо визначення сутності комунікації як суспільного явища, засвідчує її багатовимірність та широкий спектр суджень, де акцент робиться на певній властивості комунікації, що в умовах мінливого світу має тенденцію до перманентних змін. Науковий аналіз змістовних характеристик комунікації дає змогу визначити певну парадигму уявлень і трактувань її сутності яка, зокрема, включає інструменталістський, інформаційно-кібернетичний, феноменологічний, екзистенційно-діалогічний, семіотично-нарративний, дискурсивно-комунікативний та ін. підходи. Зі свого боку аналіз політичної комунікації, що зумовлює суб'єктно-об'єктні відносини в публічній сфері, в узагальненому вигляді включає підходи, що уособлюють системний, лінгвістичний, символічний, функціональний організаційний та екологічний виміри.

Комунікація органів публічної влади в умовах демократії, що побудована на засадах транспарентності і доступності до широкого загалу, відповідає засадам т. зв. «доброго управління».

2. Методологія дослідження процесів інституалізації суб'єктів комунікації в Україні в умовах децентралізації базується на врахуванні того, що сьогодні наша держава перебуває в стані війни з притаманними цьому періоду обмеженнями. Вирішення дослідницьких завдань передбачає використання низки принципів, підходів і методів пізнання з одночасним аналізом понятійно-категоріального апарату дослідження, зокрема таких

дефініцій як: «місцеве самоврядування», «децентралізація», «інституалізація», «комунікація», «волонтерство», «внутрішньо переміщені особи», «транспарентність».

Використання системного підходу, процесуального та структурно-функціонального аналізу, складовою частиною якого є дослідження процесів інституалізації, дає змогу стверджувати, що на сучасному етапі реформування місцевого самоврядування йде процес розвитку наявних суспільно-політичних інститутів і практик комунікації. Водночас спостерігається виникнення та інституалізація відносно нових форм, механізмів і процесів комунікації, де найбільш помітними є активізація розгортання волонтерського руху, впорядкування та унормування життєдіяльності внутрішньо переміщених осіб, захист кордонів та допомога ЗСУ та іншим військовим формуванням. Загалом інституалізація супроводжується процесами становлення та прийняття суспільством нових соціальних правил (законів, традицій та ритуалів), створення організаційних структур, відповідальних за виконання порядку дотримання цих правил, що складають інфраструктуру інституціолізованої поведінки, а також формуванням відносин суспільного консенсусу, що відображає згоду людей з новоствореним інституційним порядком. Тобто відбувається легітимація нових інститутів і практик, які використовують органи публічної влади та населення.

3. Аналіз наукової літератури, де розкриваються теоретичні і прикладні аспекти інституалізації процесів комунікації органів місцевого самоврядування в Україні в умовах реформи децентралізації, засвідчив існування достатньо великого масиву наукової продукції, яку можна класифікувати за окремими напрямками або кластерами. Серед них: праці зарубіжних авторів, що присвячені дослідженню феномену комунікації як суспільного явища; роботи вітчизняних вчених, де розглядаються теоретичні і прикладні аспекти комунікації в сфері публічних відносин; література, де здійснено аналіз місцевого самоврядування та децентралізації влади в Україні в їх теоретичному та прикладному вимірах; дослідження як правило

місцевих науковців, які вивчають проблему інституалізації процесів комунікації органів місцевого самоврядування через аналіз досвіду їх діяльності на державному/міждержавному, регіональному та місцевому рівнях. Доведено, що теоретичні аспекти комунікації, місцевого самоврядування та децентралізації значною мірою знайшли своє висвітлення в зарубіжній та вітчизняній літературі. Водночас вивчення проблеми інституалізації процесів комунікації органів місцевого самоврядування загалом та Волинської обласної ради, зокрема, практично перебувають на початковому етапі наукової рефлексії.

4. Аналіз нормативно-правової бази, що регламентує процеси комунікації органів державної влади та місцевого самоврядування в Україні, засвідчує достатньо високий рівень правового забезпечення діяльності органів публічної влади у сфері комунікації з суб'єктами суспільно-політичних відносин і громадянами. Практичним утіленням реалізації завдань реформи місцевого самоврядування на засадах децентралізації є вдосконалення нормативної бази діяльності органів публічного управління та механізмів державного регулювання щодо взаємовідносин центру та регіонів, розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади на різних рівнях адміністративно-територіального устрою, їх фінансової адекватності, що базується на принципі субсидіарності. Практичного виміру діяльності та налагодження ефективної комунікації з населенням надає Регламент Волинської обласної ради, зміст якого відповідно до вимог часу постійно оновлюється. Нормотворчий процес в Україні щодо забезпечення належної комунікації органів публічної влади в досліджуваний період характеризується певною структурованістю та закономірною послідовністю, що відповідає сучасним викликам. Російська збройна агресія проти України внесла відповідні корективи в характер та форми комунікації влади та громадськості, що регламентується низкою законів України та інших нормативно-правових актів.

5. Інституційна структура Волинської обласної ради є складною системою, детермінованою демократичним характером сучасного політичного режиму, характером партійно-політичної структуризації суспільства, його економічної, соціальної та етнокультурної складових. Уособленням чого є склад депутатського корпусу, структура постійних комісій та інших дорадчих структур, кількісний та якісний склад фракцій політичних партій, що значно оновився в результаті місцевих виборів 2015-го та 2020-го рр.

Канали, форми, механізми, процедури комунікації Волинської обласної ради з громадськістю та іншими суб'єктами суспільно-політичних відносин характеризуються багатством форм і напрямів: запити депутатів обласної ради, регіональні програми та хід їх виконання, регуляторні акти, звернення обласної ради до вищих та центральних органів влади, діяльність постійних і конкурсних комісій, консультативно-дорадчих органів, запити та звернення громадян, комунікація з інституціями громадянського суспільства, міжнародними партнерами тощо.

Повномасштабна агресія РФ проти України накреслила в діяльності Волинської обласної ради низку нових пріоритетів та напрямів діяльності, що пов'язані із захистом Вітчизни, підтримкою військових, вимушених переселенців тощо, що вимагало створення відповідних інституційних форм комунікації.

6. Запорукою успішної діяльності органів місцевого самоврядування в Україні є координація та узгодження спільних дій з іншими суб'єктами суспільно-політичних відносин на всіх рівнях – від місцевого, загальнодержавного, до міжнародного. Аналіз та систематизація діяльності Волинської обласної ради в питаннях координації роботи органів місцевого самоврядування різних рівнів дали змогу визначити декілька напрямів. Зокрема: активізація та оновлення діяльності традиційних форм та інститутів комунікації органів публічної влади та інституцій громадянського суспільства відповідно до вимог та викликів сучасності; створення нових

інституцій на центральному та місцевому рівнях, що опікуються проблемами місцевого та регіонального розвитку; активна участь у реалізації міжнародних програм і проєктів щодо розвитку місцевої демократії, економічного та соціокультурного розвитку; інтеграція органів місцевого самоврядування Волині до міжнародних структур; організація допомоги ЗСУ та іншим військовим формуванням, внутрішньо переміщеним особам, а також українським містам і територіям, що зазнали руйнувань під час ворожих бомбардувань тощо.

7. Фактично з перших днів російсько-української війни депутатський корпус Волинської обласної ради взяв активну участь в організації захисту країни від російських окупантів. Зосередження величезного контингенту російських військ на кордонах України не залишало сумнівів щодо планів ворога. Тому ще до початку повномасштабної агресії обласна рада здійснила низку заходів щодо підготовки до війни, які передбачали перегляд бюджетного фінансування в напрямі його збільшення на потреби оборони. Також рада прийняла низку заяв до керівництва країни та світової спільноти щодо введення воєнного стану та визнання РФ країною агресором.

Початок повномасштабної агресії РФ проти України накреслив в її діяльності нові напрями, що спрямовані на організацію господарського, соціального та культурного життя краю в умовах воєнного стану. Особливу увагу при цьому приділено створенню безпечних умов для роботи та навчання, життя та здоров'я населення загалом. Водночас головні зусилля ради спрямовані на зміцнення обороноздатності країни, організацію виробництва відповідної промислової продукції, забезпечення військових необхідним матеріальними ресурсами та сучасними технічними засобами ведення війни, продуктами та медикаментами та ін., що зі свого боку спонукало депутатів до організації їх виробництва та пошуку в широких масштабах. Складовою частиною роботи депутатського корпусу ради є піклування про внутрішньо переміщених осіб та інших соціально вразливих категорій населення, кількість яких з початком війни на території області

значно збільшилася. Відповідно лєвова частка зусиль депутатського корпусу спрямована на організацію волонтерської допомоги усім, хто її потребує.

8. Російсько-українська війна розкрила нові можливості та перспективи розвитку волонтерського руху в Україні, що засвідчив свою ефективність ще на перших етапах російської збройної агресії, починаючи з 2014 р. Слабкість української держави та її збройних сил спонукали волонтерів знаходити нові можливості та ресурси для забезпечення фронту і воїнів усім необхідним, що зі свого боку сприяло зміцненню волонтерського руху, його диверсифікації у вигляді появи нових організацій, фондів, платформ та ініціатив, збільшенню його матеріально-фінансових можливостей тощо. Усе це так чи інакше вимагало відповідної правової регламентації, зокрема шляхом внесення належних змін до податкового кодексу, надання волонтерам певних юридичних преференцій тощо. Усе це зі свого боку сприяло інституалізації волонтерського руху в Україні, перетворенню його на потужну суспільно-політичну силу. За існування великої кількості благодійних організацій, приватних ініціатив вітчизняних та міжнародних установ та організацій, структур громадянського суспільства та церкви тощо, в діяльності Волинської обласної ради на перший план виходять функції координації, організації та контролю.

9. Визначальним чинником відносин з європейськими партнерами є конституційно закріплений курс України на євроінтеграцію, її прикордонний статус, досвід функціонування українсько-польського транскордонного регіону, інтенсивні торгово-економічні та культурні зв'язки з Республікою Польща та окремими країнами ЄС тощо. Співпрацю депутатського корпусу Волинської обласної ради з представниками європейських країн на рівні уповноважених осіб і делегацій, представників ділових кіл і бізнесу визначають різні форми інституційної взаємодії, серед яких вагоме місце займає заключення двосторонніх угод, протоколи про наміри, меморандуми, реалізація інфраструктурних проєктів різних масштабів і складності, створення міжнародної економічно-політичної платформи співпраці типу

«Ініціативи трьох морів», контакти на рівні недержавних установ та організацій тощо. Виклики російсько-української війни визначили низку нових пріоритетних напрямів співпраці, серед яких, крім військово-технічної та гуманітарної допомоги, постають завдання відновлення зруйнованої ворогом економіки країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Адамчуки-Збереже» – спільна потреба прикордонних громад України і Польщі. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 16.05.2022. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/adamchuky-zberezhe-spilna-potreba-prykordonnyh-gromad-ukrayiny-i-polshhi-fotoreportazh/> (05.10.2023).
2. Андрущенко В. П. Організоване суспільство: [проблеми суспільної самоорганізації та інституалізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: досвід соц.-філос. аналізу: у 2 кн.]. Київ: Знання України, 2018. Кн. 1: Від мрії до дії, 2018. 659 с.; Кн. 2: Філософія новітнього державотворення, 2018. 647 с.
3. Афонін Е. А., Сушій О. В. Транспарентність влади в контексті європейської інтеграції України. Конспект лекції до короткотермінового семінару в системі підвищення кваліфікації кадрів. Київ: НАДУ при Президентові України, 2010. 48 с.
4. Баранов О. А. Правове забезпечення інформаційної сфери: теорія, методологія і практика. Київ: Едельвейс, 2014. 497 с.
5. Бажинова О. А. Механізми комунікації влади та громадськості в умовах глобалізації. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2014. № 4. С. 335–338.
6. Баймуратов М., Могилевський В. Формування правового простору місцевого самоврядування в Україні: теоретичні підходи до розуміння та визначення. *Міжнародні та європейські стандарти місцевого самоврядування: проблеми імплементації в Україні*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (20 грудня 2019 р., м. Львів) / за наук. ред. проф. М. Микієвича, проф. О. Сушинського, доц. Р. Бедрія. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2020. С. 11–18.
7. Байрак С. О. Особливості функціонування місцевих органів влади в умовах воєнного стану та їх взаємодія з органами місцевого самоврядування. *Політологічні читання імені професора Богдана Яроша*: зб.

наук. та навч.-метод. праць / за заг. ред. В. І. Бортнікова, Я. Б. Яроша. Луцьк: Вежа-Друк, 2023. Вип. 11. С. 10–17.

8. Баталов О. А., Валюшко І. В. Особливості застосування державно-приватного партнерства як механізму реалізації нової регіональної політики. Аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 10.07.2013. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1239/> (дата звернення: 12.12.2023).

9. Батанов О. Актуальні проблеми реформи конституційної моделі місцевого самоврядування в Україні. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2016. Вип. 5–6. С. 34–43.

10. Баштанник О. В. Функціонування інституту громадських рад у форматі дослідницької стратегії нового інституціоналізму політичної науки. *Регіональні студії*. 2022. № 28. С. 40–45.

11. Бевз Т. Регіональна політична еліта Сумщини: цінності, ідентичності, політична поведінка: монографія. Київ: Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 224 с.

12. Безпека, кордон, енергетика, агросектор: регіональний аспект. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 07.11.2023. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2023/bezpeka-kordon-energetyka-agrosektor-regionalnyj-aspekt/> (дата звернення: 08.12.2023).

13. Беллами Р. Ліберальні права, соціалістичні цілі та обов'язки громадянина. *Лібералізм: антологія, 2-ге вид.* / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. Київ: ВД «Простір»; «Смолоскип», 2009. С. 983–1000.

14. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. Москва: Медиум, 1995. 323 с.

15. Бистрицький Є., Зимовець Р., Пролеев С. Комунікація і культура в глобальному світі. Київ: Дух і літера, 2020. 416 с.

16. Бодрийяр Ж. Симулякры и симуляция / пер. з фр. А. А. Качалов. Москва: Постум, 2017. 320 с.

17. Бойко Н. Соціально-політична неформальна онлайн комунікація: форми прояву та особливості суб'єкта активності. *Українське суспільство: моніторинг соціальних змін*: зб. наук. праць. Київ: Ін-т соціології НАН України, 2017. Вип. 4. С. 335–344.
18. Бортніков В., Бортнікова А. Інтегративні форми комунікації органів публічної влади та інституцій громадянського суспільства в контексті реформи місцевого самоврядування в Україні. *Регіональні студії*. 2023. № 35. С. 47–52.
19. Бортніков В. І., Козюпа О. А. Інституційна структура Волинської обласної ради. *Вісник Львівського університету: філософсько-політологічні студії*. 2022. Вип. 44. С. 155–162.
20. Бортніков В. Проблеми і загрози реформи місцевого самоврядування в Україні на засадах децентралізації. *Політологічні читання імені професора Богдана Яроша*: зб. наук. праць / за заг. ред. В. І. Бортнікова, Я. Б. Яроша. Луцьк: Вежа-Друк, 2021. Вип. 10. С. 25–31.
21. Бортніков В. Розвиток політичного процесу у Волинській області (1991–2021 рр.). *Політичні дослідження*. 2022. № 1. С. 72–98.
22. Бортнікова А. В. Еволюція законодавчої, нормативно-правової бази місцевого самоврядування в Україні. *S.P.A.C.E. Society, Politics, Administration in Central Europe*. Електрон. наук.-практ. журнал. Нац. ун-т «Одес. юр. акад.». 2018. Вип. 8. С. 10–14.
23. Бортнікова А. Еволюція політичної суб'єктності місцевого самоврядування в Україні. *Розвиток громадянського суспільства в умовах воєнного часу*: зб. матеріалів та доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22 квітня 2023 р.). Ред. кол. А. Є. Конверський (голова), О. В. Батрименко, Ф. П. Власенко, [та ін.]. Київ: ВАДЕКС, 2023. С. 9–13.
24. Бортнікова А. В. Місцеве самоврядування на Волині: суспільно-політичні традиції і сучасний процес децентралізації: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2018. 372 с.

25. Бурлачук В. Мас-медіа, вибори і нова реальність. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2019. № 4. С. 90–105.
26. Бурлачук В. Подія та символічний порядок. *Соціальні виміри суспільства: зб. наук. праць*. Київ: Ін-т соціології НАН України, 2017. Вип. 9. С. 55–64.
27. Васютинський В. Інтеракційна психологія влади. Київ: КСУ, 2005. 492 с.
28. Вашкевич В. В. До питання визначення та характеристики внутрішньо переміщених осіб. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/20594/1/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D0%92%D0%9F%D0%9E%20%D0%B2%D0%B8%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%96.pdf> (дата звернення: 08.11.2023).
29. Взаємодія волонтерів – опора України. 07.04.2023. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2023/vzayemodiya-volonteriv-opora-ukrayiny/> (дата звернення: 08.05.2023).
30. Висоцька О. Є. Комунікація як основа соціальних перетворень (у контексті становлення постмодерного суспільства): монографія. Дніпропетровськ: Інновація, 2009. 316 с.
31. Від апарату Волиньради – для бійців 14 бригади. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 02.06.2022. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/vid-aparatu-volynrady-dlya-bijziv-14-brygady/> (дата звернення: 08.02.2023).
32. Відбувся Національний форум «Безпечні та спроможні громади майбутнього» під патронатом Президента України. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/news/novyny-nisd/vidbuvsya-natsionalnyy-forum-bezpechni-ta-spromozhni-hromady-maybutnoho-rid> (дата звернення: 06.02.2024).
33. Відбулася коордрада з питань місцевого самоврядування. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 30.10.2023. URL:

<https://new.volynrada.gov.ua/2023/vidbulasya-koordrada-z-pytan-misczevogo-samovryaduvannya/> (дата звернення: 02.02.2024).

34. Вінничук О. В. Волонтерський рух в умовах російсько-української війни. *Розвиток громадянського суспільства в умовах воєнного часу*: зб. матеріалів та доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22 квітня 2023 р.). Ред. кол. А. Є. Конверський (голова), О. В. Батрименко, Ф. П. Власенко [та ін.]. Київ: ВАДЕКС, 2023. С. 161–165.

35. Вінничук О. В., Кобильник В. В., Ігнат'єва Т. В. Аналіз сучасних практик демократії участі (громадської активності): український досвід. *Регіональні студії*. 2022. № 28. С. 58–62. URL: <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/28/10.pdf> (дата звернення: 02.02.2024).

36. Внутрішньо переміщені особи. *Сайт Міністерства соціальної політики*. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html> (дата звернення: 04.02.2024).

37. Внутрішньо переміщені особи на території Волині. *Волинська обласна державна адміністрація*. 30.10.2023. URL: <https://voladm.gov.ua/article/vnutrishno-peremishcheni-osobi-na-teritoriyi-volini10/> (дата звернення: 07.11.2023).

38. Вовчик, Дикий, Козак і Марічка: ще 4 авто прямують до оборонців. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 12.10.2023. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2023/vovchuk-dykyj-kozak-i-marichka-shhe-4-avto-pryamuyut-do-oboroncziv/> (дата звернення: 07.10.2023).

39. Волинська обласна рада співпрацюватиме з європейськими донорами. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 25.08.2023. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2023/volynska-oblasna-rada-spivpraczuivatyme-z-yevropejskumu-donoramy/> (дата звернення: 19.10.2023).

40. Волинським рятувальникам доправили спорядження і одяг. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 14.02.2023. URL:

<https://new.volynrada.gov.ua/2023/volynskym-ryatuvalnykam-dopravyly-sporjadzhennya-i-odyag/> (дата звернення: 07.10.2023).

41. Волинь в умовах демократичної трансформації (кінець XX – початок XXI століття): кол. монографія / В. І. Бортніков, Н. Н. Коцан, Н. В. Павліха та ін.; за заг. ред. В. І. Бортнікова. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки. 656 с.

42. Волинь і Гамбург уклали гуманітарне партнерство. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 30.04.2022. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/volyn-i-gamburg-uklaly-gumanitarne-partnerstvo/> (дата звернення: 05.06.2022).

43. Волинь – Кіровоградщині. І разом – до перемоги. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 02.04.2022. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/volyn-kirovogradshhyni-i-razom-do-peremogy/> (дата звернення: 05.02.2023).

44. Волиньрада учергове спрямувала кошти на тероборону. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 16.02.2022. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/volynrada-uchergove-spryamuvala-koshty-na-teroboronu/> (дата звернення: 15.07.2022).

45. Волиньрада звернулася до керівництва держави щодо відсічі російській агресії. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 17.02.2022. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/volynrada-zvernulasya-do-kerivnyctva-derzhavy-shhodo-vidsichi-rosijskij-agresiyi/> (дата звернення: 05.09.2022).

46. Волиньрада співпрацюватиме із міжнародною організацією «MEDAIR». *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 20.06.2022. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/volynrada-spivpraczuvatyme-iz-mizhnarodnoyu-organizacziyeu-medair/> (дата звернення: 05.09.2022).

47. Волиньрада ухвалила звернення до лідерів світу. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 05.03.2022. URL:

<https://new.volynrada.gov.ua/2022/volynrada-uhvalyla-zvernennya-do-lideriv-svitu/> (дата звернення: 05.08.2023).

48. Волиньрада учергове спрямувала кошти на тероборону. *Офіційний сайт Волинської обласної ради.* 16.02.2022. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/volynrada-uchergove-spryamuvala-koshty-na-teroboronu/> (дата звернення: 15.07.2022).

49. Волинь співпрацюватиме з румунським міжнародним волонтерським центром. *Офіційний сайт Волинської обласної ради.* 08.04.2022. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/04/08/> (дата звернення: 22.05.2022).

50. Волонтерська місія триває: волиняни привезли допомогу в Кривий Ріг. *Офіційний сайт Волинської обласної ради.* 04.05.2022. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/volonterska-misiya-tryvaye-volynyany-pryvezly-dopomogu-v-kryvyj-rig/> (дата звернення: 22.07.2022).

51. Волонтерський центр «МАРЛОГ» – новий партнер у гуманітарній місії. 16.06.2022. *Офіційний сайт Волинської обласної ради.* URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/volonterskyj-czentr-marlog-novyj-partner-u-gumanitarnij-misiyi/> (дата звернення: 22.07.2022).

52. В порядку денному – євротранскордонна інтеграція. *Офіційний сайт Волинської обласної ради.* 08.05.2023. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2023/v-poryadku-dennomu-yevrotranskordonna-integracziya%ef%bf%bc/> (дата звернення: 12.09.2023).

53. Все – для фронту: Волиньрада спрямувала понад 22 млн на оборону. *Офіційний сайт Волинської обласної ради.* 01.03.2022. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/vse-dlya-frontu-volynrada-spryamuvala-ponad-22-mln-na-oboronu/> (дата звернення: 22.02.2023).

54. Всеукраїнська Асоціація ОТГ. URL: <https://hromady.org/istoriya/> (дата звернення: 02.02.2024).

55. Українська волонтерська служба. *УВС.* URL: <https://volunteer.country/> (дата звернення: 22.05.2023).

56. Габермас Ю. Дії, мовленеві акти, мовленеві інтеракції та життєвий світ; пер. з нім. *Комунікативна практична філософія*. Київ: Лібра, 1999. С. 287–324.

57. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії громадянське суспільство / пер. з нім. А. Онишко / Центр гуманітарних досліджень ЛНУ імені Івана Франка. Львів: Вид-во «Літопис», 2000. 318 с.

58. Гантінгтон С. Політичний порядок у мінливих суспільствах / пер. з англ. Тарас Цимбал. Київ: Наш формат, 2020. 448 с.

59. Гапоненко В. А. Еволюція механізмів взаємодії інститутів держави і громадянського суспільства в умовах воєнного стану. *Розвиток громадянського суспільства в умовах воєнного часу*: зб. матеріалів та доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22 квітня 2023 р.). Ред. кол. А. Є. Конверський (голова), О. В. Батрименко, Ф. П. Власенко [та ін.]. Київ: ВАДЕКС, 2023. С. 14–17.

60. Гац В. Г. Форми та засоби комунікації у сучасному суспільстві. *Політологічні читання імені професора Богдана Яроша*: зб. наук. та навч.-метод. праць / за заг. ред. В. І. Бортнікова, Я. Б. Яроша. Луцьк: Вежа-Друк, 2023. Вип. 11. С. 245–251.

61. Гидденс Э. Социология / при участии К. Бердсол; пер. с англ. Изд. 2-е. Москва: Едиториал УРСС, 2005. 632 с.

62. Голова Волиньради скликав лідерів громад на координаційну раду. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 18.08.2023. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2023/golova-volynrady-sklykav-lideriv-gromad-na-koordynacziynu-radu/> (дата звернення: 22.10.2023).

63. Голова Волиньради сьогодні працює в українському парламенті. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 18.04.2023. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2023/golova-volynrady-sogodni-praczyuye-v-ukrayinskomu-parlamenti/> (дата звернення: 22.11.2023).

64. Горбатюк М. В. Реформа місцевого самоврядування в Україні: спроби, підрахунки, досягнення (1991–2020). *Політичний процес у незалежній Україні: підсумки і проблеми*: монографія. Вид. 2-ге, доп. Київ: Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. С. 383–353.

65. Городенко Л. Теорія мережевої комунікації: монографія; за заг. наук. ред. В. Ф. Іванова. Київ: Академія української преси; Центр вільної преси, 2012. 387 с.

66. Горохова Л., Невинна Г. Досягнення та перспективи реформи децентралізації в Україні. *Вісник Львівського університету: філософсько-політологічні студії*. 2023. Вип. 46. С. 253–261.

67. Григорій Недопад взяв участь у конгресі Тримор'я. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 17.05.2023. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2023/grygorij-nedopad-vzyav-uchast-u-kongresi-trymorya/> (дата звернення: 25.08.2023).

68. Григорій Недопад: «інформаційний фронт не менш важливий, ніж поле бою». *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 18.08.2023. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2023/grygorij-nedopad-informacijnyj-front-nemsh-vazhlyvuj-nizh-pole-boyu> (дата звернення: 06.11.2023).

69. Григорій Недопад: «наша ощадливість – це енергобезпека країни». *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 20.10.2022. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/grygorij-nedopad-nasha-osshadlyvist-cze-energobezpeka-krauyiny/> (дата звернення: 22.11.2022).

70. Громади можуть залучити європейські інвестиції на житло для ВПО. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 09.03.2023. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2023/gromady-mozhut-zaluchyty-yevropejski-investycziyi-na-zhytlo-dlya-vpo/> (дата звернення: 22.04.2023).

71. Громади навчатимуть ефективності заради спроможності. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 07.02.2022. URL:

<https://new.volynrada.gov.ua/2022/gromady-navchatymut-efektyvnosti-zarady-spromozhnosti/> (дата звернення: 08.03.2022).

72. Громадяни і політика: інтерес до політики, громадянська активність, політична освіта (вересень 2023 р.). *Разумков центр*. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/gromadiany-i-polityka-interes-do-polityky-gromadianska-aktyvnist-politychna-osvita-veresen-2023r> (дата звернення: 07.11.2023).

73. Громадянське суспільство України в умовах війни – 2022. *ЄДНАННЯ*. URL: <https://ednannia.ua/attachments/article/12447/%D0%93%D1%80%D0%BЕ%D02022.pdf> (дата звернення: 22.10.2023).

74. Гурне Б. Державне управління / пер. з фр. В. Шовкуна. Київ: Основи, 1993. 165 с.

75. Даниленко С. Перевтилення демократії в інформаційну добу: роль нових медіа та громадянського комунікування. *Політичні дослідження*. 2021. № 1. С. 90–104.

76. День депутата: про надання послуг і наповнення бюджету. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 15.06.2022. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/den-deputata-pro-nadannya-poslug-i-napovnennya-byudzhetu-fotoreportazh/> (дата звернення: 22.06.2022).

77. Депутати затвердили положення про наглядові ради комунальних підприємств. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 11.04.2023. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2023/deputaty-zatverdily-polozhennya-pro-naglyadovi-rady-komunalnyh-pidpryyemstv/> (дата звернення: 12.10.2023).

78. Депутати обрали кандидатів до складу поліцейських комісій. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 06.10.2022. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/deputaty-obraly-kandydativ-do-skladu-policzejskyh-komisij/> (дата звернення: 12.11.2022).

79. Депутати схвалили звернення до центральної влади та МОКУ. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 16.03.2023. URL:

<https://new.volynrada.gov.ua/2023/deputaty-shvalyly-zvernennya-do-czetralnoyi-vlady-ta-moku/> (дата звернення: 12.06.2023).

80. Депутати схвалили звіт голови про діяльність Волиньради. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 01.04.2022. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/deputaty-shvalyly-zvit-golovy-pro-diyalnist-volynradu/> (дата звернення: 12.06.2022).

81. Держава і регіони – рух назустріч. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 18.09.2023. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2023/derzhava-i-regiony-ruh-nazustrich/> (дата звернення: 24.11.2023).

82. Держава і суспільство в Україні: історія і сучасність / за ред. д. і. н. О. М. Майбороди. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2013. 184 с.

83. Державна служба статистики України. *Офіційний веб-сайт*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 15.10.2023).

84. Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу: аналітична доповідь / [Жаліло Я., Шевченко О., Романова В. та ін.]; за наук. ред. Я. А. Жаліла. Київ: НІСД, 2019. 192 с.

85. Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні: наук. доп. / О. В. Шевченко, В. В. Романова, Я. А. Жаліло та ін. / за наук. ред. д-ра економ. наук Я. А. Жаліла. Київ: НІСД, 2020. 153 с.

86. Дір І. Результати саміту Україна-ЄС: майбутні виклики. *Міжнародне співробітництво та Україна в сучасних глобальних цивілізаційних процесах: актуальні економічні, політико-правові, безпекові та соціально-гуманітарні аспекти*: матеріали доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 18–19 квітня 2023 р.) / за заг. ред.: М. М. Палінчак, М. М. Король, В. В. Химинець. Ужгород: Вид-во УЖНУ «Говерла», 2023. С. 361–364.

87. Для медиків та воїнів – зібрано черговий гуманітарний вантаж. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 10.07.2023. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2023/dlya-medykiv-ta-voyiniv-zibrano-chergovyj-gumanitarnyj-vantazh/> (дата звернення: 13.02.2023).

88. Для переселених родин з дітьми – Волиньрада передала чергову партію гумдопомоги. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 24.05.2022. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/dlya-pereselenyh-rodyn-z-ditmy-volynrada-peredala-chergovu-partiyu-gumdopomogy/> (дата звернення: 13.02.2023).

89. До навчальної програми внесуть обов'язкові уроки безпеки під час війни. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 11.08.2022. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/do-navchalnoyi-programy-vnesut-obovyazkovi-uroky-bezpeky-pid-chas-vijny/> (дата звернення: 13.02.2023).

90. Доповідь до щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України». *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2022. 135 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-12/ad-nisd-do-poslannya-prezidenta-ukraini-2022.pdf> (дата звернення: 09.01.2024).

91. Дорожня карта децентралізації: реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади. URL: <https://mtu.gov.ua/content/reforma-decentralizacii-dorozhnya-karta.html> (дата звернення: 01.02.2024).

92. Енергоефективна громада: стартував практикум для тергромад. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 30.03.2023. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2023/energoefektyvna-gromada-startuvav-praktykum-dlya-tergromad/> (дата звернення: 20.11.2023).

93. Європейська хартія міст II. (Маніфест нової урбаністики) від 29 травня 2008 р. URL: <http://www.slg-coe.org.ua/wp-content/uploads/2015/05/Principle-9.-European-chart.pdf> (дата звернення: 13.04.2022).

94. Європейська хартія місцевого самоврядування, м. Страсбург, 15 жовтня 1985 року. Офіційний переклад. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_036 (дата звернення: 10.11.2022).

95. Єгорова В. С. Процес децентралізації влади в Україні. *Конституційне право та конституційний процес в Україні*: часопис Київського ун-ту права. 2017. Вип. 4. С. 66–69.

96. Єсімов С. С., Бондаренко В. А. Транспарентність як принцип діяльності органів публічного управління в умовах використання інформаційних технологій. *Соціально-правові студії*. 2018. Вип. 1. С. 42–49.

97. Загальна декларація волонтерів, прийнята на XI конгресі Міжнародної асоціації волонтерів. *Права людини*. Київ: Просвіта, 2002. С. 67–80.

98. За європейським стандартом: розбудові багаторівневого врядування бути. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 15.10.2023. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2023/za-yevropejskym-standartom-rozbudovi-bagatorivneвого-vryaduvannya-buty/> (дата звернення: 20.12.2023).

99. Законодавчий вимір реформи децентралізації. Короткий огляд законопроектів та основних нормативно-правових актів (станом на 13 червня 2017 року) / заг. ред. та упоряд. Парасюк І. Л. Київ: ФОП Москаленко О. М., 2017. 36 с.

100. Звернення голови обласної ради Григорія Недопада до волинян. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 23.02.2022. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/zvernennya-golovy-oblasnoyi-rady-grygoriya-nedorada-do-volynyan/> (дата звернення: 02.02.2023).

101. З Волині на передову прямують подарунки бійцям князівської бригади. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 02.12.2022. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/z-volyni-na-peredovu-pryamuyut-podarunky-bijczyam-knyazivskoji-brygady/> (дата звернення: 02.02.2023).

102. З добрим словом і гостинцями: голова Волиньради зустрівся з переселенцями. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 29.07.2022. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/z-dobrym-slovom-i-gostynczyamy-golova-volynrady-zustrivsyaz-pereselencyamy-fotoreportazh/> (дата звернення: 02.10.2022).

103. Зінченко І. Історія виникнення звернень громадян та їх вплив на діяльність органів державної влади. *Міністерство юстиції*. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_24799 (дата звернення: 23.10.2023).

104. Зуйковська А. Соціальні мережі як середовище політичної комунікації. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2014. № 1. С. 272–281.

105. Ідентичність громадян України: тенденції змін (травень 2023 р.). *Центр Разумкова*. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-traven-2023r> (дата звернення: 08.02.2024).

106. І дорослі, і малі – як працює Камінь-Каширський гуманітарний штаб. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 08.06.2022. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/i-dorosli-i-mali-yak-praczuuye-kamin-kashyrskiy-gumanitarnyj-shtab-fotoreportazh/> (дата звернення: 02.10.2022).

107. Інтеграція переселенців на Волині: відбувся форум ВПО. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 07.04.2023. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2023/integracziya-pereselencziv-na-volyni-vidbuvsya-forum-vpo/> (дата звернення: 02.10.2023).

108. Історія Волині: науково-популярне видання / наук. редактор, керівник автор. колективу М. М. Кучерепа; авт. кол.: В. А. Білик, Г. В. Бондаренко, В. І. Бортніков та ін.; Волин. нац. ун-т імені Лесі Українки. Суми: Університетська книга, 2023. 672 с.

109. Карпюк А. Організація роботи із зверненнями громадян в умовах воєнного часу. *Актуальні проблеми сучасної освіти та науки в контексті євроінтеграційного поступу*: матеріали доп. учасн. ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 25 трав. 2023 р.) / упоряд.: О. А. Бундак, Л. В. Бензель. Луцьк: ЛІРоЛ, 2023. С. 159–164.

110. Кириченко Г. В. Інформаційно-комунікаційні механізми як інновації в системі формування позитивного іміджу органів державної влади.

Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського: державне управління. 2019. Т. 30. № 6. С. 46–54.

111. Климанська Л. Д. Соціально-комунікативні технології в політиці: таємниці політичної «кухні»: монографія. Львів: Вид-во Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2007. 332 с.

112. Ковальчук М. Комунікативна відкритість як складник предметного поля політології. *Вісник Львівського університету: філософсько-політологічні студії.* 2020. Вип. 28. С. 153–159.

113. Козюпа О. А. Реалізація принципу відкритості у діяльності Волинської обласної ради у 2020–2021 рр. (аналітичний матеріал до звіту голови обласної ради). *Політологічні читання імені професора Богдана Яроша: зб. наук. та навч.-метод. праць / за заг. ред. В. І. Бортнікова, Я. Б. Яроша.* Луцьк: Вежа-Друк, 2023. Вип. 11. С. 54–58.

114. Козюпа О. А. Форми комунікації Волинської обласної ради з країнами Європейської Співдружності у 2021–2023 рр. *Літопис Волині: всеукр. наук. часопис.* 2023. Число 29. С. 194–198.

115. Козюпа О. А. Форми участі Волинської обласної ради в організації відсічі російським агресорам. *Регіональні студії.* 2024. Вип. 36. С. 112–118.

116. Козюпа О. А. Юрген Габермас про зворотній бік відкритості. *Розвиток громадянського суспільства в умовах воєнного часу: зб. матеріалів та доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22 квітня 2023 р.).* Ред. кол. А. Є. Конверський (голова), О. В. Батрименко, Ф. П. Власенко [та ін.]. Київ: ВАДЕКС, 2023. С. 39–42.

117. Конгрес Ради Європи створив онлайн-платформи для допомоги Україні. *Офіційний сайт Волинської обласної ради.* 01.04.2022. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/kongres-rady-yevropy-stvoryv-onlajn-platformy-dlya-dopomogy-ukrayini/> (дата звернення: 18.08.2022).

118. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96. Редакція від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.03.2024).

119. Концепція реформування місцевого самоврядування та організації територіальної влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 № 333-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80> (дата звернення: 06.02.2022).

120. Костенко Н. Публічне і приватне: реконфігурація взаємодії у громадянському акті. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2019. № 2. С. 53–69.

121. Кочубей Л. Політична комунікація як фактор розвитку громадянського суспільства. *Демократизація політичних інститутів і суспільний розвиток в Україні*: зб. наук. праць / за ред. О. О. Рафальського, О. М. Майбороди. Київ: Ін-т політ. і етнонац. Досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2019. С. 102–118.

122. Кочубей Л. О. Політична комунікація як чинник суспільно-політичного розвитку. *Політичний процес у незалежній Україні: підсумки і проблеми*: монографія. Вид. 2-ге, доп. Київ: Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. С. 564–581.

123. Критична відбудова повинна розпочатися вже. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 14.07.2022. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/krytychna-vidbudova-povynna-rozpochatysya-vzhe/> (дата звернення: 20.08.2022).

124. Крос К., Гакет Р. Політична комунікація і висвітлення новин у демократичних суспільствах: перспективи конкуренції / пер. з англ. Р. Ткачук. Київ: Основи, 2000, 142 с.

125. Кудіна О. Транспарентність влади в Україні: проблеми становлення та чинники забезпечення. *Вісник Дніпропетровського*

університету. Серія Філософія. Соціологія. Політологія. 2013. Т. 21, Вип. 23. С. 33–38.

126. Лендшел М. О. Місцева демократія у країнах Центральної і Східної Європи: монографія. Ужгород: Мистецька лінія, 2011. 688 с.

127. Ліпкан В. А., Дімчогло М. І. Консолідація інформаційного законодавства України. Київ: О. С. Ліпкан, 2014. 415 с.

128. Лодзькі партнери – для Олицької громади. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 21.04.2023. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2023/lodzki-partnery-dlya-olyczkoji-gromady/> (дата звернення: 08.10.2023).

129. Луман Н. Общество общества / пер. з нем. / А. Антоновский, А. Глухов, О. Никифоров. Москва: Изд-во «Логос», 2011. 640 с.

130. Лях Т. Л. Менеджмент волонтерських груп від А до Я. Київ: Версо-04, 2012. 288 с.

131. Майборода О. Перспективи партнерської моделі взаємодії між державою і суспільством у сучасній Україні: постановка проблеми. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2014. № 3. С. 8–24.

132. Мазур В. Г. Комунікація як механізм взаємодії державних органів влади та громадськості на регіональному рівні. *Державне управління: вдосконалення та розвиток*: електр. журнал Дніпровського аграрно-економ. ун-ту. 2011. № 8. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=313> (дата звернення: 14.04.2023).

133. Маклюэн М. Галактика Гутенберга: сотворение человека печатной культуры; пер. з англ. А. Юдина. Киев: Ника-Центр, 2003. 432 с.

134. Малиновський В. Я. Децентралізаційна реформа: передумови, реалізація, результати, перспективи. *Суспільно-політичні процеси*. Наук. вид. Акад. політ. наук. Київ: Політія, 2021. Вип. 1 (17). С. 227–243.

135. Малиновський В. Я. Дизайн публічної влади на субрегіональному рівні в у контексті нових викликів. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2020. № 2. С. 209–224.

136. Малиновський В. Особливості місцевих виборів 2020 р. у Волинській області. *Політологічні читання імені професора Богдана Яроша*: зб. наук. та навч.-метод. праць / за заг. ред. В. І. Бортнікова, Я. Б. Яроша. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. Вип. 11. С. 92–100.
137. Малиновський В. Підсумки децентралізації 2019 року у Волинській області. *Політологічні читання імені професора Богдана Яроша*: зб. наук. праць / за заг. ред. В. І. Бортнікова, Я. Б. Яроша. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. Вип. 9. С. 97–105.
138. Малиновський В. Я. Реформа децентралізації у Волинській області: монографія. Луцьк: ПП «Волинська друкарня». 2021. 352 с.
139. Малиновський В. Я. Становлення і розвиток місцевого самоврядування у Волинській області (1990–2010 рр.): монографія. Луцьк: Ініціал, 2013. 352 с.
140. Мартиновський Д. П. Втілення міжнародних стандартів місцевого самоврядування в систему законодавства України. *Європейські перспективи*. 2013. № 1. С. 160–165.
141. Матвійчук А. В. Волонтерський рух як самоорганізація українського громадянського суспільства в умовах протистояння російської агресії. *Розвиток громадянського суспільства в умовах воєнного часу*: зб. матеріалів та доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22 квітня 2023 р.). Ред. кол. А. Є. Конверський (голова), О. В. Батрименко, Ф. П. Власенко [та ін.]. Київ: ВАДЕКС, 2023. С. 180–184.
142. Мельник В. Становлення інституційної моделі владних структур Волині. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2014. № 14. С. 127–131.
143. Мельник В. Тенденції розвитку громадського сектору Волинської області. *Грані*: наук.-теорет. і громадсько-політ. альманах. 2014. № 12. С. 71–77.
144. Міграційна криза: Україна готується до різних сценаріїв. *Сайт Волинської обласної ради*. 15.11.2021. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2021/>

[migraczijna-kryza-ukrayina-gotuyetsya-do-riznyh-sczenariyiv/](#) (дата звернення: 12.10.2022).

145. Міжнародний саміт міст та регіонів: світова підтримка України. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 19.04.2023. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2023/mizhnarodnyj-samit-mist-ta-regioniv-svitova-pidtrymka-ukrayiny/> (дата звернення: 05.12.2023).

146. Місцеве самоврядування в Україні: євроінтеграційний шлях: колективна монографія / за заг. ред. Р. М. Плюща. Київ: РІДНА МОВА, 2016. 808 с.

147. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні: колективна монографія / за заг. ред. Р. М. Плюща. Київ: РІДНА МОВА, 2016. 744 с.

148. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень / [А. П. Лелеченко, О. І. Васильєва, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук]. Київ: 2017. 110 с.

149. Місцеве самоврядування як чинник стійкості тилу: аналітична доповідь / [В. Г. Потапенко, В. О. Баранник, Н. В. Бахур та ін.]; за ред. В. Г. Потапенка. Київ: НІСД, 2023. 54 с. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.02> (дата звернення: 22.01.2023).

150. Монітори і кавери: облрада виконала чергове замовлення воїнів. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 02.12.2022. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/monitory-i-kavery-oblrada-vykonala-chergove-zamovlennya-voyniv/> (дата звернення: 22.01.2023).

151. На Волині створили інтерактивну карту для поселення переселенців. *Волинська обласна державна адміністрація*. 10.01.2023. URL: <https://voladm.gov.ua/article/na-volini-stvorili-interaktivnu-kartu-dlya-poselennya-pereselenciv/> (дата звернення: 06.10.2023).

152. Налівайко Л., Романов М. Поняття, ознаки та значення транспарентності в контексті євроінтеграції. *Visegrad Journal on Human*

Rights. 2016. № 4/1. С. 158–163. URL: http://vjhr.sk/archive/2016_4/part_1/26.pdf (дата звернення: 29.11.2022).

153. На передову прямує черговий гумвантаж від Волиньради. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 25.04.2023. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2023/na-peredovu-pryamuje-chergovyj-gumvantazh-vid-volynrady/> (дата звернення: 22.06.2023).

154. Насильство та суспільні порядки. Основні чинники, які вплинули на хід історії / Дуглас Норт, Джон Воллес, Баррі Вайнгест; пер. з англ. Тарас Цимбал. Київ: Наш формат, 2017. 352 с.

155. Наумова М. Українці в соціальних медіа. *Українське суспільство: моніторинг соціальних змін: зб. наук. праць*. Київ: Ін-т соціології НАН України, 2017. Вип. 4. С. 400–413.

156. Наход М. Місцеві вибори – 2010: Волинська область. *Місцеві вибори – 2010. Пульс країни* / відп. ред. А. Когут, К. Сідаш. Київ: Лаб. законодавчих ініціатив, 2011. С. 57–65.

157. Національна стратегія розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки. Затверджено Указом Президента України від 27 вересня 2021 р. № 487/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text> (дата звернення: 22.10.2023).

158. Нижник О. Теоретичні аспекти впливу децентралізації на розвиток держави та територіальних громад. *Вісник НАДУ при Президентові України. Серія Державне управління*. 2016. № 3. С. 56–62.

159. Нове покоління українського політикуму в умовах війни та повоєнних суспільних трансформацій: матеріали круглого столу (Київ, 15 листопада 2022 р.) / за наук. ред. Ю. Ж. Шайгородського, С. Л. Чуніхіної; Нац. академія наук України, Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса; Нац. академія пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології. Київ: Талком, 2023. 36 с. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/Zbirnyk_za_materialamy_kr.stolu-2023.pdf (дата звернення: 15.02.2024).

160. Обласна влада та ООН обговорили проблеми, пов'язані з вимушеними біженцями. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 27.09.2022. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/oblasna-vlada-ta-oon-obgovoryly-problemy-povyazani-z-vymushenyu-bizhencyamy/> (дата звернення: 02.10.2023).

161. Обласні комунальні заклади отримали 25 тонн продуктів. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 20.02.2023. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2023/oblasni-komunalni-zaklady-otrymaly-25-tonn-produktiv/> (дата звернення: 30.06.2023).

162. Обласні ради увійдуть до нацради з відновлення України. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 24.05.2022. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/oblasni-rady-uvijdut-do-naczrady-z-vidnovlennya-ukrayiny/> (дата звернення: 30.06.2022).

163. Одностайно: Волиньрада проголосувала за заборону УПЦ МП на території області. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 10.04.2023. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2023/odnostajno-volynrada-progholosuvala-za-zaboronu-upcz-mp-na-terytoriyi-oblasti/> (дата звернення: 30.06.2023).

164. Остапець Ю., Копинець Ю. Регіональні особливості електорального вибору громадян за результатами місцевих виборів 2020 року в Україні. *Політичні перетворення в країнах Центральної та Східної Європи: історико-політичні, етнонаціональні, електоральні та державно-управлінські аспекти*. Матеріали наук. конф., присвяч. 30-річчю від дня утворення кафедри політології і держ. управління ДВНЗ «Ужгородський національний університет» / за заг. ред. проф. М. М. Вегеша і Ю. О. Остапця. Ужгород: Вид-во ПП «АУТДОР-ШАРК», 2021. С. 38–55.

165. Оцінка громадянами ситуації в країні. Довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів. Ставлення до проведення загальнонаціональних виборів в Україні до завершення війни (вересень 2023р.). *Разумков Центр*. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-dovira-do->

sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-provedennia-zagalnonatsionalnykh-vyboriv-v-ukraini-do-zavershennia-viiny-veresen-2023r (дата звернення: 07.11.2023).

166. Очікувані ризики у процесі децентралізації. Аналітична записка. *Сайт Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України*. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1021> (дата звернення: 12.11.2023).

167. Павлов Д. М. Політична пропаганда: теорія та практика: монографія. Дніпро: Акцент ПП, 2018. 454 с.

168. Панейко Ю. Теоретичні основи самоврядування. Львів: Літопис, 2002. 195 с.

169. Панина Н. В. Постсоветская деинституционализация и становление новых социальных институтов в украинском обществе. *Избранные труды по социологии*: в 3-х т. Киев: Факт, 2008. Т. I. С. 63–87.

170. Панкевич І. М. Традиція виборності влади в Україні: монографія. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2015. 488 с.

171. Панченко Т. В. Принцип субсидіарності у сучасному демократичному розвитку: монографія. Харків: Майдан, 2011. 368 с.

172. Панькова О., Касперович О. Українське волонтерство в умовах збройної російської агресії: зміцнення потужностей через залучення ресурсів цифровізації, платформізації, ікт та мережевих технологій. *Економічний вісник Донбасу*. 2022. № 2. С. 113–123.

173. Панькова О., Касперович О. Український волонтерський рух в умовах збройної російської агресії в контексті національних та глобальних викликів і можливостей післявоєнного відновлення країни. *Журнал Європейської економіки*. 2022. № 3. Т. 21. С. 277–294.

174. Парсонс В. Публічна політика. Вступ до теорії й практики аналізу політики; пер. з англ. О. Дем'янчука. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 549 с.

175. Пастущенко К. Чому після війни в Україні важливо продовжити децентралізацію. *Економічна правда*. 23 березня 2023 року. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/03/23/698335/> (дата звернення: 14.10.2023).

176. Пашковська М. Поняття транспарентності в сучасній науці «Державне управління». *Ефективність державного управління*: зб. наук. праць. 2013. Вип. 34. С. 135–143.

177. Перегуда Є. Методологічні підходи до аналізу політичного у ХХ–ХХІ століттях. *Історія політичної думки*: підручник / за заг. ред. Н. М. Хоми [І. В. Алексеєнко, Т. В. Андрущенко, О. В. Бабкіна та ін.]. Львів: Новий Світ – 2000, 2016. С. 338–415.

178. Переможемо, пересилимо, відбудуємо. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 28.04.2022. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/peremozhemo-peresylymo-vidbuduyemo/> (дата звернення: 20.01.2024).

179. Переобрано керівництво УАРОР. Григорій Недопад – віцепрезидент. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 28.09.2023. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2023/pereobrano-kerivnytstvo-uaror-grygorij-nedorad-viczeprezydent/> (дата звернення: 27.11.2023).

180. Пилаєва В. М. Реалізація принципу транспарентності діяльності органів виконавчої влади: європейський досвід. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Юридичні науки*. 2014. Вип. 6–1. Т. 3. С. 23–29.

181. Погорілко В. Ф., Батанов О. В. Місцеве самоврядування. *Юридична енциклопедія: в 6-ти т.* / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голов. ред.) та ін. Київ: Укр. енцикл. 2001. Т. 3. С. 731–732.

182. Половинчак Ю. Особливості інтерактивного простору соціальних медіа в контексті реалізації маніпулятивних технологій. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2015. № 5. С. 183–193.

183. Положення про постійні комісії обласної ради: Рішення обласної ради 08.12.2015 № 1/10. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. URL: http://volynrada.gov.ua/commission_regulation (дата звернення: 12.02.2022).

184. Порядок оприлюднення Волинською обласною радою наборів даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних: Розпорядження Волинської обласної ради від 22.07.2019 № 215. URL: <https://volynrada.gov.ua/order/pro-zabezpechennya-oprilyudnennya-volinskoj-ublasnoy-radoy-naboriv-danikh-yaki-pidlyagayut> (дата звернення: 21.07.2023).

185. Потужні генератори – чергова допомога від Бельгії. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 23.01.2023. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2023/potuzhni-generatory-cherгова-dopomoga-vid-belgiyi/> (дата звернення: 21.07.2023).

186. Почепцов Г. Нові комунікативні можливості у сфері державного управління. *ДМ Media sapiens*. 08.07.2012. URL: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/8049.pdf> (дата звернення: 14.04.2023).

187. Про безпекову ситуацію та тилову роботу. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 05.07.2022. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/pro-bezpekovu-sytuacziyu-ta-tylovu-robotu/> (дата звернення: 14.08.2022).

188. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 03.02.2015 № 141-VIII. Редакція від 20.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text> (дата звернення 10.11.2022).

189. Про внесення змін до Закону України № 2519-IX «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності: Закон України № 2519-IX від 15 серпня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2519-20#Text> (дата звернення: 07.02.2024).

190. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо сприяння розвитку волонтерської діяльності та діяльності неприбуткових установ та організацій в умовах збройної агресії Росії проти України: Закон України № 2520-IX від 15 серпня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2520-20#Text> (дата звернення: 07.02.2024).

191. Про внесення змін до рішення Волинської обласної ради від 10 грудня 2020 р. № 2/5 «Про затвердження Регламенту Волинської обласної ради восьмого скликання»: рішення від 11 лютого 2021 р. № 4/13. URL: <http://nra.voladm.gov.ua/index.php?content=all> (дата звернення: 12.02.2022).

192. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19 квітня 2011 р. № 3236-VI. Редакція від 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17> (дата звернення: 12.04.2023).

193. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI. Редакція від 23.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 20.05.2023).

194. Проєкт USAID «Підвищення ефективності роботи і підзвітності органів місцевого самоврядування» («ГОВЕРЛА»). *Децентралізація*. URL: <https://decentralization.gov.ua/donors/hooverla> (дата звернення: 25.11.2023).

195. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України № 1706-VII від 20.10.2014 р. Редакція від 03.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 15.10.2023).

196. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996. Редакція від 27.06.2023. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-п> (дата звернення: 14.04.2023).

197. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України № 1160-4 від 11 вересня 2003 р. Редакція від 19.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text> (дата звернення: 20.03.2022).

198. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки: Закон України від 09.04.2015 № 317-VIII. Редакція від 27.07.2023. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/317-19> (дата звернення: 13.02.2024).

199. Про затвердження Комплексної Програми розвитку та функціонування української мови у Волинській області на 2023–2026 роки: Рішення Волинської обласної ради від 13.04.2023 р. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/decisions-resolution/pro-zatverdzhennya-kompleksnoyi-programy-rozvytku-ta-funkczionuvannya-ukrayinskoji-movy-u-volynskij-oblasti-na-2023-2026-roky/> (дата звернення: 14.10.2023).

200. Про затвердження Регламенту Волинської обласної ради восьмого скликання: рішення від 10 грудня 2020 р. № 2/5. URL: <https://www.google.com/search?client=firefox-b-...> (дата звернення: 12.02.2022).

201. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 р. № 393/96-ВР. Редакція від 01.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 07.08.2022).

202. Про звернення депутатів Волинської обласної ради до Президента США Джо Байдена, Президента Франції Емманюеля Макрона, Федерального канцлера Німеччини Олафа Шольца про закриття повітряного простору над Україною для ворожих літаків та ракет. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 05.03.2022. URL: <https://volynrada.gov.ua/session/14/2-1> (дата звернення: 02.06.2023).

203. Про звіт голови Волинської обласної ради за 2022 р.: Рішення Волинської обласної ради № 20/2 від 16.03.2023 р. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/resolutions/pro-zvit-golovy-volynskoyi-oblasnoyi-rady-vosmogo-sklykannya-za-2022-rik/> (дата звернення: 02.06.2023).

204. Про згуртованість і регіональний розвиток на шляху до ЄС. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 15.09.2023. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2023/pro-zgurtovanist-i-regionalnyj-rozvytok-na-shlyahu-do-yes/> (дата звернення: 16.10.2023).

205. Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 року № 2849-IX. Редакція від 11.02.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text> (дата звернення: 05.03.2024).

206. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. Редакція від 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25.05.2023).

207. Про підготовку інформаційних матеріалів до звіту голови обласної ради. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 29.12.2022. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/orders-volynrada/pro-pidgotovku-informacijnyh-materialiv-do-zvitu-golovy-oblasnoyi-rady/> (дата звернення: 30.12.2022).

208. Про порядок забезпечення доступу до публічної інформації у Волинській обласній раді: Розпорядження Волинської обласної ради від 15.08.2019 № 248. URL: <https://volynrada.gov.ua/order/pro-poryadok-zabezpechennya-dostupu-do-publichnoyi-informatsiyi-u-volinskii-oblasnii-radi> (дата звернення: 21.07.2023).

209. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. Редакція від 19.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 10.11.2023).

210. Про проект. URL: <https://palyanytsya.info/about> (дата звернення: 22.05.2023).

211. Про розвиток місцевої демократії Україна звітуватиме у Раді Європи. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 05.02.2022. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/pro-rozvytok-miscevoyi-demokratiyi-ukrayina-zvituvatyme-u-radi-uevropy/> (дата звернення: 10.02.2023).

212. Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11 липня 2002 р. № 93-IV. Редакція від 16.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15#Text> (дата звернення: 12.07.2022).

213. Публічна інформація у формі відкритих даних. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/bilshe/publicna-informacziya/> (дата звернення. 10.09.2023).

214. Радченко О. В. Категорія «механізм» в системі державного управління. *Держава та регіони: наук.-вироб. журн. Запоріжжя*, 2009. № 3. С. 64–69.

215. Реформа системи державного управління та місцевого самоврядування в Україні: стан, виклики, перспективи здійснення: наук. доп. / авт. кол.; за заг. ред. В. С. Куйбіди. Київ: НАДУ, 2018. 180 с.

216. Роботу Агенції регіонального розвитку Волині переформатують. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 22.02.2022. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/robotu-agencziyi-regionalnogo-rozvytku-volyni-pereformatuyut/> (дата звернення: 22.10.2023).

217. Ровінська К. І. Законодавче закріплення прозорості та відкритості владних інституцій місцевого рівня: міжнародний досвід. *Правова держава*. 2018. № 31. С. 17–24.

218. Розвиток громад в умовах воєнного стану: на Волині відбувся форум. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 31.03.2023. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2023/rozvytok-gromad-v-umovah-voennogo-stanu-na-volyni-vidbuvsya-forum/> (дата звернення: 10.09.2023).

219. Розвиток громадянського суспільства в умовах воєнного часу: зб. матеріалів та доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22 квітня 2023 р.). Ред. кол. А. Є. Конверський (голова), О. В. Батрименко, Ф. П. Власенко [та ін.]. Київ: ВАДЕКС, 2023. 216 с.

220. Розслідувати факти колаборації, держзради та конфіскувати майно, – звернення Волиньради. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 25.05.2022. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/rozsliduvaty-fakty-kolaboracziyi-derzhzrady-ta-konfiskuvaty-majno-zvernennya-volynrady/> (дата звернення: 18.02.2023).

221. Романюк С. А. Децентралізація: теорія та практика застосування: монографія. Київ, 2018. 216 с.

222. Ротар Н. Трансформація маркерів теорії деліберативної демократії в сучасній політичній науці. *Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*. 2022. Т. 10. С. 25–42.

223. Савченко В. Ф., Стойка С. О., Стойка В. О. Державно-приватне партнерство як основа фінансово-економічної основи держави. *Економіка та управління національним господарством*. 2021. Вип. 56. С. 45–53.

224. Самоврядування у час війни: компроміс знайдено, основи демократизму збережено. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 12.05.2022. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/samovryaduvannya-u-chas-vijny-kompromis-znajdeno-osnovy-demokratyzmu-zberezhenno/> (дата звернення: 18.02.2023).

225. Свій – до свого – для своїх. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 05.04.2023. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2023/svij-do-svogo-dlya-svojih/> (дата звернення: 18.09.2023).

226. Сила громад: як децентралізація торує наш шлях до ЄС. *Реанімаційний пакет реформ*. 07.12.2023. URL: <https://rpr.org.ua/news/syla-hromad-iaak-detsentralizatsiia-toruie-nash-shliakh-do-yes/> (дата звернення: 01.02.2024).

227. Сильна мова – успішна держава: Волиньрада прийняла нову комплексну програму. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 13.07.2023. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2023/sylna-mova-uspishna-derzhava-volynrada-pryjnyala-novu-kompleksnu-programu/> (дата звернення: 18.09.2023).

228. Сірант М. М. Поняття та правова природа державно-приватного партнерства в гвлузі охорони навколишнього природного середовища. *Європейські перспективи*. 2022. № 1. С. 33–39.

229. Склад конгресу. *Конгрес місцевих та регіональних влад при Президентові України*. URL: <https://www.congress.gov.ua/sklad-konhresu/> (дата звернення: 24.11.2023).

230. СпівДія. URL: <https://povirusebe.org/projects/spivdiya> (дата звернення: 22.05.2023).

231. Стан здійснення ДПП в Україні. *Сайт Міністерства економіки України*. URL: https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=9fc90c5e-2f7b-44b2-8bf1-1ffb7ee1be26&title=StanZdiisnennia_DppVUkraini&isSpecial=true (дата звернення: 24.01.2024).

232. Старости і старостинські округи: законодавство і проблематика. 09.02.2023. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2023/starosty-i-starostynski-okrugi-zakonodavstvo-i-problematyka/> (дата звернення: 10.03.2023).

233. Стемковська О. І. Децентралізація політичної влади в Україні у напрямі впровадження європейських стандартів місцевого самоврядування. *Актуальні філософські, політологічні та культурологічні проблеми розвитку людини і суспільства у динамічному та глобалізованому світі: матеріали Міжнар. наук-практ. конф. (м. Київ, 9–10 жовтня 2020 р.)*. Київ: Видав. дім «Гельветика», 2020. С. 44–51.

234. Стояновський О. Особливості суспільної комунікації в умовах відкритості політичної влади. *Вісник Львівського університету: філософсько-політологічні студії*. 2020. Вип. 28. С. 203–209.

235. Суська О. Інституціональність vs просперити. Про зміни медіа-ландшафту та методологічні лакуни соціології масових комунікацій. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2019. № 1. С. 56–72.

236. Сутність, ознаки та переваги механізму ДПП. *Сайт Міністерства економіки України*. 24.07.2020. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=196d3373-eb07-4834-a61e-b3608f28eb22&title=SutnistDerzhavnoprivatnogoPartnerstva> (дата звернення: 09.01.2023).

237. Тезінг Й., Гофмайстер В. Політичні партії в демократичному суспільстві / пер. з нім. Київ, 2001. 128 с.

238. Тихомирова Є. Б. Транспарентність і відкритість діяльності влади та шляхи їх забезпечення. *Наукові записки. НаУКМА. Політологія*. Т. 20. Київ: Видав. дім «КМ Academia», 2002. С. 39–43.

239. Токар М. Громадські організації України в системі розвитку публічно-управлінських відносин: монографія / Львів. регіонал. ін-т держ. управл. НАДУ при Президентові України. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2020. 412 с.

240. Токар М. Теоретико-методологічні основи вивчення політики сприяння розвитку системи неурядових організацій та проблем їхньої взаємодії з публічною владою. *Теоретико-методологічні підходи до вивчення суспільно-політичних інститутів та процесів*: кол. монографія / за заг. ред.: Юрія Остапця, і Маріана Токара; [авт. кол.: С. Асланов, І. Вегеш, А. Дербак та ін.]; каф. Політ. і держупр.; Ужгород. нац. ун-т. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2022. С. 493–534.

241. Топ-менеджер NESTLE в Україні: «Ми не помилилися, коли обрали Волинь для розміщення виробництва». *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 02.11.2022. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/top-menedzher-nestle-v-ukrayini-my-ne-pomylylysy-a-koly-obraly-volyn-dlya-rozmishhennya-vyrobnyctva/> (дата звернення: 09.08.2023).

242. Транскордонна співпраця – більше можливостей для громад і регіонів. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 15.10.2023. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2023/transkordonna-spiivpraczya-bilshe-mozhlyvostej-dlya-gromad-i-regioniv/> (дата звернення: 10.01.2024).

243. Третяк О. А. Публічна сфера політики демократичного суспільства: теоретико-концептуальні засади і напрямки структурної еволюції: монографія. Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетровського ун-ту, 2012. 376 с.

244. У громадах шукають спосіб вирішити житлові питання ВПО. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 01.12.2022. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/u-gromadah-shukayut-sposib-vyrishyty-zhytlovi-pytannya-vpo/> (дата звернення: 02.10.2023).

245. У День родини волонтери навідали воїнів та сім'ї загиблих. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 08.07.2022. URL:

<https://new.volynrada.gov.ua/2022/u-den-rodyny-volontery-navidaly-voyniv-ta-simyi-zagybyh/> (дата звернення: 02.10.2022).

246. Україна офіційно ратифікувала Угоду щодо участі України в Механізмі цивільного захисту ЄС. *Представництво Європейського Союзу в Україні*. URL: <https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine...> (дата звернення: 05.02.2024).

247. Українці з Австрії надіслали землякам гуманітарну допомогу. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 20.08.2022. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/ukrayinczi-z-avstriyi-nadislaly-zemlyakam-gumanitarnu-dopomogu/> (дата звернення: 02.10.2022).

248. Укриття, інфраструктура, реабілітація – основні теми депутатських запитів. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 17.03.2023. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2023/ukryttya-infrastruktura-reabilitacziya-osnovni-temy-deputatskyh-zapytiv/> (дата звернення: 18.04.2023).

249. Умланд А. Чотири геополітичні виміри децентралізації України. *ZN,UA*. 2019. 11 січня. URL: https://zn.ua/ukr/internal/chotiri-geopolitichni-vimiri-decentralizaciyi-ukrayini-299352_.html (дата звернення: 17.11.2023).

250. «У нас спільна історія і спільний ворог», – Волиньрада звернулася до білорусів. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 01.04.2022. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/u-nas-spilna-istoriya-i-spilnyj-vorog-volynrada-zvernulasya-do-bilorusiv/> (дата звернення: 26.04.2022).

251. Управлінські методики і класи безпеки – навчання для фахівців з громад. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 06.04.2023. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2023/upravlinski-metodyky-i-klasy-bezpeky-navchannya-dlya-fahivcziv-z-gromad/> (дата звернення: 10.05.2023).

252. Упровадження децентралізації публічної влади в Україні: національний і міжнародний аспекти / Г. Г. Динис, Т. О. Карабін, Я. В. Лазур, М. В. Манджул та ін. / за заг. ред. д. юрид. н., проф. М. В. Савчина. Ужгород: ТИМРАНИ, 2015. 216 с.

253. Усіх загиблих в АТО/АОС волинян визнали почесними громадянами області. *СУСПІЛЬНЕ. НОВИНИ*. 2020. 10 верес. URL: <https://susplne.media/61907-usih-zagiblih-v-atoos-volinan-viznali-pocesnimi-gromadanami-oblasti/> (дата звернення: 02.12.2021).

254. Формат розвитку відносин України та країн Центральної Європи у контексті російсько-української війни: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 23 верес. 2022 р.) / Ю. Остапець, М. Палінчак (голов. редкол.); відповід. за вип.: М. Вегеш, В. Гиря. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2022. 382 с.

255. Харитонюк О. Децентралізація 2016: перевірка виборами Волинської області. *Гілея*. 2017. Вип. 121. С. 226–229.

256. Харитонюк О. Особливості застосування політичних технологій на місцевих виборах 2020 року. *Всеукраїнські політологічні читання імені професора Богдана Яроша*: зб. наук. праць / за заг. ред. В. І. Бортнікова, Я. Б. Яроша. Луцьк: Вежа-Друк, 2021. Луцьк. Вип. 10. С. 193–196.

257. Харитонюк О. Проектний менеджмент як інструмент для залучення інвестицій у територіальну громаду. *Всеукраїнські політологічні читання імені професора Богдана Ярошав*: зб. наук. праць / за заг. ред. В. І. Бортнікова, Я. Б. Яроша. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. Вип. 6. С. 120–122.

258. Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність / авт. кол.: О. Рафальський (керівник), Я. Калакура (наук. ред.), О. Калакура, М. Юрій. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 512 с.

259. «Ці діти вкрали моє серце», – польський благодійник Пйотр Зигарські. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 29.06.2023. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2023/czi-dity-vkraly-moye-sercze-polskyj-blagodijnyk-pjotr-zygarski/> (дата звернення: 26.07.2023).

260. Черговий транш гуманітарної допомоги уже в тих, хто її потребує. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 10.03.2022. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/chergovyj-transh-gumanitarnoyi-dopomogy-uzhe-v-tyh-hto-yiyi-potrebuye/> (дата звернення: 26.04.2022).

261. Шайгородський Ю. Технології деміфологізації українського виборчого процесу. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2013. № 4. С.158–173.

262. Шацька громада завершила великий інфраструктурний проєкт. Далі буде. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 21.12.2022. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2022/shaczka-gromada-zavershyla-velykyj-infrastrukturnyj-proyekt-dali-bude/> (дата звернення: 25.01.2023).

263. Шелеп М., Наход М. Волинська область. *Україна: рік після виборів. Моніторинг регіонів* / за заг. ред. Когута І. О.; Лабораторія законодавчих ініціатив. Київ; Львів: Вид-во «Мс», 2007. 336 с.

264. Штомпка П. Соціологія. Аналіз суспільства: підручник / пер. з польск. Галини Теодорович. Львів: Колір ПРО, 2020. 800 с.

265. Щодо розгляду електронної петиції «Критичний стан дороги О 030210 між селами Широке та Бужани»: рішення від 4 січня 2021 р. № 3/3. *Єдина система петицій. DEM місцеві петиції*. URL: <https://petition.e-dem.ua/volyn-og> (дата звернення: 12.02.2022).

266. Щомісячна аналітична довідка про розвиток суспільно-політичної ситуації та актуальні питання в інших сферах життя Волинської області (за вересень 2020 року). *Офіційний сайт Волинської ОДА*. URL: <https://voladm.gov.ua/article/veresen2/> (дата звернення: 02.12.2022).

267. Шульга А. Легитимация и «легитимация»: феноменологический анализ. Киев: Ин-т социологии НАН Украины, 2012. 208 с.

268. Шюц А., Лукман Т. Структури життєсвіту. Київ: Укр. центр духовної культури, 2004. 560 с.

269. Юрченко В. Е. Моделі впровадження комунікативних механізмів у державному управлінні України. *Теорія та практика державного управління*. 2014. Вип. 4. С. 157–164.

270. Як нардепи мають працювати з виборцями під час війни. *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 12.07.2022. URL:

<https://new.volynrada.gov.ua/2022/yak-nardepy-mayut-praczyuvaty-z-vyborczyamy-pid-chas-vijny/> (дата звернення: 25.09.2022).

271. Як розвивати еко-туризм: громади навчають використовувати свої «магніти». *Офіційний сайт Волинської обласної ради*. 21.02.2023. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2023/yak-rozvyvaty-eko-turyzm-gromady-navchayut-vykorystovuvaty-svoyi-magnity/> (дата звернення: 27.09.2023).

272. Яремчук В. Регіональна політична еліта: принципи та механізми формування: на прикладі Івано-Франківської області. *Політичні дослідження*. 2021. № 1. С. 70–89.

273. Ярмистий М. Місцеві органи влади в умовах воєнного стану: повноваження та співпраця військових адміністрацій з органами місцевого самоврядування. *Буковинський вісник державної служби та місцевого самоврядування*. 04.04.2022. URL: <http://surl.li/fkjvlg> (дата звернення: 22.02.2023).

274. CDL-AD (2011)009. Оцінка понять «належне управління» та «належна адміністрація». *Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права. Матеріали Венеціанської Комісії*. Вид. 3-є, випр. і доповн. / за ред. Ю. Ключковського. В 2-х част. Ч.1. Київ: Логос, 2016. С. 109–142.

275. Baudrillard J. *Simulacra and simulation*. Michigan: University of Michigan press, 1994. 284 p.

276. Habermas J. *The Theory of Communicative Action*. Vol.1. Boston: Beacon Press, 1984. 465 p.+ XLII p.; Vol.2. Boston: Beacon Press, 1985. 457 p.

277. International Organization for Migration. URL: https://displacement.iom.int/sites/default/files/public/reports/DTM%20Ukraine_Rd%207%20-%2027June-8July_Recorded_IDP_19_Oblasts_2022_Public_Raion_Ukr_0.pdf (date of application: 27.09.2023).

278. Ladychenko V. et al. Ensuring Sustainable Development of Local Self-Government: Foreign Experience for Ukraine. *European Journal of Sustainable Development*. 2021. Vol. 10(4). P. 167–178. URL:

<https://ecsdev.org/ojs/index.php/ejsd/article/view/1270/1252> (date of application: 23.04.2023).

279. Siryk Z., Popadynets N., Pityulych M., Chakii O., Irtysheva I., Panukhnyk O. & Lysyak N. Decentralization of local self-government under the conditions of administrative-territorial reform in Ukraine. *Accounting*. 2021. Vol. 7(4). P. 781–790. URL: http://m.growingscience.com/ac/Vol7/ac_2021_31.pdf (date of application: 23.04. 2023).

280. The European Code of Good Administrative Behavior. *European Ombudsmen*. URL: <https://www.ombudsman.europa.eu/resources/code.faces#/pag> (дата звернення: 09.10.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких відображено основні результати дослідження

Фахові видання України та наукові періодичні видання України, що включені до міжнародних наукометричних баз:

1. Харчинська О. А. [Козюпа О. А.]. Участь громадськості у здійсненні транскордонної співпраці (на прикладі Єврорегіону «Буг»). *Історико-політичні проблеми сучасного світу*: зб. наук. статей. Чернівці: Рута. 2009. Т. 19–20. С. 288–294. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/144951973.pdf>. (Індексується в базах: DOAJ, Index Copernicus, ERIH PLUS, Scilit, Sherpa Romeo).
2. Бортніков В. І., Козюпа О. А. Інституційна структура Волинської обласної ради. *Вісник Львівського університету: філософсько-політологічні студії*. 2022. Вип. 44. С. 155–162. URL: <http://www.fps-visnyk.lnu.lviv.ua/uk/2022-44>. (Індексується в базі Index Copernicus International) (внесок авторки 60 %).
3. Козюпа О. А. Форми комунікації Волинської обласної ради з країнами Європейської Співдружності у 2021–2023 рр. *Літопис Волині*: всеукр. наук. часопис. 2023. Число 29. С. 194–198. URL: <http://litopys.volyn.ua/index.php/litopys/issue/view/15>. (Індексується в базі Index Copernicus).
4. Козюпа О. А. Структурні характеристики процесів комунікації політичної влади та громадськості в умовах відкритості. *Регіональні студії*. 2023. Вип. 35. С. 76–81. URL: <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/index.php/35>. (Індексується в базі Index Copernicus International).
5. Козюпа О. А. Форми участі Волинської обласної ради в організації відсічі російським агресорам. *Регіональні студії*. 2024. Вип. 36. С. 112–118.

URL: <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/index.php/36>. (*Ідексується в базі Index Copernicus International*).

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Харчинська О. А. [Козюпа О. А.]. Політичні домінанти становлення транскордонного співробітництва. *Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. асп. і студ. (16–17 квіт. 2008 р.). У 2-х т. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин, держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. Т. 1. 362 с.

2. Харчинська О. А. [Козюпа О. А.]. Європейський досвід складання транскордонної співпраці в умовах єврорегіонів та пріоритети для України. *Європейська та євроатлантична інтеграція і транскордонне співробітництво*: тези доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. студ., асп. і молодих науковців, Луцьк, 15–16 трав. 2008 р.: в 2-х т. / за ред. В. Й. Лажніка і С. Ф. Федонюка. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин., нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. Т. 2. 312 с.

3. Харчинська О. А. [Козюпа О. А.]. Транскордонна співпраця України та Польщі в європейському контексті (на прикладі Єврорегіону «Буг»). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія. Соціологія. Філософія*. Вип. 9 / редкол.: М. Вегеш (гол. ред.), В. Андрущенко, О. Бабкіна та ін. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2009. 276 с.

4. Козюпа О. А. Змістовні характеристики поняття «транспарентність» у контексті комунікативної взаємодії. *Політологічні читання імені професора Богдана Яроша*: зб. наук. пр. / за заг. ред. В. І. Бортнікова, Я. Б. Яроша. Луцьк: Вежа-Друк, 2021. Вип. 10. С. 44–49.

5. Козюпа О. А. Структурні характеристики Регламенту Волинської обласної ради. *Політологічні читання імені професора Богдана Яроша*: зб. наук. пр. та навч.-метод. праць / за заг. ред. В. І. Бортнікова, Я. Б. Яроша. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. Вип. 11. С. 76–83.

6. Бортніков В., Байрак С., Козюпа О. Рефлексія Волинської обласної ради на агресію Російської Федерації проти України: міжнародний контекст. *Формат розвитку відносин України та країн Центральної Європи у контексті російсько-української війни*: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 23 верес. 2022 р.) / Ю. Остапець, М. Палінчак (голов. редкол.); відповід. за вип.: М. Вегеш, В. Гиря. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2022. С. 227–231.

7. Козюпа О. А. Реалізація принципу відкритості у діяльності Волинської обласної ради у 2020–2021 рр. Аналітичний матеріал до звіту голови обласної ради. *Всеукраїнські політологічні читання імені професора Богдана Яроша*: зб. наук. та навч.-метод. пр. / за заг. ред. В. І. Бортнікова, Я. Б. Яроша. Луцьк: Вежа-Друк, 2023. Вип. 12. С. 54–58.

8. Козюпа О. А. Юрген Габермас про зворотній бік відкритості. *Розвиток громадянського суспільства в умовах воєнного часу*: зб. матеріалів та доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22 квіт. 2023 р.). Ред. кол. А. С. Конверський (голова), О. В. Батрименко, Ф. П. Власенко [та ін.]. Київ: ВАДЕКС, 2023. С. 39–42.

9. Козюпа О. А. Волонтерство в Україні як соціальний феномен. *Світоглядна освіта молоді в умовах сучасних викликів*: зб. наук. праць. Матеріали міжнар. конф. – третіх академ. читань ім. Р. Арцишевського. 23–24 черв. 2023 р., м. Луцьк / упоряд.: Г. В. Бондаренко. Луцьк: Вежа-Друк, 2023. С. 81–84.

АПРОБАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Основні положення дисертаційної роботи апробовано на міжнародних та вітчизняних конференціях та інших наукових зібраннях. Серед них: II Міжнародна науково-практична конференція аспірантів і студентів «Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє» (Луцьк, 2008 р.); V Міжнародна науково-практична конференція студентів,

аспірантів і молодих науковців «Європейська та євроатлантична інтеграція і транскордонне співробітництво» (Луцьк, 2008 р.); X Політологічні читання імені професора Богдана Яроша (Луцьк, 2021 р.); XI Політологічні читання імені професора Богдана Яроша (Луцьк, 2022 р.); XII Політологічні читання імені професора Богдана Яроша (Луцьк, 2023 р.); науково-методичний семінар «Розбудова української державності в сучасному науковому дискурсі» (Луцьк, 2023 р.); VII Міжнародна науково-практична конференція «Формат розвитку відносин України та країн Центральної Європи в контексті російсько-української війни» (Ужгород, 2022 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток громадянського суспільства в умовах воєнного часу» (Київ, 2023 р.); Міжнародна конференція «Світоглядна освіта молоді в умовах сучасних викликів» (Треті академічні читання імені Романа Арцишевського (Луцьк, 2023 р.).